

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

за седмо одделение

осумгодишно основно образование

Уредник

Рецензенти:

Лидија Тантуровска
Милка Миноска
Митра Цилевска

Со решение на Министерството за образование и наука бр.

се одобрува употребата на овој учебник

Илустрацијата на корицата е сликата „Мост во Ланглуа,, од
ВИНСЕНТ ВАН ГОГ

ЈАЗИК

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО XIX ВЕК

ФОНЕТИКА

МОРФОЛОГИЈА

СИНТАКСА

ПРАВОПИС

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО XIX ВЕК

Појавата на првите печатени книги во почетокот на XIX век го означил ширењето на просветителските идеи меѓу Македонците кои покажувале голем интерес кон книгата. Богатите трговци ги помагале материјално нашите први писатели.

Иако првите печатени книги се пишувани во духовната традиционална црковна писменост, сепак со нив почнува грижата за народниот јазик, единствен пригоден за народната просвета. Со тоа се создадени условите за усвојување на народниот јазик во писмениот говор и за ширење на просветата меѓу народот. Сепак, не може да стане збор за единствен литературен јазик. Ова прашање ќе се постави дури подоцна кога и кај нас ќе се појават културно издигнати луѓе и со поголема подготовка.

Јоаким Крчовски е автор на следните книги: „Повест ради страшнаго и втераго пришествија Христова“, „Чудеса...“, „Митарства и различна поучителна наставленија“.

ЈАЗИКОТ НА ПРВИТЕ МАКЕДОНСКИ ПИСАТЕЛИ

За јазикот на првите македонски писатели не може да се каже дека е чисто народен, бидејќи во нивните печатени книги пред сè доминира црковнословенскиот јазик, со црти од североисточното македонско наречје и тетовскиот говор.

Првите македонски писатели со својата учителска и просветителска дејност и пропагирањето на народниот јазик за книжевен јазик заземаат видно место во македонската книжевност и во културната историја на македонскиот народ.

Во првите децении на 19-тиот век во Будим, се отпечатени книгите на Јоаким Крчовски, напишани на кратовски говор. Во книжевниот јазик на Крчовски се среќаваат јазични црти од северноисточните и западните македонски говори и црти од црковнословенскиот јазик. Во неговите текстови се среќаваат и турски зборови.

Скоро во исто време во Будим е отпечатена и првата книга на Кирил Пејчиновиќ. Книгата е напишана на тетовски говор, со примеси од црковнословенскиот јазик. И кај Пејчиновиќ се среќава употребата на турцизми во неговиот книжевен јазик.

Втората книга на Пејчиновиќ е отпечатена во Солун, во печатницата на Теодосиј Синаитски. Теодосиј Синаитски го напишал предговорот на „Утешение грешним“, втората книга на Кирил Пејчиновиќ. Во предговорот тој, меѓу другото, запишал: „Еве кључ што отворува срдцето ваше: не кључ от злато или от сребро, но кључ от железо и чилик...“.

Томе Серафимовски Кирил Пејчиновиќ

Така тој ја прокламирал употребата на народниот јазик, искажувајќи ја предноста на народниот збор во книжевноста како средство за масовно просветување на македонскиот народ.

Употребата на народниот јазик како заедничка особина на делата на првите македонски писатели се јавува во првите децении на 19-тиот век.

ЈАЗИКОТ НА АВТОРИТЕ ОД ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК

Процесот на оформувањето на македонскиот стандарден јазик продолжил со изборот на дијалектната основа на јазикот. Овој процес доаѓа до израз кај македонските писатели од втората половина на 19тиот век.

Пејчиновиќ оставил автобиографски податоци во својот познат Епитаф на надгробната плоча на неговиот гроб во Лешок.

*Во Загреб во 1861
година е објавен
Зборникот на
браќата
Миладиновци.
Зборникот содржи
662 народни песни,
12 игрозборки,
свадебни обичаи од
Струга и Кукуш,
верувања, игри,
преданија, список
на сопствени
народни имиња,
пословици и
гатанки.*

Во делата на Јордан Константинов- Џинот доаѓа до израз дијалектната основа на јазикот.

Ваквата определба на Џинот се должи на неговиот стремеж, македонскиот јазик да го издигне на рамниште на поразвиените словенски јазици.

Македонските писатели во втората половина на 19- тиот век, различно го толкувале прашањето за јазикот.

Кај македонските писатели од преродбата преовладува стремежот да се пишува на западномакедонското наречје.

Константин Миладинов својата поезија ја напишал на родниот струшки говор. Неговата поезија е блиска до народната поезија и по стилот и по мотивите и по изразните поетски средства.

Во песните на Рајко Жинзифов среќаваме јазични особености од македонскиот и бугарскиот јазик, но и црквенословенизми, русизми и србизми. Токму тој „вештачки јазик“ многу ѝ одзема на неговата поезија.

Григор Прличев е најталентираниот македонски писател од времето на преродбата. Тој своите дела „Сердарот“ и „Скендербег“ ги напишал на грчки јазик. Иако родниот охридски говор се среќава во неговото творештво, Прличев се стремел да изгради општ јазик за сите Словени. Сепак, Прличев е бестрашен и неуморен борец за просветувањето на македонскиот народ на мајчин јазик и за истиснувањето на грчкиот јазик од македонските училишта и цркви.

Преродбеникот Ѓорѓија Пулевски пишувал на својот галички говор. Пишувајќи за историјата на македонскиот народ, во своето дело „Речник од три јазика“ (македонски, албански и турски), Пулевски вели: „Наше отечество се вељит Македонија и мие се именуваме Македонци“. Пулевски објавил и збирка од народни песни под наслов „Македонска песнарка“.

Стремежот да се пишува на западномакедонско наречје е изразен во дејноста на Партениј Зографски и Кузман Шапкарев.

Низ сите творештва на писателите од втората половина од 19 тиот век доминира заложбата за посебен македонски стандарден јазик.

ВЕЖБА

Прочитај ги внимателно следниве текстови од делата на првите македонски писатели и писателите од втората половина на 19- тиот век и откриј во кои се користи народниот јазик, а во кои западномакедонското наречје.

РАЗЛИЧНА ПОУЧИТЕЛНА НАСТАВЛЕНИЈА (СЛОВО ЗАРАДИ ЗАВИСТ)

О прокљатија и на Бога мерзкаја и всепогана и што губи души - завист! Она е семја на секо зло и грех, таја скверна завист, јадвита и гнусна. Она испоганила небо и земља и запалила пламен вечнија муки.

Первиј согрешил на небеси деница со завист и фодуллук. Така и Адам у рај што му заповедал Бог не послушал и отпаднал од Бога. А по Адама и Каин испаднал сос завист. Ама тија перви грехове излегли од дјавола што бил денница. Адама и Каина тој ги научил на зло. Од завист помрачил се и потемнел, што бил глава на ангелите, првиј над серафимите, најхубава денница утро што изгрева и сијае. Прво видел неизреженија хубавина што е колку три слнца, светлост Божества. Паднал у завист, па си подигнал срцето на гордост, на фодуллук, па сакал да биде Бог. Рекл си на срцето си и на умо си: „Да се искачим на небото, како Бога да бидам!“ Завист денница ангела помрачи, потемни, падна у фодуллук. Не салт што мислил да биде равен токму с Бога, но сакал да разумее божество. Денница саксал да излезе на високо место на небеси и станал дјавол и паднал најдоле под земи, длабоко в бездну. Великиј, голе, и светлиј ангел учинил се и станал страшниј дјавол темниј. Пременил си и онаја голема част на вечна мука и изгубил божественних дарованиј светлоистканниј украсенија, што го Бог бил украсил, а он останал гол.

И како бил јак и твррд на секое зло, и от това се распалил повеќе у ненавист и душманл'к на Бога. Сопира се Богу како богоборец и отступник. Кога познал, зашто не може да учини ништо спротивно на Бога, тогај обрнал оружје да чини војска сос човеци. Има једен свер свиреп и љут, името му е бабр, та многу не навиди човеци. И ако види човека, трчи на него и сичка своја љутина излива докад се насити. Така и дјавол, што не навиди добро, не могл да учини некоја пакост на Бога. Кога видел човека одушевлен, сос душа, потрчал право на него и напнал змијјадовитиј, како видел он Адама со слава и му почест увенчана, у рај сладости, и цар на сичко што е на земљата. Затоа дјавол од завист се разранил и од ненавист, зашто е многу завистлив, подговри и прелагал ги, склонил ги да не послушаат Бога предеди наши. И тога се зарадувал, зашто ги видел испадени од рај. И кога чул зашто ги предал да умрат, кога рекл им Бог „смртију ќе да умрете“, богоборец посрами сја што досади Богу. На човека отврнал, на Бога ни могл да отврне. Каже светиј Василиј.

Извадок

Јоаким Крчовски

*„И сам Исус Христос
ако слезит од небото не
можит да го уверут
Македонеца оти тој е
Блгарин илѝ Србин“ .
Темко Попов*

ЕПИТАФ НА КИРИЛОВИОТ ГРОБ

Теарце му негово рождение,
Пречиста и Хиландар пострижение,
Лешок му е негоо воспитание,
Под плочава негоо почивание.
Од негово свое отшествие
До Христово второ пришествие,
Молит вас браќа негои, љубимија,
Хотјаштија почитати сија,
Да речете Бог да би го простил,
Зере у гроб црвите ги гостил.
Овде лежи Кирилово тело,
У манастир и у Лешок село,
Да Бог да за доброе дело

Кирил Пејчиновиќ

Оро, оро, ориште,

*Оро, оро, ориште,
на бабино буниште
баба најде чешлиште,
си исчеља главишче,
си расправи косишче
и на дедо брадишче.*

Кусман Шапкарев

Што се велит народ?

Народ се велит људи који се од еден род и који зборувајет еднаков збор и кои живувајет и се другарат едни со други и који имајет једнави обичаји и песни и весеља. Тије људи ји викајет народ, а местото во које живуват народ се велит отечество од тој народ.

Така и Македонциве се народ и местово нивно је Македонија.

(Извадок од Речникот на Ѓорѓија Пулевски)

БИСЕРА

Бисеро, моме, Бисеро,
што носиш бисер на грло?
Твоето грло хубаво
и от дробнаго бисера
хилјади п'ти побело.

Бисеро, моме, Бисеро
зошчо со бисер покриваш
твоето грло хубаво?
Ја нејќу бисер да баца
тук сака твоето грло.

Бисеро, моме, Бисеро
за кого низиш бисер'т?
За кого готвиш дарои?
Ја дарој, бисер не сака
Тук сака мома Бисера.

Костантин Миладинов

АКЦЕНТ

При изговор или при читање на еден збор се забележува дека сите слогови во него не се изговараат со еднаква сила. Еден слог во зборот секогаш се изговара со поголема сила, појасно и со повисок тон.

Таквото нагласување на еден слог во зборот се вика **акцент**.

Зборот акцент потекнува од латинскиот збор **accentus** што значи потпевнувам.

Акцентот секогаш паѓа на самогласка, како глас со најголема звучност и како основа на слогот.

По своите фонетски особености акцентот во македонскиот јазик е **динамичен** што значи него го определува гласовниот удар на определениот слог.

Акцентот е **определен** и секогаш паѓа на третиот слог од крајот на зборот.

На пример: **учѝлница, наста̀вничка, учѝничка.**

Според оваа особеност акцентот се нарекува третосложен акцент.

Еднословните зборови се акцентираат на единствениот слог: **кѝт, кѝј, лѝн, лѝд.**

Двословните зборови се акцентираат на вториот слог од крајот на зборот: **зѝлка, ѝгла, кѝнгур, кѝкот.**

Трисловните и повеќесловните зборови се акцентираат на третиот слог од крајот на зборот: **ѝвропски, ѝднорог, жѝтарка, жѝтелка, жѝтница, забѝлешка, зелѝнило, исѝленик, колѝнички.**

Кога бројот на слоговите кај еден ист збор се зголемува со различни наставки, акцентот го менува слогот, но секогаш паѓа на третиот слог од крајот на зборот: **рѝдител-родѝтели-родитѝлите, ѝченик-учѝникот-учѝниците, мѝнувач-минѝвачи-минувѝчите.**

ЗАДАЧА

Прочитај го следниов текст со употреба на правилото за акцентирање на зборовите.

„Просѝа е ѝриказнаѝа за Огулиновци, како и за целиоѝ наШ крај.

А имаШе неШѝо во ова семејсѝво Шѝо го разликуваШе од другиѝе. Секоја ѝролеѝ се раѓаШе ѝо едно Огулиновче. Доаѓаа ѝролеѝиѝе, доаѓаа и Огулиновиѝе синови. Еве во Шѝо беШе рабоѝаѝа. А не беа лоШ сој Огулиновциѝе. Госѝод да чува, ѝа нив и свеѝецоѝ им ѝоѝуШѝаШе. Се случуваШе мајкаѝа Огулиница да роди ненадејно, ѝака седнаѝа ѝред враѝи и дури со рабоѝа во рацеѝе“.

Живко Чинго

По своѝе фонетски особеностѝ акцентоѝ е динамичен Шѝо значи него го ѝпредедува гласовниоѝ удар на ѝпределениоѝ слог.

Акцентоѝ е ѝпределен и секогаш ѝаѓа на ѝтреѝиоѝ слог од крајоѝ на збороѝ.

АКЦЕНТСКИ ЦЕЛОСТИ

Во литературниот јазик акцентот може да се однесува и на група зборови кои се смисловно тесно поврзан во реченицата. Тоа подведување на два или повеќе зборови под исти акцент се вика **акцентска целост**.

Акцентот во акцентската целост, исто така стои на третиот слог од крајот на групата зборови. Во групата зборови слоговите се бројот како да се единствен збор.

На пример:

**сувбóгрозје,
дајóмиóја,
штоóмуóрече.**

Акцентската целост најчесто е составена од два збора со сопствен акцент, а во акцентската целост претставуваат еден поим (**киселбóмлеко**) и збор кој има сопствен акцент и клитика (**мајкаóми, дајóмиóго**).

Во акцентските целисти составени од придавка и именка, кога означуваат еден поим, акцентот се префрла на придавката, на пример: **прваóвечер, црнóпипер, ГолбóБрдо, МечкíнóКамен, НовбóСело**.

Во составите од показна заменка и именка акцентот најчесто се префрла врз заменката: **оваóсело, онојóден, овојóстог сено, тоаóдете**.

Во акцентска целост со негацијата не и глаголот што иде по неа, акцентот се префрла на негацијата, ако глаголот е двосложен. На пример: **неóдојде, неóсака, неóзеде, неóпее**.

Ако глаголот е трисложен или повеќе сложен, акцентот останува на него: **неóдоживеа, неóпрогбвори, неóзастана**.

Кратките заменски форми кога ќе се најдат зад именка што означува родство, влегуваат во акцентска целост: **теткаóми, бра́тóми, вóјкоóми, братóчедóму**.

Кога прашален збор ќе се најде пред именка, тие образуваат акцентска целост. Акцентот паѓа на прашалниот збор, ако именката е двосложена:

Колкóуóкниги прочита?

Колкóуóпари имаш?

Ако имаме логично истакнување, тогаш не се образува акцентска целост:

*Подведување на два или повеќе зборови под исти акцент се вика **акцентска целост**.*

*Кáква кнѝга бараш од мене?
Во кóј гра́д си живеел?*

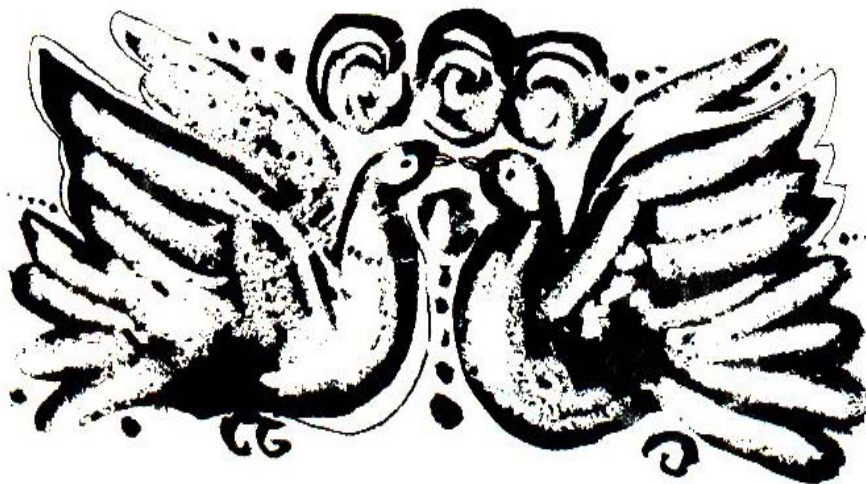
Прашалниот збор и именката имаат посебен акцент.

ВЕЖБА

Прочитај ги правилно акцентските целости во следниве примери:

- 1. Во секоја манџа, црн пипер.
Тој е роден во селото Долно Коњари.
Прославата на 2 Август се одржа на Мечкин
Камен.*
- 2. Не дојде на прославата.
Одамна не пее.
Од овишјето ништо не зеде.*
- 3. Го мачеа долго, ама не проговори ништо.
Беше здрав како челик, ама не доживеа долга
старост.
Сите застаана само тој не застаана.*
- 4. Тетка ми дојде на гости.
Тој замина со братучед му.
Денес брат ми патува за Австралија.*
- 5. Колку птици одлетаа?
Не те прашав колку пари потроши.
Колку чаши испи?*

*Акцентот е една од важните
особености на македонскиот
стандарден јазик.*

БЕЗЛИЧНИ ГЛАГОЛИ

Глаголите што означуваат дејство, а не можат да се поврзат со лицата што ги вршат дејствата се викаат безлични глаголи.

Безличните глаголи означуваат природни појави: **грми, зазорува, вее, се смрачува, роси, се разденува, свети.**

Со безличните глаголи се означува и душевна состојба: **боли, ме тресе, ми се јаде.**

Тие се јавуваат во форма за трето лице еднина.

На пример: **грми, сека, вее..**

ВЕЖБА

Пронајди ги безличните глаголи во следниве реченици:

Надвор полека вее ситен снег.

Дури кога се стемни се вратија дома.

Цел ден снежи.

Надвор роси.

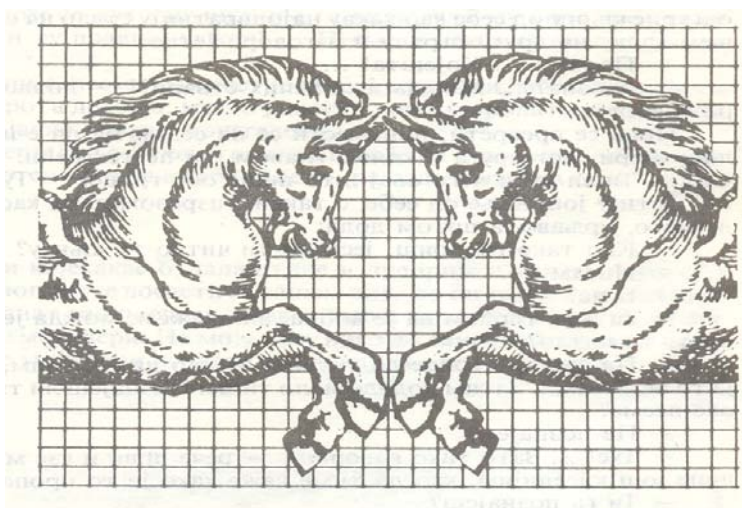
Ако не се стемни, нема да се раздени.

Ме боли грлото.

ЗАДАЧА

Напиши состав под наслов „Зимски ден во мојот крај“

Покрај описот на природните појави напиши и како тие влијаат на твоето расположение.

Глаголите што означуваат дејство, а не можат да се поврзат со лицата што ги вршат дејствата се викаат безлични глаголи.

НЕЛИЧНИ ГЛАГОЛСКИ ФОРМИ

Глаголските форми што не разликуваат лице, се викаат нелични глаголски форми.

Нелични глаголски форми се: глаголската л-форма, глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог.

Глаголска л-форма

Глаголската л-форма спаѓа во неличните глаголски форми. Името го добила според наставката-л.

Кај л-формата разликуваме промена по род (само во еднина) и по број.

На пример:

Еднина:

Машки род: *Тој чита-л.*

Женски род: *Таа чита-ла.*

Среден род: *Тоа чита-ло.*

За сите родови во множина се употребува формата, *читале*.

Л-формата се образува од свршени и несвршени глаголи.

Л-формата што се образува од свршени глаголи, изразува свршено дејство (*паднал, фатил, станал*).

Л-форма што изразува несвршено дејство (*паднал, фател, станел*).

Со л-формата се градат неколку сложени глаголски форми: минато неопределено време, предминато време, идно прекажано време и можен начин.

ЗДАЧА

Прочитај го следниов текст и препознај ја глаголската л-форма.

„Едно дејие ѝосейило еден мудрец и го ѝраШало:

- Кое јадење е највкусно на свеѝов?

- Лебойѝ, - одговорил мудрецоѝ.

- А која радосѝ е најголемаѝа?

- Денес да се научи она Шѝио не си го знаел вчера.

Дејиеѝо се налуѝило.

- Те викааѝ мудрец, а ѝи ми зборуваШ сосема обични рабоѝи!

Мудрецоѝ го ѝогледнал со насмевка.

- Се налуѝи, значи, ѝи од мене ниШѝио не научи.

Дејиеѝо одмавнало со ракаѝа и си заминало.

Нелични глаголски форми се: глаголската л-форма, глаголската именка, глаголската придавка и глаголскиот прилог.

Долго одело. Изгладнело. На ѝаѝѝоѝ имало село, а во селѝѝо ѝродавница. Деѝѝѝѝо влегло во ѝродавницаѝѝа. Имало ѝолку ѝари колку да си куѝи само ѝарче леб. Куѝило и оѝѝкинало залак“.

(„Најголемата радост“ - Ирина Стрелкова)

Глаголска именка

Глаголската именка означува име на глаголското дејство. Таа се изведува само од несвршени глаголи. Се образува кога на глаголот од несвршен вид, во трето лице еднина му се додава наставката - **ње**.

Глаголската именка се образува кога на глаголот од несвршен вид, во трето лице еднина му се додава наставката-**ње**.

Примери: пее- ње - пеење.
вика- ње - викање.
тропа-ње - тропање.

Само мал број именки од среден род образуваат глаголска именка со наставката - **ние**: **решение, соопштение, уверение, издание** и други.

ЗАДАЧА

Прочитај го внимателно следниов текст и пронајди ги глаголските именки.

„Носењето на камбаната низ тесниот, нерамен и каллив пат беше тешко, но, беше полесна работа отколку качувањето на камбаната на местото на аловата камбанарија, што се издигаше над црквата и куќите како минаре. Сите мажи од селото помагаа во извршувањето на оваа тешка работа.

Одеднаш сè се смири. Толпата го задржа здивот. Дури и птиците на гранките од дрвата, помислија луѓето, ги разбраа зборовите на питропот, зашто и тие замолчеа. Овошките, високите тополи, жалните врби покрај реката престанаа да се лелеат. Можеби се плашеа дека нивното шумолење ќе го вознемири сунот на камбаната. Целата природа стивна како пред весело исчекување на првиот свон на селската камбана. А тогаш од сводовите на камбаната одекна долгоочекуваниот свон. Но тоа не личеше на сунење на камбана. Камбаните не даваат такви сунења“.

(Стојан Христов „Камбана“)

Глаголска придавка

Глаголската придавка се добива со додавање на наставките: **-н, -на, -но, -ни** и наставките: **-т, -та, -то, -ти**. Овие наставки се додаваат на глаголите кои завршуваат на самогласките **а** и **е**.

Пример:

чита-н,	покане-т,
чита-на,	покане-та,
чита-но,	покане-то,
чита-ни	покане-ти

Глаголската придавка има глаголска и придавска карактеристика.

Во глаголската придавка-**н** во конструкција со помошниот глагол **сум** и **има - нема**, глаголската придавка има глаголско значење.

Пример:

Тој го нема читано романот „Гоце Делчев“ од Ванчо Николески.

ВЕЖБА

Образувај глаголски придавки од следниве глаголи: **вика, сака, игра, пере, скине**.

Глаголски прилог

Глаголскиот прилог е неменлива глаголска форма. Се образува само од несвршени глаголи со наставката-**јќи**:

чека-чекајќи, оди-одејќи, вика-викајќи, седи-седејќи.

Глаголскиот прилог и глаголот во лична глаголска форма, секогаш имаат ист подмет во реченицата.

Пример: Телефонирајќи ти на моболниот, мислев дека сигурно ќе те слушнам.

ВЕЖБИ

1. Следниве глаголски прилози трансформирај ги во глаголски именки:

Излегувајќи (излегување), пишувајќи, викајќи, читајќи, следејќи, враќајќи, сакајќи, скокајќи.

Кај глаголскиот прилог има отстапување од третосложното акцентирање

2. Прчитај го внимателно следниов текст и откриј во кои реченици е употребен глаголски прилог.

„Пред зајдисонце лисицата се прикрадуваше крај замрсени гранки бришејќи ја со китнестиот опаш својата трага зад себе.

-Качак! грлено го извика неговиот стопан кога го виде како заостанува веднејќи ја големата глава, обрасната со сребреносиви влакна.

Волчицата почна да се прикрадува кон трлото, полека, нечујно, речиси да недопирајќи се до земјата, за да не биде пак изненадена.

Грмотевицата се разнесе низ ноќта, се одби од долот и се изгуби со празно, пискотливо ехо. Сверот се отфрли од земјата, ја закачи со заби подадената црна рака на глогот и не барајќи пат се нурна во мракот.

Процесот на одржување на проколнатиот род продолжуваше - мајката умираше, полека, како да заспива, чувствувајќи како волчињата слатко ја ослободуваат од плекото, а тоа, пред сосем да секне, неочекувано надојде со сета сила на животот“.

Славко Јаневски: „Волчица“

Заврнаа снегои, пкрија траги.

Здрава нога во трн не клавај си.

М.Топуз „волци“

ПРОСТИ ГЛАГОЛСКИ ФОРМИ

Простите глаголски форми се составени од еден глаголски збор во различни форми: **пишувам, пишував, пишувал, пишувај, пишувајќи** и слично.

Во македонскиот стандарден јазик прости глаголски форми се: сегашно време, минато определено свршено време, минато определено несвршено време, заповеден начин, глаголска л-форма, глаголска именка, глаголска придавка и глаголски прилог.

Сегашно време

Дејствата и состојбите што се извршуваат во моментот на зборувањето се изразуваат во сегашно време. Тоа е проста глаголска форма.

Формите за сегашно време се образуваат со додавање на наставки за сегашно време на основните согласки на глаголот:

еднина	множина
1 л. - м	1 л. - ме
2 л. - ш	2 л. - те
3 л. - Ø (нулта морфема)	3 л. - ат

Формите во сегашно време од глаголските групи изгледаат вака:

а - група (игра)	и - група (седи)	е - група (пее)
еднина 1л. игра - м	1 л.седа - м	1л. пеа - м
2л. игра - ш	2 л.седи - ш	2л. пее - ш
3л. игра - Ø	3 л.седи- Ø	3 л. пее - Ø
множина 1л. игра - ме	1л. седи - ме	1л. пее - ме
2л. игра - те	2л. седи - те	2л. пее - те
3л. игра - ат	3л. седа - т	3л. пе - ат

ВЕЖБА

Следниве глаголи: читаат, свират и спијат, се дадени во трето лице множина. Определи ја формата за трето лице еднина и препознај ја групата на глаголот.

Пример: читаат - чита, глагол од а - група.

Со сегашно време се изразуваат дејства и состојби што се извршуваат во моментот на зборувањето.

Минато определено несвршено време

Со минато определено несвршено време се искажува дејство што се случило во минатото. Лицето кое зборува, точно знае за времето во кое се одвивало дејството.

Формите за минато определено несвршено време се образуваат од несвршени глаголи, со додавање на следните наставки: - в, -ше, -ше (еднина) и -вме, -вте, -а, -ја (множина). Овие наставки се додаваат на основната самогласка - а (кај гласолите од а - група) и на основната самогласка - е (кај гласолите од е и и-група).

Промената по групи изгледа вака:

	еднина	множина
а - група (чита)	1л. чита-в	чита-вме
	2л. чита -ше	чита-вте
	3л. чита -ше	чита-а
е - група (пие)	1л. пие-в	пие-вме
	2л. пие-ше	пие-вте
	3л. пие-ше	пие-ја
и - група (оди)	1л. оде-в	оде-вме
	2л. оде-ше	оде-вте
	3л. оде-ше	оде-а

Формите на минато определено несвршено време во второ и трето лице (еднина) имаат иста наставка - **ше**.

Основниот глагол кај гласолите од и-група преоѓа во **е**: **оди - одев, одеше**.

Кај гласолите од е и и-група на кои општиот глаголски дел им завршува на самогласка, се јавува наставката - **ја**: **пие - пиеја, крои - кроеја**.

Со минато определено несвршено време се искажува дејство што се случило во минатото. Лицето што зборува, точно знае за времето кога се одвивало дејството.

Минато определено свршено време

Формите за минато определено свршено време се образуваат од свршени глаголи со наставките:

еднина	множина
1л. -в	-вме
2л - Ø	-вте
3л - Ø	-а; -ја

Промената по групи изгледа вака:

а - група (напиша)	1л. напиша -в	напиша -вме
	2л. напиша - Ø	напиша -вте
	3л. напиша - Ø	напиша -а
и - група (испи)	1л. испи -в	испи- вме
	2л. испи - Ø	испи -вте
	3л. испи - Ø	испи -а
е - група (изеде)	1л. изед -ов	изедо -вме
	2л. изед - е	изедо -вте
	3л. изед - е	изедо -а

Со формите на минато определено свршено време се искажува заокружено и засведочено дејство во еден определен момент на минатото.

Со формите на минато определено свршено време се искажува заокружено и засведочено дејство во еден определен момент на минатото. Од прегледов на формите на минато определено свршено време се забележува дека второ и трето лице во еднина се еднакви и без лична наставка.

ВЕЖБИ

Прочитај го следниов текст и пронајди ги формите за минато определено свршено време.

„Толку се зачийав, Што кога го чув свончейо, не знаев кој звони и зошто звони.

Свеќаа догоруваше; свеќником Што уиринаа го исчисив, беше ѝојојен со лој. Се вчудоневидов, насјојувајќи да ги избришам прагиите на својој пресјай, ја сјавив книгаа под ѝечка и ѝочнав да го ѝоправам кандилоо. Од собаа излезе гувернанцаа:

- Да не си глум? Свонај!

- Да не сиеше? - ѝраша сурово сјојаној.

Неговата жена, качувајќи се ѝешко ѝо скалиите, ѝочна да се жали дека јас сум виновен Што ѝаа насјинала“.

Извадок

Максим Горки

ЗАПОВЕДЕН НАЧИН

Кога со глаголот се изразува заповед, молба или наредба се употребуваат формите за **заповеден начин**.

На пример:

Слушај внимателно! Слушајте внимателно! Донеси прибор за цртање! Донесете прибор за цртање. Те молам не зборувај гласно! Ве молам не зборувајте гласно!

Заповедниот начин се искажува со второ лице еднина и второ лице множина. Со овие форми се искажува **директна заповед**.

Формите за заповеден начин за второ лице еднина и второ лице множина се образуваат на следниов начин:

1. Кај глаголите од **а**-група и кај оние од **е**-група и **и**-група на кои општиот дел им завршува на вокал, со наставката **-ј** (за еднина) и **-јте** (за множина): чита-ј, читај, (второ лице еднина) чита - **јте** - читајте (второ лице множина); пи-ј - пиј, пи - јте, стои - стој, стојте.

2. Кај глаголите од **и** и **е**-група на кои општиот дел им завршува на согласка, формата за второ лице еднина завршува на **-и**, а во второ лице множина на **-те**: полни - полне - полнете, донес - и, донес - е - те.

Индириктна заповед се искажува со конструкции од честичките **да** и **нека** и формите од сегашно време: да работи, нека работи, да седи, нека седи, да работат, нека работат, да седат, нека седат (во трето лице еднина и множина)

Со формите на заповедниот начин, покрај значењето на заповед често се искажуваат и:

- а) **минатост**: Читај, читај и дошол крајот на книгата.
- б) **пословичност**: Чини добро, не сè кај .
- в) **услов**: Стани порано, ќе стигнеш.

ЗАДАЧА

Направи директна заповед за прво лице еднина и второ лице множина од следниве глаголи: пее, трча, вика, игра, зборува.

ПОВТОРИ

Со кои форми се искажува директна заповед?

Како се искажува индириктна заповед?

Што се искажува со формите на заповедниот начин, покрај значењето на заповед?

Кога со глаголот сеизразува заповед, молба или наредба се употребуваат формите за заповеден начин.

ПРИЛОЗИ

Прилозите се полнозначни зборови што стојат најчесто до глаголот и го определуваат глаголското дејство според некој признак (време, место, начин, количество и степен). Според нивното значење прилозите се делат на неколку групи:

а) **прилози за време**: кога, сега, некогаш, ноќе, дење, зиме, лете, вчерва и други.

На пример: *„Кога погледна, зад него нагрнало оргомно стадо овци, крави и кози“.*

б) **прилози за место**: каде, тука, дома, напред, назад, доцна, тогаш, зимоска, лани и др.

На пример: *„Овчарчето да не погледнеше назад, ќе добиеше неизмерно богатство“.*

в) **прилози за начин**: како, силно, добро, лошо, тажно, слабо, смешно, весело, бргу и др.

На пример: *„Бргу се качи на најблиската липа“.*

г) **прилози за количество и степен**: многу, неколку, повеќе, доста и др.

На пример: *„Не можеше повеќе да им побегне“.*

Некои од прилозите за начин и количество се степенуваат (добро, подобро, најдобро).

Некои од прилозите, кога одат со именка, добиваат и членски наставки.

На пример: *Многуге гледачи, на крајот на натпреварот, останаа само мал број.*

ВЕЖБА

Прочитај го внимателно следниов текст, пронајди ги и препиши ги сите прилози.

Обиди се прилозите да ги определиш според основниот признак што го определува глаголското дејство.

„Тој влегува брзо во изложбената канцеларија. Цртежите се еден на друг на бирото. Го зема горниот и внимателно го разгледува, иставајќи го постепено колку што може да ја испружи раката. Тоа е цртежот со бронзениот бокал. Уметникот и не сакајќи сожалително се усмевна. Бокалот е поставен на кујнска маса, со две ружи внатре. Се познава дека ивиците му се повлечени со ленир, боен е со сина боја што со некаква милиметарска симетричност се проретчува од ивицата накај средината. Фонот е молиран сид, а шарките му се предадени како народен вез. Правење на такви шарки зафаќа многу време на часовите по цртање“.

(Извадок од расказот Изложба од Блаже Конески)

Прилозите се полнозначни зборови што стојат најчесто до глаголот и го определуваат глаголското дејство според некој признак (време, место, начин, количество и степен).

ПРЕДЛОЗИ

Предлозите се неменливи службени зборови со кои се искажуваат различни односи помеѓу зборовите во реченицата. Тие немаат определено, посебно значење и само во спој со полнозначните зборови добиваат поконкретно значење. Најчесто добиваат местно и просторно значење: **на клупа, под клупа, зад клупа, пред клупа, до клупа, покрај клупа, спроти клупа** и др.

Покрај наведените значења со предлогот **на** може да се искаже: временско, начинско, целно, присвојно и споредбено значење.

Временско значење: Птиците се враќаат на пролет.

Начинско значење: Го фатија на измама.

Целно значење: Замина на летување.

Присвојно значење: Куката на Илија е мошне голема.

Споредбено значење: Таа личи на мајка си.

Според составот предлозите се делат на **прости** и **сложени**.

Прости предлози се оние што се составени од еден збор: **за, да, на, до, в, во, зад, под, над** и др.

Сложени предлози се оние предлози што се составени од два збора: **заради, поради, покрај, помеѓу, наспроти, наспред, наблизу, отаде** и други.

ЗАДАЧА

Опреди го значењето на предлозите во следниве реченици:

1. Птиците преселници заминаа на југ.
2. Печалбарите се враќаат на празник.
3. Цртежот на Томи е најдобриот цртеж.
4. Катерина ја напиша домашната работа на брзина.
5. Се качи на дрво.

Предлозите се неменливи службени зборови со кои се искажуваат различни односи помеѓу зборовите во реченицата.

СВРЗНИЦИ

Сврзниците се службени зборови со кои се поврзуваат зборовите и речениците во сложената реченица. Своето значење сврзниците го добиваат врзувајќи ги зборовите и речениците. Сврзниците го изразуваат односот меѓу зборовите и речениците. Со сврзникот **но** и **ама** изразуваме спротивен однос, а со **ако** изразуваме услов.

Сврзниците се делат на **прости** и **сложени**.

Прости сврзници се: а, но, и, па, да, та, ако и други.

Сложени сврзници се: иако, за да, така што, како што, зашто, само и др.

При употребата на сврзниците, треба да се внимава на оние сврзници коишто му се туѓи на македонскиот јазик: али, него, пошто, така да и други.

ВЕЖБА

Во следниов текст пронајди ги сврзниците коишто сврзуваат зборови и реченици во сложената реченица:

„Седам ѝод дрво и чекам да ѝадне ѝлодоѝ.

Дрвоѝо е ѝолно со род, и само ѝреба да се загледаШ меѓу лисјаѝа за да го догледаШ оревоѝ. Набабрен и накосѝреШен. Но макар Шѝо лисјаѝа се заклайѝувааѝ како крилја, ѝлодоѝ ниШѝо не го оѝкинува од гранкаѝа. Само една верверичка, со крадливи очи и женсѝивена оѝаШка, се ѝровира меѓу чаѝалиѝе како змиулче во ѝазува и скока од гранка на гранка како дождовна каѝка Шѝо никако да се разбие. Таа, кога сака, може да дојде до ѝлодоѝ, но не го гиба ѝред да му се расѝука кафѝицаѝа. Не е луда да си ги вайца ѝрсѝиѝе. ТогаШ соѝсѝивенички го ѝрезема со ѝредниѝе ноѝиња како Шѝо исѝосѝениоѝ селанец ја обгрлува најголемаѝа ѝиква, и мислиШ дека само го грли додека всуШносѝ го дуѝи. Поѝоа со врвлесѝаѝа муѝка влегува во ореоваѝа лусѝа, осѝавајќи ги црниѝе очиња да □ Шарааѝ надвор - да биде на Шѝрек со свейоѝ, додека се наследува во јаѝкаѝа. И нависѝина, на врвоѝ од крунаѝа долеѝува една дрчна сѝрачка. Црно-бела, ѝаа мисла дека ѝее, а всуШносѝ само грака. Згора на ѝоа, за разлика од верверичкаѝа, ѝаа е сега крадливка. Грабна еден орев и го носи на соседниоѝ ѝокрив. Висѝинско чудо е како уШѝе грака, додека клуноѝ и е ѝриклеШѝен со оревоѝ. Слеѝана на оѝакоѝ, го сѝуШѝа ѝлодоѝ меѓу канѝиѝе и ѝочнува да го удира со клуноѝ. “

(Извадок)

Димитар Солев

Сврзниците се службени зборови со кои се поврзуваат зборовите и речениците во сложената реченица.

ПРЕДМЕТ

Секој збор одделно си има свое значење, но токму реченицата во која е воспоставена врска меѓу зборовите, ја сметаме како основна единица во јазичното општење.

Услов за формирање на реченицата е присуството на глаголот во лична глаголска форма. Таа глаголска форма го претставува прирокот во реченицата. Прирокот е основен член во реченицата. Со прирокот соопштуваме дејства, состојби, настани, карактеристики, поврзувајќи ги со нивните вршители.

Прирокот секогаш оди со подметот.

Подметот го означува вршителот на дејството:

Томислав чита книга.

Глаголот **чита** не може да оформи комплетна реченица без подмет и директен предмет. Тоа може да се согледа ако се одговори на прашањето **кој** чита (подмет) и **што** чита (предмет).

Според тоа, како неопходни членови во реченицата се предметот и прилошките определби.

Според воспоставената врска меѓу именските членови во реченицата и прирокот, разликуваме три вида предмет: **директен, индиректен и предлошки.**

Директен предмет е оној именски член во реченицата врз кој директно преминува дејството на прирокот:

-Велика ѝржи комѝири.

-Маја чииа книга.

-Мама меси леб.

Индиректниот предмет ја именува целта на дејството:

-Насѝавничкаѝа им ѝодари книги на најдобриѝе ученици во одделениеѝо.

-Тайѝо му куѝи ранец на Никола.

-Тој се качи на дрвоѝо.

-Ги осѝавив ѝарииѝе на маса.

Предлошкиот предмет се врзува со прирокот со помош на сите предлози, дури и со предлогот **на**, кога не е употребен за воведување индиректен предмет:

-Дедоѝо веруваѝе во своиѝе внуци.

-Борис си играѝе со своиѝе играчки.

-Чучулигаѝа ѝееѝе за ѝролеѝѝа.

Според воспоставената врска меѓу именските членови во реченицата и прирокот, разликуваме три вида предмет: директен, индиректен и предлошки.

Удвојување на директниот и индиректниот предмет

Удвојувањето на директниот и на индиректниот предмет е важна карактеристика на македонскиот литературен јазик.

Удвојувањето се врши со кратките заменски форми:

а) за директен предмет: **ме, те, ги, ја, нè, ве, се.**

б) за индиректен предмет: **ми, ти, му, ѝ, ни, ви, им, си.**

Удвојувањето на директниот и на индиректниот предмет се врши со членувана именка, сопствена именка и долги форми на некоја лична заменка.

Удвојување на директен и индиректен предмет со членувана именка

- *Иле ја прочиташа книгаша.*
- *Томи го донесе кучешо.*
- *Каше ги изеде црешките.*
- *Ветерош ги срони лисјаша.*
- *Пчелаша го собра поленот.*
- *Наставничката им честиташа на победниците.*
- *Снегулкише им паѓаша на носњаша.*

Удвојување со сопствена именка

- *Вчера ја срејнав Билјана.*
- *Ване му просише на Пејре.*
- *Каше ѝ подари слика на Јана.*

Удвојување со долга форма на лична заменка

- *Само ним им кажавше за средбата.*
- *И Вам ќе ве повикаме на најпреварош.*
- *Нему секогаш му паѓаше паричката.*
- *Мене слајко ме нагосиша.*

ВЕЖБА

Прочитај го внимателно следниот текст и пронајди ги примерите со удвојување на предметот.

Препиши ги во тетратката за домашна работа.

„Си живеела вдовицата Марија со својата мајка и со шест дечиња. Живеела бедно. Но со последните пари купиле една кафеава крава колку за млеко да им дава на децата. Постарите деца ја паселе кравата во полето, а дома ѝ давале трици. Еднаш мајката излегла некаде, а постариот син Мише отишол по леб, ја чукнал чашата и ја скршил.

Миша се исплашил дека мајка му ќе го кара за тоа, ги собрал поголемите парчиња од чашата ги изнесол надвор и ги закопал во сеното, а помалите парчиња сите ги собрал и ги фрлил во копанчето. Мајката ја барала чашата, почнала да праша но Миша не кажал и така тоа се заборавило.

Другиот ден по ручекот мајката отишла на кравата да ѝ даде трици во копанчето гледа - кравата како болна и нејќе да јаде. Фатиле да ја лекуваат кравата; повикале една баба. Бабата рекла: „Кравата нема да биде жива, треба да се заколе заради месото“. Повикале еден селанец и зеле да ја колат кравата. Децата чуле како во дворот зарикала кравата. Се собрале сите на печката и почнале да плачат. Кога ја заклале кравата, ѝ ја извадиле кожата и ја расекле на парчиња, во грлото ѝ нашле стакло.

Тогаш дознале дека таа пцовисала поради тоа што во јадењето нашла стакло. Кога Миша дознал за тоа, тој фатил силно да плаче и ѝ признал на мајка си за чашата. Мајка му ништо не му рекла и самата заплакала. Таа рекла: „Ние ја отепавме нашата крава, а сега нема со што да си купиме друга. Како ќе живет нашите мали дечиња без млеко?“ Миша уште повеќе фатил да плаче и не слегувал од печката, кога јаделе пивтија од главата на кравата. Тој секој ден на сон ја гледал, како дедо Восилиј ја носи за роговите мртвата глава на кравата со отворени очи и со црвен врат. Отогаш немало веќе млеко за децата“.

(Извадок од расказот „Крава“)

Л. Н. Толстој

ЗАДАЧА

Прочитај ги правилно следниве реченици во кои се испуштени кратките заменски форми за удвојување на директен и индиректен предмет.

- Томи - враиш иоикаиџа.
- Сиојанчо -- вклучи комјјуиерои.
- Билјана -- иобара адресаиџа.
- Филип -- иоиздрави госишиџе.
- Илија -- иодари куче на Валениџина.
- Сиџе --- ни аилаудираа.
- Нему секогаШ-- се насмевнува среќаиџа.
- Каиџе -- иоздрави Михаела.

АПОЗИЦИЈА

Второстепени членови во реченицата се **атрибут** и **апозизијата**.

Атрибутот определува некоја особина на именката.

Апозизијата е самостоен дел на реченицата. Освен што не може да стои покрај прирокот (глагол во лична глаголска форма) апозизијата може да стои покрај секој реченичен член. Апозизијата и реченичните членови до кои стои можат да си ги заменат местата, бидејќи се рамноправни членови во реченицата.

Апозизијата секогаш се одделува со запирка.

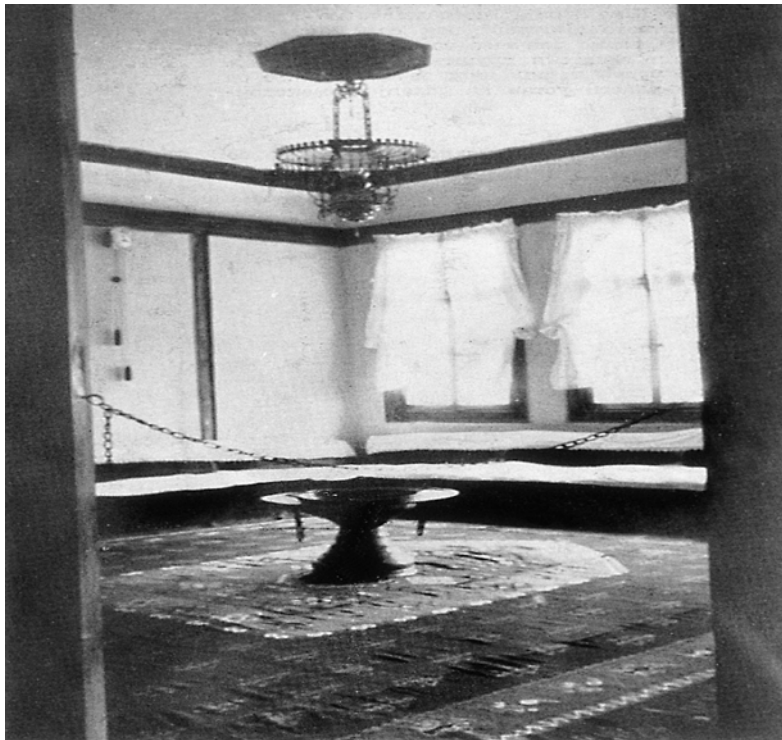
Апозизијата се среќава во следни реченици:

1. Велес, родниот град на поетот Кочо Рацин, остана без вода.
2. Во Кочани, градот на оризот, ќе се одржи Републички натпревар по македонски јазик.
3. Охрид, родниот град на Прличев, е преплавен со туристи.

Апозизијата е самостоен дел на реченицата.

ЗАДАЧА

Напиши пет реченици во кои ќе употребиш апозизија.

Синара охридска соба

СТРУКТУРА НА СЛОЖЕНАТА РЕЧЕНИЦА

Сложената реченица е составена од две или повеќе личноглаголски форми и зборовни групи што се групирани околу нив. Структурата на сложената реченица ја сочинуваат личноглаголските форми и зборовните групи што се поврзуваат со нив.

Една личноглаголска форма со зборовите што се поврзуваат со неа одговара на структурата на простата реченица. Ваквите делови во сложената реченица се поставени во меѓусебен однос со што формираат реченица како јазична единица за комуникација.

Деловите на сложената реченица се викаат **дел-реченици**.

ПОДЕЛБА НА СЛОЖЕНАТА РЕЧЕНИЦА

Односот на речениците од кои е создадена сложената реченица може да биде од два вида: двете реченици да не зависат една од друга и едната реченица може да зависи од другата реченица. Според тоа сложените реченици се делат на **независносложени** и **зависносложени** реченици.

Кај независносложените реченици врската меѓу дел-речениците може да биде потесна или полабава и според тоа разликуваме: независносложени реченици со потесна врска меѓу дел-речениците и реченици со независносложени реченици со полабава врска меѓу дел-речениците.

Независносложени реченици со потесна врска меѓу дел-речениците се:

1. **Составни независносложени реченици**
2. **Спротивни независносложени реченици**
3. **Разделни независносложени реченици**

Независносложени реченици кај кои врската меѓу дел-речениците е полабава се:

1. **Исклучни независносложени реченици**
2. **Заклучни независносложени реченици**

Во зависносложената реченица секогаш има една главна и една зависна реченица.

Главната дел-реченица во сложената реченица може да стои и сама, а зависната секогаш оди заедно со сврзникот.

Според функцијата на зависните дел-реченици во рамките на сложената реченица, разликуваме: **временски, причински, последични, целни, условни, допусни, начински, односни** и **исказни** зависносложени реченици.

Една личноглаголска форма со зборовите што се поврзуваат со неа одговара на структурата на простата реченица. Ваквите делови во сложената реченица се поставени во меѓусебен однос со што формираат реченица како јазична единица за комуникација.

НЕЗАВИСНОСЛОЖЕНИ РЕЧЕНИЦИ

Независносложени реченици се: **составни, спротивни, разделни, исклучни и заклучни.**

Составни независносложени реченици

Составните независносложени реченици донесуваат содржини што се поврзани помеѓу себе по ред различни основи: според вршителот на дејството, според времето и местото на вршење на дејството.

Овие реченици се сврзуваат со следниве сврзници: **и, ни, ниту, па, та.**

Најчесто овие реченици се сврзуваат со сврзникот **и**.

- Петре дојде и чека да заминете.
- Се најаде и си замина.

Со сврзниците **па** и **та** обично се сврзуваат дејства што се одвиваат едно по друго.

- Го забележа човекот, па тргна по него.
- Штом ја мина реката, па ќе го фати вистинскиот пат.
- Заврши ја работата, па дојди.

Спротивни независносложени реченици

Во спротивно независносложените реченици се исклучува спротивен однос меѓу поврзаните содржини. Тие се сврзуваат со сврзниците: **а, но, ама, ами, туку, меѓутоа.**

Еден од најчестите сврзници меѓу дел-речениците на спротивно независносложените реченици е сврзникот **а**:

- Од секого бара, а никому не дава.
- Тој не знае да игра, а секогаш се фаќа на оро.
- Таа сака да везе, ама не знае да бодне со игла.

Сврзниците **но** и **ама** сврзуваат спротивни дејства, кои се со потврдна форма.

- Тој знаеше, ама сакаше уште нешто да научи.
- Сакаше уште да работи, но беше истоштен.

Според правописните правила спротивните реченици секогаш се одделуваат со запирка.

*Арно е сè да знаеш,
ама не треба се да правиш*

*Арно јади, ама и арно
работи*

ВЕЖБА

Употреби ги сврзниците: **а, но, ама**, во писмениот состав што ќе го напишеш за едно твое доживување.

Разделни независнослижени реченици

Според сврзниците разделните независнослижени реченици се izdelуваат на разделни независнослижени реченици со сврзникот **или** и разделни независнослижени реченици со сврзници што се повторуваат:

или - или, било - било, де - де, ту - ту, ни - ни, ниту - ниту.

Во разделни независнослижените реченици со сврзникот **или** во двете дел - реченици се дава дејства што се исклучуваат:

- *Можеш да дојдеш или откажи се.*
- *Земи или остави.*

Разделни независнослижените реченици со повторните сврзници: **де-де, ту-ту, час - час** ги употребуваме за нагласување на наизменично вршење на дејство. Во одделна група ги вклучуваме повторените сврзници: **и - и, ем - ем**, кои се карактеристични за разговорниот стил.

Пример:

- *Месечината де ќе се појави, де ќе се сокрие зад темниот облак.*
- *Ем сакаш да го видиш, ем се плашиш од него.*
- *Ниту зема, ниту дава.*
- *Ни сака да му доаѓаш, ни сака да ти доаѓа.*

Според Правописот на македонскиот литературен јазик, разделните независнослижени реченици со сврзникот **или** не се одделуваат со запирка.

ЗАДАЧА

Напиши пет разделни независнослижени реченици во кои ќе ги употребиш сврзниците **или - или, де - де, ту - ту, било - било**.

Исклучни независнослижени реченици

Во исклучните независнослижени реченици меѓу дел-речениците врската е полабава, во нив се надоврзува една содржина на друга, едно дејство на друго.

Живко Поповски: Цвеќиња на мирот

Кај исклучните независнословени реченици ги среќаваме следниве сврзници: **само, само што, освен што, единствено што** и други.

Пример:

- *Сè е едноставно, само што не знае да плива.*
- *Ќе дадеше гол, само што топката му побегна.*
- *И учениците ќе дојдеа на час, само што свончето не го слушнаа.*
- *Сè ќе беше добро, единствено што Петре не стигна на натпреварот.*

Од наведените примери можевме да заклучиме дека меѓу дел-речениците во исклучните независнословени реченици се пишува запирка.

ЗАДАЧА

Напиши пет исклучни независнословени реченици.

Заклучни независнословени реченици

Кај заклучните независнословени реченици како сврзници ги среќаваме модалните зборови со кои се врши извесно сумирање или се изведува извесен заклучок.

Во заклучните независнословени реченици ги среќавме следниве моделни зборови, како: **значи, веројатно, сигурно** и други.

Пример:

- *Штом не стигна возот, значи ќе задоцни.*
- *Не дојде, веројатно не ја разбрал пораката.*
- *Ако му се јавиме, сигурно ќе не посети.*

Според правописните правила дел-речениците во заклучните независнословени реченици се одделуваат со запирка.

ЗАДАЧА

Напиши пет заклучни независнословени реченици.

Големата мајка
(божица на плодноста)
Керамика од неолитската
Населба Говрлево
Скопско

СВРЗНИЧКИ И БЕСВРЗНИЧКИ СЛОЖЕНИ РЕЧЕНИЦИ

Сложените реченици што содржат сврзници или сврзувачки зборови ги нарекуваме **сврзнички реченици**.

Во речениците:

- Птиците пееја, **а** ние уживавме во нивната песна.
 - **Иако** беше уредно поканет, тој не дојде на состанокот.
 - **Кога** влезе во училницава, сите се зачудија.
- сврзувачката функција ја вршат сврзниците: **а, иако** и **кога**.

Сложените реченици што не содржат сврзници ги нарекуваме **бесврзнички реченици**.

Ако за сврзничките сложени реченици можеме да определиме на кој тип сложени реченици им припаѓаат, за бесврзничките сложени реченици не може секогаш тоа со сигурност да се определи, затоа што односот меѓу содржините во двете дел-реченици понекогаш може различно да се толкува. Еве неколку примери:

- Дојди - *ќе* ја разгледаме изложбата.
- Тој свиреше, *ние* уживавме.
- Падна снегот, *го* покри брегот.

Наведените бесврзнички реченици можат да се сврзат и со следниве сврзници:

- Ако дојдеш, *ќе* ја разгледаме изложбата.
- Дојди, *па* *ќе* ја разгледаме изложбата.
- Кога *ќе* дојдеш, *ќе* ја разгледаме изложбата.
- Додека тој свиреше, *ние* уживавме.
- Тој свиреше, *а* *ние* уживавме.
- Падна снегот *и* *го* покри брегот.
- Кога падна снегот, *го* покри брегот.

Сложените реченици што не содржат сврзници ги нарекуваме бесврзнички реченици.

РЕЧНИЧКИ СОСТАВ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК СПОРЕД ПОТЕКЛОТО НА ЗБОРОВИТЕ

Речничкиот состав на секој јазик се состои од огромен број зборови. Едни се упоредуваат подолго време, а други кратко, едни се со поширока, а други со ограничена употреба.

Во однос на промените во општеството и секојдневното живеење, се вршат промени и во јазикот. Дел од зборовите застаруваат, испаѓаат од употреба, други се појавуваат со ново значење.

Речникот на еден јазик не се состои само од зборови од тој јазик, туку и зборови позајмени од други јазици.

Развитокот на еден јазик секогаш е поврзан со процесот на обновување и збогатување на зборовниот состав на јазикот.

Како во другите јазици така и во нашиот јазик има зборови од најразлично потекло. Според потеклото зборовите можат да се поделат во две групи: **домашна** и **странска** лексика.

Домашна лексика

Најголемиот број зборови од речничкиот фонд, го сочинуваат зборови од домашната лексика.

Голем број зборови во нашиот речнички фонд се наследени од старословенскиот и црковнословенскиот јазик кои преку народните говори навлегле и во литературниот јазик.

Дијалектизми

Дијалектизмите се зборови што ги користат ограничен број луѓе од една територија.

Дијалектизмите се користат најмногу во уметничката литература.

Со цел да го прикаже богатиот колорит на посебната територија и за посебноста на јазикот на ликовите, писателите ги користат дијалектизмите.

Нивната употреба може да се сретне некогаш и во македонскиот стандарден јазик.

Спореди: чушка-пиперка, патати-компири, френки-домати, вонка-надвор.

*Според потеклото на зборовите може да се поделат во две групи: **домашна** и **странска** лексика.*

Странска лексика

Во речничкиот зборовен состав на македонскиот јазик се среќаваат и туѓи зборови што ја претставуваат странската лексика.

Туѓите зборови можат да се земаат со непосредно преземање и со посредство на трет јазик.

Во нашиот стандарден јазик имаат навлезено зборови од соседните јазици (српски и бугарски), а индиректно и преку турскиот јазик.

Странската лексика ја сочинуваат интернационализмите и турцизмите.

Интернационализми

Интернационализмите се зборови што се користат во повеќе јазици. Дел од нив се по потекло од грчкиот и латинскиот јазик.

При користењето на туѓите зборови треба да се биде внимателен. Нивната употреба треба да биде во согласност со објективните потреби на јазикот.

Интернационализмите се меѓународни зборови кои се користат и во македонскиот стандарден јазик. Зборовите: театар, опера, логика, етика, естетика се користат и во други светски јазици.

Турцизми

Турцизмите се зборови од турско потекло кои во многу случаи не можат да се заменат со наши зборови. На пример: кебап, боза, алва, баклава и други.

Употребата на турцизмите наоѓа примена и во уметничката литература.

ВЕЖБА

Пронајди ги дијалектизмите од следниве стихови од песната „Т’га за југ“ :

„Орелски крилја как да си метнех
и в наши стр’ни да си прелетнех
на наши места ја да си идам
да видам Стамбол, Кукуш да видам
да видам дали с’нце и тамо
мрачно угревјат како и вамо.

Ако как овде с'нце ме сретит,
ако пак мрачно с'нцето светит,
на п' т далечни ја ќе се стегнам,
и в други стр'ни ќе си побегнам,
к'де с'нцето светло угревјат,
к'де небото свезди посеvjат..."

Константин Миладинов

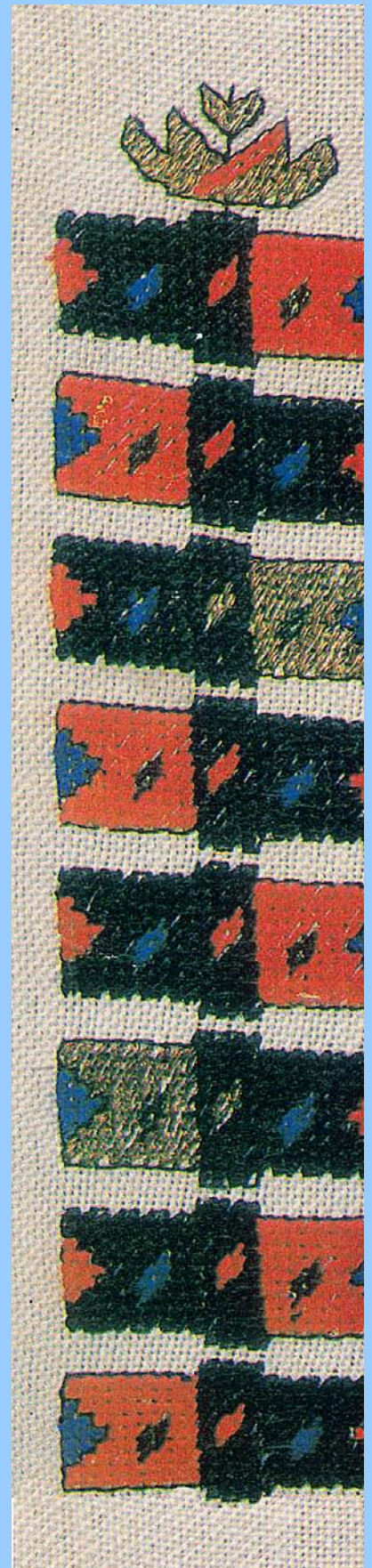
Прочитај го внимателно следниов текст и пронајди ги турцизмите што ги употребил авторот.

„ВАЛИЈАТА (дава знак да седнат): Катип ефенди, дајте ми го арзоалот Трајан Кузман. (Секретарот му подава книга.) Ефендилер! Во нашиот вилаетски укумат е подаден еден арзоал од царскиот раја и поданик на падишахот Трајан Кузман од село Страдалево. Со тоа арзоал Трајан Кузман се плачи оти пред 20 дни Осман бег, чифликсајбија, ја грабнал со сила неговата ќерка Цвета, кога работеле на нивата. Во името на правдата, го повикав во укуматот самиот Осман бег за да даде каршилак. Од каршилакот на Османбег се виѓа оти ќерката на Трајан Кузман не била грабната со сила, а сама сакала да ја прими верата на правоверните, чунки имала силен мерак по Осман бега. Го распитав овчарот Спасе што видел дали навистина Осман бег ја грабнал Цвета... За да нема никаков кусур работата, дадов заповед да се доведе овде момичката Цвета и пред вас да се распита“.

(Македонска крвава свадба) Војдан Чернодрински

ПОВТОРИ И НАУЧИ

- Со што се поврзува развојот и зголемувањето на речничкиот фонд на секој јазик?
- Од кои јазици е навлезен најголем број зборови во нашата домашна лексика?
- Што се дијалектизми?
- Што се интернационализми?
- Што се турцизми?

ПРАВОПИС НА СОГЛАСКАТА Ј

Согласката **ј** во зависност од местото во зборот различно се изговара. Јасно се изговара на почетокот на зборот, но на крајот на зборот ослабнува и со изговорот се доближува до вокалот **и**. Според правилата за правописот на согласката **ј** можат да се изделат: а) зборови во кои се изговара и пишува согласката **ј**; б) зборови во кои не се изговара и не се пишува согласката **ј**.

Согласката **ј** се изговара и пишува:

- во почетокот на зборот пред самогласката **е** во тугите зборови: Јемен, Јернеј, Јена, Јенисеј;
- во придавскиот суфикс - **ји**: божји, козји, рибји;
- во самогласната група -**ија**: змија, поезија, носија;
- во суфиксот -**је** зад согласка: грозје, снопе, нивје;
- во самогласната група од три самогласки: пееја, се смееја, залајаа;
- во некои глаголски форми: запеја, се покајале, залаја;
- во императивните форми од глаголите на - **ие**: пие-пиј, пијте, спие-спиј-спијте;
- во именки образувани од глаголи: бае - бајач, таке -ткајач;
- во вокативните форми од именките кои завршуваат на - **ија**: Македонија, змија, Спасија;
- во самогласната група-**оа**: боја, моја, Троја, Бојана;
- во определени зборови меѓу две **а**: ваја-вајар, одаја, Трајан, Брајан;

Согласката **ј** не се изговара и не се пишува:

- во почетокот на зборот-пред : еж, евтин, Елена, елен;
- меѓу две самогласки од кои втората е **и**: обичаи, Каин, Украина;
- во средината меѓу самогласки: мое, твое, Сараево, Влае;
- пред наставката -**ски**: историски, партиски, азиски.

ЗАДАЧА

1. Определи ги множинските форми на именките: порој, славеј, јубилеј, музеј, извештај, херој.

2. Изговори и запиши ја согласката **ј** во следниве зборови: Македонија, Троја, Спасија, божи, снопе, залаа, баач, ткаач, грозје, одаа, ваар, Бојан, јеж, јелен, обичаји, Влаје, моје, твоје.

Гласот ј го изговараме со слаб и опуштен изговор. Се изговара со поголема звучност од согласките, го изговараме со мала теснина.

ПРАВОПИС НА СОГЛАСКИТЕ Љ,Њ

Согласката љ го означува мекиот изговор на гласот, а се пишува:

- пред вокалот **у** во коренот **љуб**: љубов, љубезност, заљуби, Љубе, Љубица, Љубомир.

- пред другите самогласки: иљач, Иљо, Суљо, рубља;

- пред согласка: бољме, фелџтон, фелџтонист;

- на крајот на зборот: биљбиљ, тељ.

Согласката њ има мек изговор. Се изговара позвучно од звучните согласки.

На почетокот на зборот гласот **њ** се изговара само во тугите зборови: Њутн, Њујорк. Гласот **њ** се изговара во средината на зборот во зборовите: коњаник, Соње, диња, тиња. На крајот на зборот гласот **њ** се изговара само кај зборот коњ.

ВЕЖБА

1. Изговори ги следниве зборови што почнуваат со гласот **љ**: Љупчо, Љубица, Људмил, Љуботен, љубов, љубител, љубомора.

2. Која буква недостасува во некои од зборовите во следниве стихови?

Њ е на крајот на ко-

Една жолта ду- а.

Њ се крие често

и во лута лу- а.

Њ е многу смешно

смешно како сви- а.

која често лежи

извалкана в ти- а.

Рајко Јовчески

*Никола Мартиновски:
Идила*

ПРАВОПИС НА СОГЛАСКИТЕ: Ќ, Ѓ, Џ

Согласката ќ е од групата на тврдонепчените согласки. Се изговара и се пишува во следните случаи:

- партикулата **ќе** што служи за образување на идно време: **ќе** учам, **ќе** работам, **ќе** играме;

- во наставката **-јќи** за глаголскиот прилог: одејќи, пеејќи, играјќи;

- за жител под називите што завршуваат на **-т**: Сопот-сопоќанец, Пирот-пироќанец;

- пред различни наставки и различни гласови: божиќен, божиќна, куќа, домаќин, свеќа, цвеќе, цвеќар, цвеќарница, ноќ, плеќи, среќа, леќа, ќерка;

- кај зборовите од несловенско потекло: ќебап, ќеф, ќесе, ќумур, бубаќ.

Согласката Ѓ се изговара и се пишува:

- во следниве зборови: веѓа, лаѓа, преѓа, саѓи, туѓина, Ѓорѓија, Ѓорѓи;

- во множинската форма од човек - луѓе;

- во збирномножинските форми од некои именки: воѓе (вода), ливаѓе (ливада);

- во именки изведени од имиња што завршуваат на - д: Охрид-охриѓанец, Брод-броѓанец;

- во зборовите од несловенско потекло: ѓердан, ѓерѓев, калуѓер.

Согласката џ е звучна согласка. При образувањето на гласот џ, се образува преграда која преминува во теснина.

Согласката **џ** се изговара и се пишува во следниве зборови: џбара, џган, вџаши, џагор, џин, џуце, манџа, џивка.

Согласката **џ** се среќава во стари народни зборови: лицџа, враџба, нараџба.

Кај зборовите од турско потекло: џамија, џунџуле, џабе, џаде, џумбуш, го изговараме и го пишуваме гласот **џ**.

Согласката **џ** се пишува во зборовите образувани со наставката **-џија**: бозаџија, алваџија.

ЗАДАЧА

Во следниве зборови погрешно се напишани согласките: **ќ, Ѓ, џ**. Обиди се правилно да ги изговориш и да ги напишеш.

- трчајќи, седејќи, свеќа, цвеќар, ќерка, веѓа, туѓина, герѓев, калугер, жагор, жбара, жган.

Согласката ќ се изговара и се пишува во наставката -јќи за глаголскиот прилог.

ПРАВОПИС НА СОГЛАСКИТЕ: В,Ф,Х

Согласката в се изговара и се пишува во меѓувокална позиција: бивол, девојка, заговор, исправи, провери, основа, прави, половина суровица, татковина, Кичево, Кратово, Берово, Лесковец;

- во множинските наставки-ови-еви: броеви, гласови, ножеви;

- на почетокот на зборовите: воз, влез, внук, внатре;

- во придавските образувања: Марков, Стојанов, суров, сурова, сурово, суви;

- кај деминутивните образувања: ливче (лист), гровче (грозд) мавца (маст);

- во формите за минато време: бев, бевме, бевте;

- зад вокалот-у: мува, уво, пердув, пердуви, глув, сув;

- во суфиксите **-ство**, **-ски**: братство, судство,

Беровски, Кратовски.

Гласот **в** не се изговара и не се пишува:

-во почетокот на зборот во формите на глаголот: земе, зема, зеде, зел;

-во заменската форма **тоа** и изведенките од неа: затоа, потоа, меѓутоа.

Согласката ф се изговара и се пишува:

-на старата група **в**: фатил, фрла, дофрла, зафаќа, префрла;

-во заемките од други јазици: фес, филџан, кафе, софра, Филип, фабрика, Софре, профил.

Согласката х се изговара и се пишува: во зборовите од словенско потекло: Христос, христијанство, поход, дух, духовен, храм.

Согласката х се изговара во зборовите од туѓо потекло: хемија, хроника, хронологија, Хирошима, Хамбург, Холандија.

Согласката х се изговара и во следниве зборови: стих, стихотворба, стихија, приход, восхитува.

ЗАДАЧА

Изговори ги и напиши ги правилно согласките **в**, **ф** во следниве зборови: половина, таткоина, Кичео, Крушео, пердуи, Бероски, Кратоски, това, затова, потова, вилсан, кафе, провил, дуовен, вровен

Согласката в се изговара и се пишува во меѓувокална позиција: бивол, девојка, заговор, исправи, провери, основа, прави, половина суровица, татковина, Кичево, Кратово, Берово, Лесковец

ЛИТЕРАТУРА И ЛЕКТИРА

ПОЕЗИЈА

ПРОЗА

ДРАМА

ЛЕКТИРА

ВЕТЕРОТ НОСИ УБАВО ВРЕМЕ

Ветерот носи убаво време.
Вилнее, јачи во нас.
Ветерот носи убаво време.
Убавото е убаво и поминува.

Останува тагата.
Понекогаш она нè обзема полека,
легнува во нашите очи
и густо напластена
погледот ни го смрачува.
Тогаш нешто страшно тегобно и болно,
нешто големо и наше, непојмливо за другите
нè измачува.

Но, некогаш тагата нè докоснува лесно како
трепетлика,
како измаглина премрежена над жуборлива река
крај која стоиме загледани бесцелно и немо.
Тогаш сите предмети прилегаат на сказна,
па велíme: невозможно, колку сè е убаво.

Ветерот вилнее и јачи.
Ветерот носи убаво време.

Ацо шопов

РАЗГОВОР ЗА ПЕСНАТА

Ветерот што „вилнее и јачи“ во нас, носи убаво време, но какво е сознанието дека убавото поминува!?

Таа размисла на поетот нè обзема низ целото следење на песната.

Рефлексивната или мисловната лирика е врв на поезијата на шопов. Таа зрелост на поетовата интима ги открива морничавите прашања за смислата на животот и загадочноста на светот што нè опкружува.

Во која строфа поетот пее за „нешто страшно и болно“ што е „непојмливо за другите“?

Во кое душевно расположение предметите можат да ни прилегаат на сказна?

Ацо Шопов е поет на лирското самооткривање. Неговата поезија е изворна оригинална и полнокрвна. Неговата лирика им стана позната на многу љубители на поезијата во многу земји во Европа и светот

СОЦИЈАЛНИ ПЕСНИ

Чувството за нееднаквост во материјалната положба и социјалната неправда ги поттикнувале поетите за создавање на социјалната песна. Социјалниот мотив го среќаваме уште во старите литератури пред повеќе илјада години.

Социјална лирика пишувале и авторите кои биле понесени со идејата за социјална правда и еднаквост на луѓето, но и за подобрување на светот во кој живееле.

Многу поети поради чувството за правда напишале прекрасни социјални песни за потчинетите и експлоатираните, иако им припаѓале на богатите општествени слоеви. Во социјалните лирски песни поетот го прикажува макотрпниот живот на работникот и аргатите чиј труд бил искористуван.

Социјална лирика пишувале и авторите кои биле понесени со идејата за социјална правда и еднаквост на луѓето, но и за подобрување на светот во кој живееле.

ВЕЖБА

Прочитај ги песните: „Скитник“, „Момче се спрема на гурбет д’оди“ и „Дететето на улицата“ и откриј го основниот мотив.

Кој е основниот мотив во песната „Скитник“ од Коле Неделковски?

Во која песна е опеано печалбарството?

Како поетот Ацо Караманов се сочувствува со судбината на детето од улицата?

СКИТНИК

Везден одам, везден траам,
везден в судни маки чмаам...
Глава веднам... Солзи леам
и сред лути рани тлеам.
Блиска рода нигде немам,
ни приживи дел да земам:
Немам либе... Гори младост...
Дни се нижат в страшна гладост.
Лејте очи, солзи жешки!
Гини срце в рани тешки!
Роб ќе стане, ден ќе светне,
младост пушта в крв ќе летне.

Коле Неделковски

МОМЧЕ СЕ СПРЕМА НА ГУРБЕТ Д' ОДИ

Момче се спрема на гурбет д' оди,
млада невеста пред коња стои,
крвој солзи рони и му се моли:
„Не оди, лудо, уште ова лето,
аман не оди пушта туѓина!
Парите, бре лудо, секогаш се печалат,
а пушта младост не се печали!
Цвеќе мириса дури е росно,
моме се љуби дури е младо!

Народна песна

ДЕТЕТО НА УЛИЦАТА

Ти, мало дете на улицата црна,
ти, на кое болките ги осушија градите.
Ти, со душа
што никогаш не испила ни капка
од чашата на радоста.
Ти, ти,
со срце што не знае за топлината на пролетта,
ти, со очи каде никогаш не заблескала
малечка искра на среќата.
Ти, мало дете на улицата црна,
ти го запираш погледот на мене
и шепотиш:
„Леб, о само корка леб!“

Од твоите очи
полни со сината тишина
извира топлина на погледот.
И прикажува за животот твој
исполнет со глад и самотност.
А дете си,
тоа го знаеме сите.
Само забораваме
дека си ги преживеал мачните години
на разделбата од родителите свои,
годините кога големата црна улица
те стиснала на своите студени гради
па и сега си со неа.

О, мало дете на големата црна улица,
чекориш до ноќта, а дожди.
Самуваш. Сестра ти е, само една птица.

Ацо Караманов

„За Ацо Караманов, во гимназијата каде што тогаш учевме, веќе на широко се прикажуваше. Кружеа гласови за едно невообичаено момче, за еден по малку своеглав ученик во гимназијата кој извонредно ја познава литературата, ги збунува професорите со своите неисцрпни знаења и предвремената зрелост, во одморите составува домашни работи на целиот клас, црта карикатури и пишува револуционерни стихови“.

Милан Ѓурчинов

ЕЛЕГИЈА

Елегијата е лирска форма која се појавила во старогрчката литература. Била напишана во дистих (строфа од два стиха). Елегијата е тажна песна и нејзиното исполнување било во придружба на флејта. Денешните елегии се видоизменети и ги немаат формалните белези на класичната елегија. Се одликуваат со нежни и тажни чувства предизвикани од загубата на некој близок од семејството или за неповратно изгубената младост.

ВЕЖБА

Кој е основниот мотив во песната „Елегија за тебе“?
Како ја доживуваш песната?
Од колку строфи е составена песната?
Од што е предизвикано тажното расположение во народната песна „Жали моме да жалиме“?

Елегијата е тажна песна и нејзиното исполнување било во придружба на флејта. Денешните елегии се видоизменети и ги немаат формалните белези на класичната елегија

ЕЛЕГИЈА ЗА ТЕБЕ

Таму горе на небото
зора руди, земја буди,
ден морави шири крила
и алова точи свила,

таму зора црвенеа -
моето срце ми црнее.

Ископајте длабок бунар,
извадете ладна вода,
натопете лути рани
да не горат, да не болат.

Зоро златна и румена!
Зоро слатка посестримо!
Ти изгреваш на далеку -
дали еднаш ќе изгрееш
силно, силно дури милно
над долови и над гори,
над полиња и над реки
над мојата татковина?

ЖАЛИ МОМЕ ДА ЖАЛИМЕ

Жали, моме, да жалиме,
како ќе се поделиме, еј моме!
Како бевме посвршени,
сега ќе се поделиме.
Јас од тебе, ти од мене.
Јас ќе одам на туѓина, еј душо.
на туѓина, на работа,
ќе останам три години.
Ќе ти пратам бела книга, еј моме!
Ќе ти пратам бела книга,
бела книга, жално писмо,
ем да читаш ем да плачеш.

Народна песна

Сандро Ботичели: „Раѓањето на Венера“

*„Песната на Македонија
е нејзината молитва,
огледало на нејзината
душа и на нејзината
воздишка“.*

Кочо Рацин

ПОСЛЕДЕН ТЕЛЕФОНСКИ ПОВИК

Нечекано од онаа страна
по жици појде
ѝ му легна на уво
косколиката.

Со неа во прегратка
ѝ се даде на јамата.

На челото негово
долу и во круг
мравки грабливки се бројник.

На билјепоклониците
им остана сепак
лозата на пепелта негова,
коренот поскок ѝ го целива.

Славко Јаневски

Славко Јаневски е сестран писател. Нема литературно катче во кое не внел свое дело и кое нè мами како најубав пролетен цвет. За да ти биде сладок почетокот, иако секој почеток е тежок, Славко Јаневски ја напишал прекрасната Шеќерна приказна, а потоа се редат: Марсовци и глувци, Црни и жолти, Најголемиот континент, Пупи Паф и уште голем број збирки песни, раскази, романи, филмски сценарија, патописи и уметнички фотографии.

Димитар Малиданов : Графика

БАЛАДА

Баладата е лирско-епски вид. Таа е исткаена од лирски и епски нишки, предадени во хармонично единство.

Фабулата или кратката содржина на песната ги претставува епските, а сликовитоста на поетскиот израз и емоциите во песната се лирските елементи.

Баладата најчесто завршува со трагичен крај.

ВЕЖБА

Прочитај ги внимателно песните: „Балада за времето“, „Заљубиле се“, и „Балада за непознатиот“ и откриј го баладичниот тон низ стиховите.

Пронајди го основниот мотив за тажното расположение на поетот.

Кои се лирски, а кои епски елементи во наведените примери?

БАЛАДА ЗА ВРЕМЕТО

Слушам како умира времето

Покрај лисјето што паѓа
и мразот што се фаќа за рацете
до каде сум стигнал

Тоа умира во сè што се раѓа
па вечно сум со него помал
макар за еден чекор

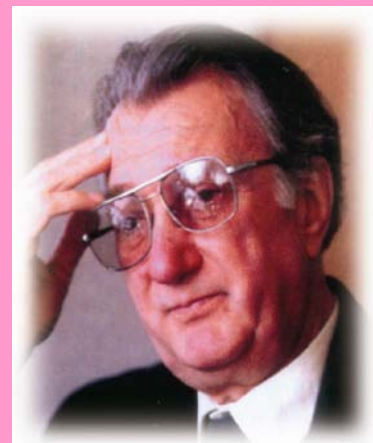
Есента е богата со соништа
иако понекогаш тажна
со водата што паѓа
не се плови

Ноемвриските богати магли
со што ли ги дојат реките
По нивните плитки води
до каде ќе стигнам

Слушам како умира времето

Од есента во студот
останува еден плод
што праша со усните модри
кај ќе стигнам

Матеја Матевски

Матеја Матевски се Школувал во Тетово и Скопје.

Дипломирал на Филозофскиот факултет во Скопје. Ги објавена збирките: „Дождови“, „Рамноденица“, „Перуника“, „Круг“, „Лина“, и др. Покрај поезија, Матеја Матевски пишува есејарска и литературна критика.

Баладата е лирско-епски вид. Таа е исткаена од лирски и епски нишки, предадени во хармонично единство.

ЗАЉУБИЛЕ СЕ

Заљуби ле се две луди млади,
две луди млади, две аџамии,
не ми умеат как да се љубат:
мома ја љуби со црни очи,
лудо го љуби со суво грозје.
Ми ги дочула кучка маштеа,
та ми отишла на нови пазар,
та ми купила горка зеера.
та ми отрула две луди млади.
Лудо ми умре кун пладнината,
мома ми умре кун квечерина.
Та ми дочула кучка маштеа,
та ми прегнала четворна кола,
та ги однела меѓу два друма;
мома закопа меѓу два друма,
лудо закопа меѓу три друмје.
Мома излезе долга лозница,
лудо излезе црвен трендафил.
Одошто љубов што си имале,
мома ми пушти лоза кон лудо,
лудо ми пушти мишка трендафил,
мишка трндафил кун мала мома.
Одошто љубов што си имаа,
двајца млади ми се здружија.
Пак си дочула кучка маштеа
та си отишла дури дома е,
и та си зела остроно сорче,
та ми отишла меѓу два друма,
та ми исекла долга лозница;
пак си отиде меѓу три друмје,
та ми исекла црвен трендафил.
Та ми отишла дури дома си,
та ми запали два силни огна,
та ми изгоре долга лозница,
та ми изгоре црвен трендафил,
та ми се стори белана пепел.
Та ја собрала белана пепел,
та ја фрлила во градинчето;
та ми излезе рамен босилок,
што ми го носат све јуначиња,
све јуначиња под фесоине,
а девојкине под пазуине,
а дечињата во рачињата.

Народна балада

БАЛАДА ЗА НЕПОЗНАТИОТ

Натаму - в поле битолско
чемрее врба проклета-
под врбата незнаен гроб,
в гроб лежи војник непознат.

Лежи од војна световна,
лежи - и веќе земјосал-
силна го тага изела
задека тука загинал.

Никој крај него немаше-
вишното небо врз него,
земјата скришна под него-
над гробот врба стушена.

А таде - в гори зелени
в сума гробишта лежеа
делии - одбор јунаци
за татковнина паднати.

В полноќ се над ним дрвјата
од жалба силна свивеа-
горските бистри езерца
в силна светлина светеа.

И од ним - самовилите
една по една идеа-
од гроб до гроб го дигаа
јунак до јунак - на оро.

И кога сите минеа
покрај врбата стушена-
делии се запираа
незнаен брат си викаа:

„Ја стани, море, јабанец
на оро со самовили!
Зора се зори - петлите
скоро ќе в село пропеат!“

А тој од гробот тепкаше
дума врз дума чемерна: -
„Минете, браќа, врвете,
не сум ви лика - прилика!“

Кој умрел за татковина
и за човечки правдини -
каде вас, братко, не гинел,
со вас до векот живеел.

Вие му песна пеете
вие го с песна жалите -
така се сите раѓат
и така си умираат!

А тука - зошто паднав ја?
Зошто ме куршум прониза,
зошто ме земја притисна-
за кого лудо загинав?

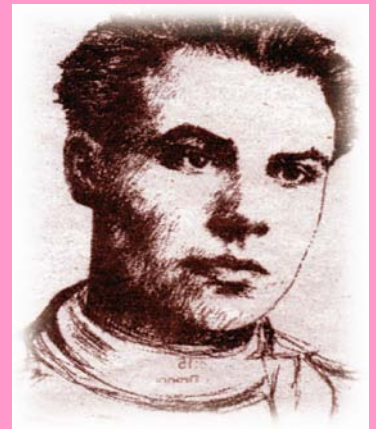
Кажете, браќа, кажете,
кажете - па поминете-
мене ме ништо не дига,
мојата смрт е - карасмрт!“

Делии глави веднеа,
немеа самовилите-
тешко на тија, горко им
така што гинат на војна!

Немеа - туку петлите
в селото веднаш писнаа-
самовилите в горите
с делии в раци лиснаа!

Пусто остана полето,
пусто зазори зората-
чемрее в поле врбата,
чемрее - тажи непознат.

Кочо Рацин

*Поетот што ги најави
„белите мугри“ по црната
морничава ноќ над
Македонија, ги удри
темелите на уметничката
поезија во македонската
литература. Тоа е поетот
Кочо Рацин. Мачното
детство го почнал во 1908
год. во Велес, а животот го
завршил во борбата „кај што
стии пиштат“ на планината
Лопушник во 1943 год. Таму
е и неговиот вечен дом.
Неговата единствена
поетска збирка „Бели
Мугри“ е објавена во
Самобор, близу Загреб во
1939 година. Рацин извршил
силно влијание во
македонската литература.*

РОМАНСА

Во песната „Празнична романса“ поетот ја открива својата интима преку малку говор, а многу живи слики, полни со боја и со нагласена прослава на животот, предадена преку лесен и брз ритам.

Лирско-епска песна во која преовладува ведар дух и весело расположение, се вика романса. Таа е блиска до поемата и баладата.

Романсата најмногу се негувала во шпанската литература. Содржината на романсата не била секогаш иста. Ако порано нејзината содржина била тажна, подоцна во неа се пеело за среќни и радосни настани во животот.

Романси пишувале: Франце Прешерн, Станко Враз, Игнат Ѓурѓевиќ, Матеја Матевски и други.

ВЕЖБА

Прочитај ги внимателно песните „Празнична романса“ и „Непознатата“ и откриј ги одликите на романсата како лирско-епска творба.

ПРАЗНИЧНА РОМАНСА

Господе, а колку бевме добри денеска
далеку од оваа периферија на центарот
далеку од оваа темна отепувачка
сред тишината на тие нежни треви
кротки птици и питоми води
колку бевме добри и убави и доверчиви
во овој краток ден на починка
од таа пуста сончева гламја
на летото
со пустош што нè населува

Клепките веќе стежнуваат од нови мечти
лабави се и рацете и нозете и вратот
паѓа како умен цвет на зајдисонце
толку сме добри во сонот успешни од
сеќавања

и само на аголот од усните останува
една искината
една сосема мала
латица од насмев
Горчина е тоа на еден пораз тих
или обична убава метаморфоза
вечерта што ја носи.

Матеја Матевски

Романсата најмногу се негувала во шпанската литература. Содржината на романсата не била секогаш иста. Ако порано нејзината содржина била тажна, подоцна во неа се пеело за среќни и радосни настани во животот.

НЕПОЗНАТАТА

Вјасав секој ден по таа
Русокоса млада мома,
Во Тилјери, среде паркот,
Во алеја костенова.

На прошетка катадневна
Доаѓаше со две дами
Повозрасни - Тетки! - или
Змејови под женски фустан?

Овде никој не ја знае
За да каже која ли е -

Попусто се распрашував...
и се разболев од љубов!

А со својте мустачиња
Страв влеваа двете жени:
Но, повеќе јас се плашев
Од своето лудо срце.

Не смеам јас, гледајќи ја,
Да прозборам ниту зборче;
Дур не смеам со поглед
Да подречам малце љубов.

Колку денес разбрав, дека
Лаура се вика, како
Гиздавата Провансалка
На големиот Петрарка.

Лаура е, значи! Тогаш
Сличен сум му на поетот

Кој ја славел до облаци
Во канцони и сонети.

Лаура е, значи! Тогаш
Како Него - по платонски -
име ѝ повторувам.
Подалеку тој не втасал.

Хајнрих Хајне
Препев: Гане Тодоровски

*Хајнрих Хајне е познат
германски поет.
Пишувал балади,
романси и легенди.
Најпозната збирка
песни е „Лирски
интермецо“.*

Тицијан : Девојка пред огледало

ЗБОРОВИТЕ

Што се зборовите, кога ќе се земе,
евтина игра што везден ја водиме,
на секое место, во секое време,
колку што сакаме ги производиме.

Питоми зборови и зборови тврди,
умни и значајни, празни, лекомислени,
зборови лични и зборови грди,
блиски, приврзани, зборови двосмислени.

Ги има колку снегулки зиме,
јато од птици што не се покорува,
секој збор носи и смисла и име,
а посебно, сам, тој многу не зборува.

Но ако ги сложиме со љубов и чесно,
секој збор мудро да го распоредиме,
да им погодиме и време и место,
ако по чувство и звучност ги следиме,

поинаку тогаш ги прифаќа слухот,
зборовите сосема ја менат намената,
стануваат достигнување на духот
и вредат колку што вредат и делата.

Гого Ивановски

РАЗГОВОР ЗА ПЕСНАТА

Во последната збирка песни "Подземни води" на поетот Гого Ивановски се чувствува обид на авторот да навлезе во поетската суштина на зборот.

Посебно ова се чувствува во циклусот од оваа збирка, под наслов "Зборовите и знаците".

Во овој циклус е поместена и песната „Зборовите“.

Каков впечаток остава таа по читањето?

Протолкувај го значењето на зборовите: тврди, умни, празни, лекомислени, блиски и приврзани.

Која е пораката на авторот во песната?

Божидар Цмерковиќ:
Црпјеж

РЕФРЕН

Еден или повеќе исти стихови што се повторуваат во песната, се вика рефрен.

Со него се истакнува основната идеја, сликовитоста и музикалноста во песната.

ВЕЖБА

Прочитај ги внимателно фрагментите од следниве лирски песни и определи го стихот или стиховите што се јавуваат како рефрен.

ОД ВОЗОТ

*Ене го крајот во возбуда силна.
Таму детството мое ми мина.
Плачат оние планини за мене!*

*Под нив, на падина, се просира село.
Зар никој не мава со шамивче бело?
Плачат оние планини за мене!*

Блаже Конески

ТРБА ДА БИДЕМЕ ПОДОБРИ

*Треба да бидеме подобри.
Треба да бидеме подобри.
Подобри од црвеното срце на лебот
од кој ни мириса сета соба
на Сонце, Земја и Глад.
Треба да бидеме подобри.
Треба да бидеме подобри.
Подобри од белите усни на водите
кои, љубејќи ги твоите колена,
шепотат за сите суводолици
и сите грла што сонуваат вино.
Треба да бидеме подобри.
Треба да бидеме подобри.*

Ацо Шопов

*Еден или повеќе исти
стихови што се повторуваат
во песната, се вика рефрен.*

ГРАДАЦИЈА

Силната емоција во песната се постигнува со градација на чувствата и поетските слики. Редувањето на слики и чувства постепено по својот интензитет се вика градација. Таа служи за зголемување на емоционалноста и сликовитоста во песната.

ВЕЖБА

Откријте го редувањето на поетските слики и интензитетот на чувствата по следниве стихови:

СТОЈНА В ГРАДИНА СЕДЕШЕ

*Кога збираше рубата,
момчето сватој береше;
Кога ми оган валеше
момчето кинисуваше.
Кога фрлаше рубата
момчето беше полпати,
кога фрлаше дарови,
момчето беше в селото;
кака се само убоде,
момчето беше во дворје.*

Народна песна

ЛЕНКА (извадок)

*Прва година помина
грутка в срце ѝ легна,
втора година помина
болест ја в гради искина.
Трета година земјата
на Ленка покри снагата.*

Кочо Рацин

СТОЈАН И ЛИЛЈАНА

*„Лилјана мома убава:
Лилјана ситен босилек,
Лилјана розов каранфил,
Лилјана црвен трендафил“*

Народна песна

*Редувањето на слики и
чувства постепено по
својот интензитет се вика
градација. Таа служи за
зголемување на
емоционалноста и
сликовитоста во песната.*

АПОСТРОФА

Апострофа е стилско изразно средство со кое поетот се обраќа кон мртвите предмети и личности или кон апстрактни поими, како да се живи и присутни суштества.

Со неа се постигнува близок, топол и непосреден однос.

Апострофата е блиска до персонификацијата.

ЗАДАЧА

Прочитај ги внимателно фрагментите од следниве песни:

ЕЛЕГИИ ЗА ТЕБЕ

*Зоро златна и румена!
Зоро слатка посестримо!
Ти изгреваш на далеку -
дали еднаш ќе изгрееш
силно, силно дури милно
над долови и над гори,
над полиња и над реки
над мојата татковина?*

(извадок) Кочо Рацин

РАЗВИВАЈ ГОРО ЗЕЛЕНА

*Развивај горо зелена,
развивај шумо зелена,
отвори сенки широки.
Отвори сенки широки,
ќе мине Делчев војвода
со неговата верна дружина.*

Македонска народна песна

ВРБА

*О, Врбо, мое среќно село мило,
кај куќата на татко ми се крие;
за наука влечењето, тој отров змиен,
да не ме грабне од твоето крило.*

*Јас намаше да знам што тоа чемер било,
што желбите во отрова ги вие.
Ќе немаше ни виорот, кој в мене рие,
верата да ми ја згасне така силно.*

(извадок) Франце Прешерн

ХИПЕРБОЛА

Хипербола е стилско изразно средство со кое се преувеличуваат најчесто нечии особини и можности. Се употребува кога поетот сака да ги истакне своите силни чувства кон нешто, па тоа се прикажува до неограничени размери и можности.

Хиперболата се употребува во народната поезија, народните приказни, во романите, расказите и во авторската поезија. Таа ја открива автентичноста на авторот, неговата фантазија, а сликата се доживува како нешто необично и несекојдневно.

Хиперболата ја употребуваме и во обичната комуникација. Често знаеме да речеме на оној што задоцнил на закажаното време: *Не можам да те чекам цела вечност.*

Некој укорува со: *„Сто пати ти реков“,* а друг оди подалеку и вели: *„Илјада пати сум ти рекол“.*

ВЕЖБА

Народниот поет го прикажал натприродно физичкиот лик на Марко Крале во еден од следниве примери. Обиди се да го пронајдеш описот на овој јунак над јунаците.

Ако сакаш да дознаеш до каде допира кучешкото лаење, потруди се да го пронајдеш во еден од наведените примери:

1. *„Арапине, наши господине,
по друм иде страшен делија
и страшно ми коња налутило,
од нози му огин искри летат,
од уста му бели пењи паѓат,
од носот му силни пламни бијат
од очи му секавици пуштат,
и најстрашно ми се променило:
на плешчи му кожув од мечиште
на глава му калпак од волчиште
и во уста нешто црно носит
како јагне половин годишно“.*
(фрагмент) Народна песна
2. *„Тогаш, во истиот миг, сите селски кучиња почнуваат да лаат. Беше тоа заглушувачки лаеж што се креваше до небото, што се слушаше и преку планина, речиси еден ден јавање подалеку од селото се слушаше тој заглушувачки лаеж на кучињата“.*
(фрагмент) Петре М. Андреевски: „Вампир“

Хиперболата ја употребуваме и во обичната комуникација. Често знаеме да речеме на оној што задоцнил на закажаното време: Не можам да те чекам цела вечност.

ПРОБЛЕСНУВА

*На почетокот беше Зборот
и Зборот беше во Бога
и Бог беше Зборот*

Светото евангелие според Јован

Наспроти заблудите, наспроти блудните
наметнат со небесен панцир
проблеснува

Јазлите
што без престан ги раѓа
од височините се подаваат,

а гнилите
својот образ го љубат
Еве

гневен посег
пречистиот да го струполат
Острвени! Никогаш

не ќе падне
кај жедните нокти
на дивите сенки...

Јовица Тасевски - Етернијан

НАМЕСТО РАЗГОВОР ЗА ПЕСНАТА

„Неговата песна ни се препорачува и со очигледна интелектуална чистовина, со дефинирана позиција во согласност со сопствените лирски длабочини. Таа бидувајќи песна, во себе неразлично го содржи и сопственото самоспознавање со што ја открива здравата амбиција да биде убава, но исто така да биде умна“.

Санде Стојчевски

РОМАН

Романот е големо епско дело, пишувано најчесто во проза, кое го прикажува животот и општествените појави во еден поширок временски период или во цела епоха. Опишувајќи ги најразновидните животни и општествени проблеми, романот е најподатлива литературна форма преку која може да се прикаже сеопфатно човековиот живот и општествените промени.

Романот како литературна форма се појавил во периодот од 12-ти до 13-ти век, кога во западноевропската литература се појавуваат творби пишувани на латински јазик. Таквите творби биле нарекувани, според јазикот на кој биле пишувани, конте роман-романски расказ. Подоцна со терминот роман се именувале творбите со голема епска форма.

Во романот, романсиерот раскажува за голем број ликови, прикажани со сите нивни доживувања, животни радости и таги, успеси и порази.

Романот како голема раскажувачка творба, од почетокот на 19-тиот век и до денешни дни, доживува најголем подем, како во големата продукција, така и во разновидноста на раскажувачката постапка и по својата уметничка вредност.

Убавиот роман се чита на еден здив. Читателот се соживува со ликовите што ги среќава во романот и ги прифаќа како да се живи и како да ги познавал од порано, се разбира, ако романот се одликува со голема уметничка сила.

Според тематиката што се обработува во романот, романите се делат на: историски, семејни, општествени, психолошки, авантуристички и криминалистички.

ВЕЖБА

Прочитај ги внимателно извадоците од романите „Пиреј“, „Марта“ и „Времето на црвените рози“ и откриј го времето и местото каде се одвива дејството. Запознај ги ликовите и пораките на авторите.

За да извршиш споредба меѓу роман и расказ, и да се запознаеш со нивните карактеристики, прочитај ги расказите „Имер“ и „Изложба“.

Опишувајќи ги најразновидните животни и општествени проблеми, романот е најподатлива литературна форма преку која може да се прикаже сеопфатно човековиот живот и општествените промени.

ЈОН

Јас сум блиску до окопите. Пушките не работат. Некој спие, кркори. Некој војник излегува од окопата, а јас му скокнувам и го опчекорувам. Со едната рака го потпирам ножот на слабината, а со другата го фаќам за гуша.

- Ајде пред мене, му велама. Ако викнеш, велама, ножов ќе го изедеш до дршка.

Тргна човекот. Без противење. Одиме сега назад и молчимо. Лазиме пак под бодликавите телови, по истиот пат. И душман да имаш за другар, полесно е. Ги поминавме жиците и се исправивме. Нема зашто да лазиме повеќе. Сега го знам патот, знам од кај идев. Како ќе се вратам назад. Ноќе. Нема да ме познаат моите. Не знам ни лозинка, ни знак, ни ишарет. Ќе ме изрешетаат. Мораме да чекаме да се раздени.

- Немам ништо, вели војникот, ако мислиш овдека да ме заколеш.

- Ако беше за колење, му велама, ќе те заколев уште таму. Жив ми требаш, знаеш што е жив или и ти си од мртвите, - му велама.

- Кај ќе ме водиш, - ми вели војникот и седнува.

- Кај се води заробен човек, - му велама, - не знаеш кај се води пленик?

- Може нешто да те прашам, - вели.

- Прашај, - му велама.

- Од кај си. - ми вели.

- Да не сакаш и крштеница, - му велама, - да не сакаш ти да ме сослушуваш?

- Не бре, за тоа, туку дека ми зборуваш како нашинец. Како човек од нашите села, - ми вели.

Тогаш ми текна дека човеков вистина не зборува ни бугарски, ни германски.

- Многу си ми познат по зборот и по гласот, - вели, - имав еден брат исто зборуваше.

- Немам јас брат, - му велама, - а тој што го имам е далеку.

- Може да не е далеку, - вели војникот.

- Како се вика брат ти, - го прашувам.

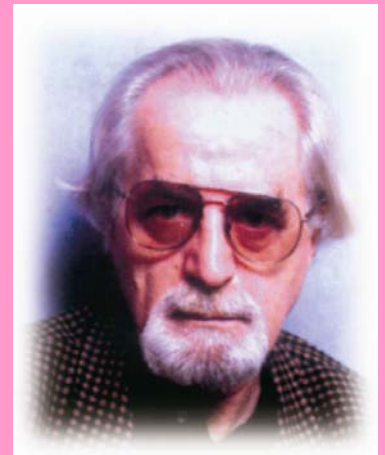
- Јон, - вели. - Јон Мегленоски.

Мене некој клин ме удри по гуша. Ми го заглавува здивот, ми ја собува кожата. Сон ли е ова, мајката, лага светска ли е?

- Како се викаш, бре, - го прашувам.

- А бре, ти да не си брат ми, - ме прашува.

И така се прашуваме, во темница. Не се гледаме убаво, а убаво се познаваме.

Петре М. Андреевски се јавува во македонската литература во средината на педесетите години на девтаесетиот век, кога во современата македонска литература се чувствуваше стремежот да се проникне длабоко во човековата душа, кон нови теми и мотиви и во поезијата и во прозата. Во литературата се појавува со поетската збирка „Јазли“, а потоа следуваат збирките „И на небо и на земја“, „Дениција“, „Дални наковални“, „Пофалби и поплаки“, збирките раскази „Седмиот ден“, и „Неверни години“. Автор е и на романите „Пиреј“, „Скакулци“, „Небесна Тимјанова“ и „Последните селани“. За децата ја напишал збирката песни „Шарам барам“.

СТАРИОТ АЛБУМ

Мајката отиде во другата соба и од своите „скривници“ извлече стар албум со фотографии. Раката ѝ затрепери. Ни самата не знаеше кога последен пат го отворила. Одамна, многу одамна беше тоа... Ѓ се причинуваше дека поминала вечност... А ете, од вчера, како да се врати повторно кон оние години што толку ветуваа среќа, а сепак-не ја донесоа.

-Еве, види го... Барем на фотографија... Кога веќе ми чепна во тајната... - ѝ го подаде албумот на ќерка си.

И Марта затрепери од возбуда. Прпат го гледаше албумот. Таа знаеше дека постои некаков албум. Но, тој остануваше далеку од нејзиниот дофат и љубопитност. Никогаш не успеа да го отвори. А толку посакуваше.

Сега го имаше и албумот пред себе. Виде: младич со мотор, речиси голобрад... Ѓ запре да му се изнагледа, да го препознае...Беше возбудена, сета растреперена. А од тој допир, дури и со фотографија, како да се разбуди и оној таен глас што везден ѝ се јавуваше, ја вознемируваше и имаше нејасна форма на човек што требаше да биде - т а т к о . Но, овој на фотографијата не беше возрасен за да личи на татко, туку... младич од секојдневието, еден од оние што постојано ги сретнува низ градот, возат мотори низ улиците... Дали токму тој може да биде нејзин татко? И тоа со мотор како Витан, оној познат витез, за кој меѓу девојчињата се зборуваше дека е „згоден“. Тој се врткаше окоу Марта, а таа не беше восхитена од него. Можеби не е во право? Еве, и татко ѝ е со мотор, бездруго и тој изведувал разни лудости...

Вртеше низ албумот, прелистуваше...Најмногу имаше со тој „ѓаволски“ мотор. Некаде и заедно... А имаше и поинакви, од излети, матурски портрети... Мајка ѝ на фотографиите беше многу помлада, насмеана... Веројатно била среќна. Таму и таа не личеше на мајка, туку на девојка што Марта можеше да ја сретне насекаде низ градот. А беше убава, премногу убава... всушност, мајка ѝ сè уште беше убава и млада жена... И еве сега, по некоја случајност, таа млада девојка од фотографиите е нејзина мајка. Таа е со нејзе во овој убав пролетен ден, можеби малку тажен, за да ѝ ја дооткрие својата животна тајна од која и Марта е засегната. И одеднаш, девојчето како да почувствува дека мислите одат многу далеку, се сепна, посака да се разбуди од овој сон што почна со будни очи да го сонува...

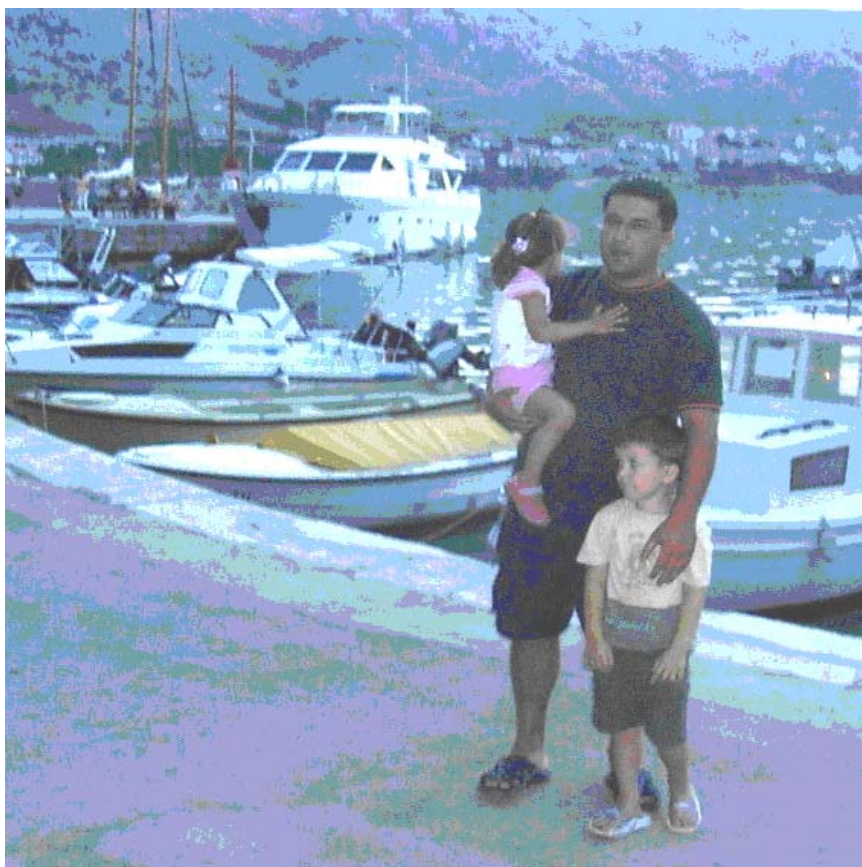
- Колку си ми убава, мамо! - рече покажувајќи на фотографиите.

-Како ти сега, Марта! - се насмеа мајката.

-И твојот Мартин е убав.

-Многу личиш на него, Марта!

-Кога би бил со нас, мамо. Колку повеќе би биле заштитени, зар не? И не би биле толку сами... - воздивна Марта.

Од стариот албум

-Ех, не мисли на тоа... - одмавна со рака мајката.

-Но, имам право да мислам?!

-Имаш, Зошто да не?!

Марта замолче. Нешто размислуваше. И рече:

-Не ми се допаѓа, мамо, тој т в о ј Мартин чие име го носам и сама...

-А зошто, Марта? Ти и не го познаваш?

-Токму затоа. А како може да ми се допадне некој што не нашол за згодно да те побара?! И тој не е „некој“, туку човек со кого имаш дете што везден размислува за него. Како изгледа човекот кому му припаѓа по силата на крвта, дури и по физичка сличност, како што велиш...

- забележуваше девојчето. - Мартин, твојата „голема“ љубов, мамо!

-Порасна, Марта, нема што... - со восхит ѝ одврати мајката. - Но, сепак, сè уште не ги разбираш тие работи.

(Извадок од романот „ Марта“)

Горјан Петрески

ИМЕР

Во последната година од животот Имер беше опседнат од грижата дали Американците го сакаат. Американците ги правеа каубојските филмови, во нивната земја се одржувааа Олимписките игри, таму се произведуваа најдобрите фармерки и нивната војска беше најсилна на светот. Да има такви пријатели, кои ќе го сакаат и ќе другаруваат со него, за Имера беше од судбинско значење.

Американците доаѓаа во бели ципови и тој, застанат на тротоарот, пријателски ги поздравуваше. - Кога над нашиот град би забрмчеле нивните бомбардери, од мене не би имало посреќен човек на светот! - им велеше Имер на градските амали поседнати на ситчето со кое беше ограден градскиот чинар. Дрвото над нив безволно ги нишаше гранките, скапнато од летната горештина и од правта измешана со бензински испарувања падната врз неговите широки лисја, отрпнато на нивните надежи како и на сите чудесии за кои со векови прикажувале луѓето кога во летната приквечерина, уморни од дневната работа, ќе поседнеа во неговиот лад.

Чинарот беше постар од сè Од секој човек кој врвеше по џадето што го обиколувше од сите четири страни, од сите градби, од камен или кал, што се издигаа на ридот над него. Тој беше стражар и хроничар поставен од бога на влезот на градот, пред кој од време и век минувале сите патишта и патници што ќе ги нанесеше судбината во нивното живеалиште.

Имер сега ги сака Американците. За нив секојдневно се резервирани главните вести на телевизијата, нивните филмови се прикажуваат во градското кино, нивните делегации се пречекуваат со најголеми почести во главниот град на неговата држава. Црвен ќилим на асфалтот, построена претседателска гарда со пушки на рамениците и комитски шапки на главите, на јарболите развиорени знамињата на двете држави... Знамето на велесилата што се вееше на топлиот ветер го исполнуваше со милина.

-Гледајте-им рече Имер на двајцата амали кои го докрајчуваа денот на ситчето под илјадагодишниот чинар. - На истово место седеле и нашите татковци и дедовци, ама ниеден од нив ја немал среќата неговите стапалки да бидат измешани со трагите од чевлите на американските војници. Дедо ми го сакаше турско, ме држеше на skut токму на ова место и ми раскажуваше за султанот Абдул Хамид и за Целадин-бег.

Еден од амалите, висок со темен костум и бела кошула запетлана на вратот, со нозе оптегнати врз дрвената количка пред себе, гледа право во големата стокковна куќа од спротивната страна на плоштадот со празни стаклени излози и катинар на четирикрилната влезна врата.

Уметноста на Требеништа:
Лента со преолетен
орнамент

-Што ќе ти се Американците - му вели тој на безделниот соговорник - кога тие ништо не купуваат. Тие се добри за кафеџиите, не за нас амалите.

Извадок од истоимениот расказ

Зоран Ковачевски

Лазар Личеноски : Дембел чаршија

ФИЛО И ХИЛДА

Видое Видичевски е роден во Охрид во 1933 година. Гимназија завршил во родниот град, а Филозофски факултет во Скопје. Долго време бил директор на Домот на културата "Тригор Прличев" во Охрид. Автор е на романите за деца: „Големата шума“, „Таинствени води“ и „Времето на црвените рози“. За романот „Времето на црвените рози“ ја доби наградата на „Детска радост“ како најдобра книга за деца.

Фило и Хилда стигнаа во дворот. На големата маса, сега покриена со бел чаршаф имаше две подеднакво полни чинии со испечени риби. По рабовите од чиниите, беа наредени полукружно исечени парчиња од лимон, а на нив по едно китче од свеж магдонос. На сред маса на неколку зелкини лопушки беше издолжена и таа на жар испечена, една од двете големи риби.

Околу неа Костадина имаше нафрлено црвени и жолти лути пиперчиња што му правеа своевиден украс. Од двете страни на поставените риби имаше по еден голем сад од калаисан бакар полн до врв со печени пиперки натопени во масло и прекриени со истолчен лук. Недалеку од нив во обични помали чиничиња имаше по една голема главица од кромид исечена на четири дела, без кој во оваа куќа не можеше да се замисли јадење на печена риба. И на едниот и на другиот крај од масата беа поставени порцелански стари бокали полни со бело вино. А до нив по едно издолжено кошаре со тенко испечени парчиња домашен леб.

„Господине Кранкл, госпоѓо Клара, повелете на појадок!“ - Јон ги покани гостите.

„О, не господине Јон! Ние не практикуваме вакви обилни појадокци. За нас, тоа е премногу. Ние сме навикнале на чаша млеко или јогурт и едно парче леб со путер и ништо повеќе“, - се обиде да се извлече госпоѓата Клара, настојувајќи да не ги навреди домаќините.

„Тој и господин...“ - како за себе си проговори Костадина за да не ја чујат гостите, а потоа гласно им се обрати. „Само денеска госпоѓо Клара, само денеска. Знаете, имаме прекрасна пастрмка, прекрасно вино и прекрасен ден пред нас“.

„И прекрасни луѓе! Што е најважно, драги наши гости. И затоа не верувам дека ќе не одбиете“, - побрза да се надоврзе на својата жена, Јон. Хилда и Фило беа понастрана и си шушкаа нешто меѓу себе и кришум се смееја.

По повеќе молење и настојување од страна на домаќините, седнаа сите да појадуваат. Гостите јадеа бавно и внимателно, служејќи се со ножевите и виљушките. Само Јон не јадеше така. Тој си почна по рибарски, со раце и со истресување на рибата и делење на коските. Жена му на неколку пати го потчукнуваше со ногата за да го предупреди, но тој воопшто не се обспнуваше на тоа.

Кога дојде времето да се проба големата риба, Јон за миг, речиси на волшебен начин ја оддели коската, а рибното што остана да црвени над зелените лопушки го посоли со крупна морска сол. Маснотијата што истекуваше од рибното, набргу ја топеше солта и така, се создаваше извонреден вкус.

Виното сè почесто се налеваше и гостите посебно ги настрои, што почнаа да се чувствуваат, навистина, како свои најблиски. Тука веќе официјалноста ја снима, не беше ни потребна.

„Господине Јон, Вие и Вашата госпоѓа Костадина, ни приредивте посебно и многу ретко доживување. Вие нè вклучивте во животот сосема ослободен од измислени форми и норми за кои ние постојано жеднееме. А тој, верувајте во големите и бучни градови, во метежот што секојдневно нè следи, не уништува, правејќи од нас автомати“, - се занесе, објаснувајќи ја својата благодарност, господинот Кранкл.

„И не само тоа, во смогот од сè поголемиот број на фабрички оџаци стануваме понеотпорни. Дишењето ни станува сè потешко. А овде? Погледајте, каков простор има пред нас и каков воздух струи од езерото! Тоа е реткост и треба да се сочува и никако да не се дозволи тој феномен да исчезне, зашто само така, овој град на ова уште постаро езеро може да биде интересен за светот“, - искажувањето на својот сопруг, сега го продолжи госпоѓата Клара.

Костадина, која до вечера само од својот маж слушаше вакви кажувања, денеска му ги потврдија и овие учени, многу учени луѓе.

А рибарот Јон, беше сосема сигурен во своите претскажувања. И неговиот град за жал, кога и да е ќе го снајде истото што ги снашло големите градови. Сепак, се надеваше дека тоа не ќе се случи во толкава мера. „Господине Кранкл, ќе ни дозволите ли да бидеме кајчари наредниве денови јас и Хилда?“ - љубезниот глас на Фило ги прекина во размислувањето постарите.

(Извадок од романот: „Времето на црвените рози“)

Видое Видичевски

РАЗГОВОР ЗА РОМАНОТ

Фило и Хилда се главни личности во романот „Времето на црвените рози“, од современиот македонски писател, поет и драмски писател, Видое Видичевски.

Романот се чита со леснотија и големо задоволство.

Охрид и охридани со својата прочуена гостољубивост, писателот ги прикажува со големо мајсторство: едноставно, ненаметливо, но топло и со голема љубов. Како е опишана масата со сервираниот појадок за туристите од Германија? Како туристите го доживуваат првиот појадок со домаќините?

Фило, син на Костадина и Јон и Хилда, ќерката на Кранкл и Клара, тоа лето ќе ја доживеат својата прва љубов.

ИЗЛОЖБА

Блаже Конески е современ македонски поет, научник, славист, од словенски јазик и прв претседател на Македонската академија на науките и уметностите. Автор е на следниве збирки поезија: „Мостови“, поема: „Земјата и љубовта“, „Песни“, „Везилка“, „Записи“ и др. и збирката раскази „Лозје“. Автор е на најголема заслуга има во изградувањето на научните дела: „Историјата на македонскиот јазик“ и „Грамањиката на македонскиот литературен јазик“.

Уметникот ги гледа заинтересирано. Иако неговиот фах не е портрет, ами мртва природа, пред неговите проникновени очи веднаш се оцртуваат неколку бегли линии на нивната судбина. Двете се облечени во црни кеџели - ластовица и ластовиче.

Мајката е слаба, височка, сосем неусетно поднаведната. На човека некако само од себе му налага да ја замисли над шивачка или плетачка машина во задружна работилница, каде што жените, кога ќе влезе некој, го погледнуваат кратко под око, не исправајќи ја главата. Уште е млада, но бледилото на нејзиното лице оддава нешто вдовичко, тоа е она бледило на католички монахињи, милосрдни сестри. Девојчето може да има десетина години, едно од оние деца што брзо се извишуваат, па се слабички и нежни. Уметникот погаѓа дека девојчето има некој свој цртеж на изложбата, па ја води и мајка си да го види како стои во оваа светла сала во центарот на градот, што многу луѓе ја посетуваат. Сигурно веќе неколку пати се договориле кога е најзгодно да дојдат, мајката можеби излегла денеска и половина час порано од работа, но, сепак, се подзаборавиле и за малку да им пропаднат парите што ги дадоа за тролејбуска карта. Но добро е што стасаа на време.

Така си замислува уметникот и како случајно оди да разгледува на онаа страна каде што се упатуваат тие. Всушност, него го интересира да го чуе нивниот разговор и да види како ќе ја примат изложбата, поготово ако и девојчето, навистина, е учесник во неа.

Мајката и ќерката се држат за рака и одат право накај спротивниот ѕид, како нешто да ги тера да си го довршат до крајната точка своето движење од надвор. Цртежот пред кој запираат претставува пазариште на зеленчук во полниот ек на работата.

-Што е убаво, мајчице, - се чуди детето и долго се загледува, сакајќи да ја сфати секоја подробност.

Но мајката нејќе да се задржува тука долго. Нејзе ѝ остана впечаток дека касиерката не многу љубезно ги погледна и сега ѝ се чини дека треба да брзаат што се може повеќе, па затоа веднаш да го видат главното што ги довело овде.

После да гледаме, сине - вели таа. - Да ги најдеме прво твоите цртежи. Кажи кои беа.

Учителот ми рече дека избрале два. Знаеш, оној со продавницата спроти нас, што го цртав од нашиот прозорец, и оној со бронзениот бокал со ружите што ми ги донесе.

-Гледај сега добро, - ѝ вели мајка ѝ, ја прегрнува преку рамена и полека ја поведува покрај цртежите.

Колку што повеќе го затвораат кругот, чекорите како сами да им се запираат. Можеби е подобро да си излезат веднаш и да останат со надежта дека двата цртежа се поставени на онаа парче од сидот што тие не знам зошто не го погледнаа. Но кругот се затвора и мајката само поцврсто го стегнува своето девојче. Таа малце премислува.

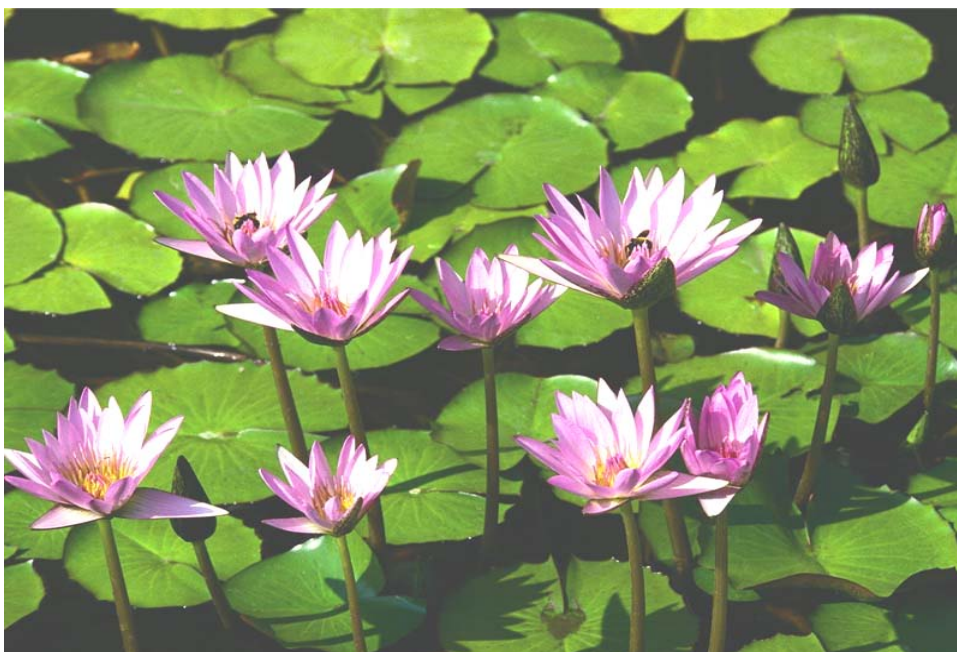
-Иди види уште еднаш да не сме ги пропуштиле случајно - вели таа.

-Па ги нема, мамо.

-Ако, погледај уште еднаш.

-Девојчето тргна, повеќе да ѝ угоди на мајка си отколку што самото има некаква надеж, поминува отсутно и се враќа збирајќи раменици:

-Нема.

Мајката го крева погледот и го упатува само за миг на уметникот. Изразот ѝ е таков како да сака да побара некое објаснение. Но тоа е само така, испаѓа случајно. Од кого смеела таа некогаш да бара објаснение, па и сега од овој непознат човек што нема никаква врска со нивниот случај! Пред самиот излез таа се запира подолго како да посматра еден цртеж, а всушност ја задржува чувството на плашливост да не се рече дека избегала ако излезе веднаш. Потоа, прегрнати, сепак, нагло, излегуваат.

Уметникот прави потсвесно гест како да ќе потрча да ги врати. Тој навистина им должи објаснение и тој е човекот, иако не го знаат, што би можел нешто да направи во оваа ситуација. Тие два цртежа ги сметна тој од ѕидот, утрото пред самото отворање на изложбата, ене ги стојат уште на бирото во изложбената канцеларија.

Извадок од истоимениот расказ

Блаже Конески

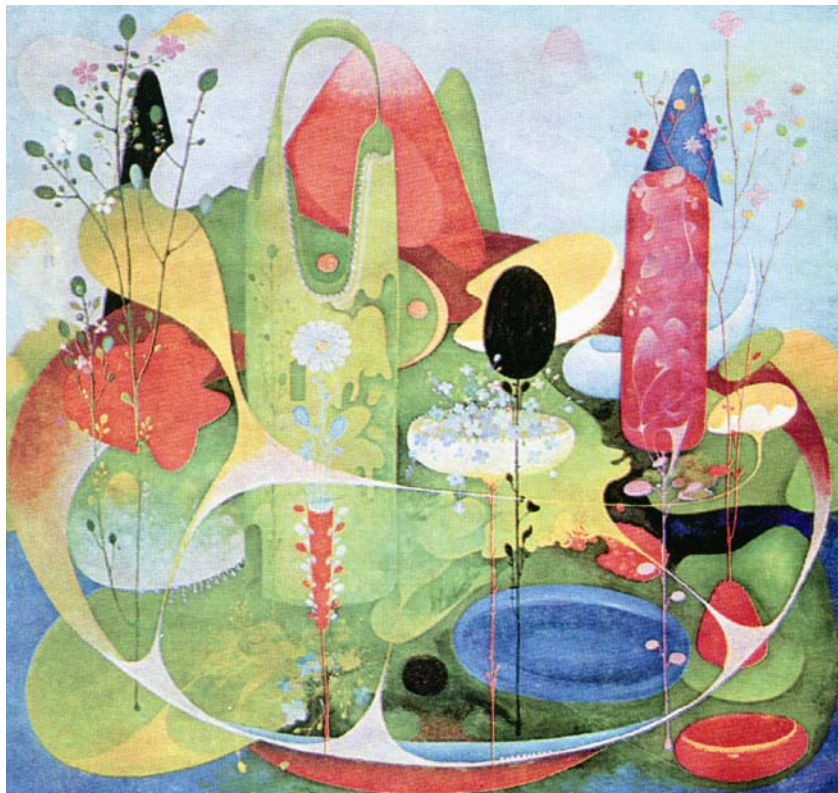
РАЗГОВОР ЗА РАСКАЗОТ

Писателот Блаже Конески во расказот Изложба ги следи последните посетители, пред затворање на изложбата.

-Како ја доживуваш тагата на девојчето што учествувало на изложбата, но нејзините цртежи уметникот не ги изложил?

-Што откриваш од разговорот меѓу мајката и ќерката?

-Како ја напуштаат изложбата мајката и ќерката?

Вангел Наумовски: Тагата и солзите на кралот Самоил

ОГАН СПРОТИ ВЕЛИГДЕН

Одненадеж потемне небото од чад
што штитеше во очите, во грлото
и што го вознемири добитокот како спроти потоп
та скокајќи, рикајќи се разбега низ полето.

Дечиња си играа, се валкаа, прескокаа едно преку
друго сè дури огнот не ја префрли оградата
и не се нафрли на усамената куќарка на старичката.

Бездушно заигра црниот оган по стеблата, на
гранките, го зафати покривот од сите страни
и како се скаменија децата од ужасот
така се чу она темно, она грозно крцкање на
гранките како коски човечки да се кршат.

Кога се утна, кога стрешти,
кога се дигнаа некои црни пепелишта нагоре,
старичката само се прекрсти и си легна на земја:
огнот барем земјата не ја гори, рече кутрата.

Анте Поповски

Дичо Зограф: Цвейници (Влегувањето во Ерусалим)

ДНЕВНИК

Дневникот претставува вид автобиографски запис за најважните настани коишто, лицето ги пишува од ден за ден. Случките се пишуваат под свежите влијанија од дневните настани.

Најпознат е Дневникот на Ана Франк.

ВЕЖБА

Откриј ги случките, настаните и чувствата на оној што го водел дневникот, во денот со запишаната дата.

Дневникот претставува вид автобиографски запис за најважни настани што, лицето ги пишувало од ден за ден. Случките се пишуваат под свежите влијанија од дневните настани.

Недела, 13 февруари 1944

Драга Кети,

Од сабота многу работи се променија кај мене. Вака тоа беше. Јас копнеам - и сè уште копнеам - ама... Нешто се случи што малку, само малку го намали копнежот.

За мојата голема радост - ќе бидам сосема искрена во тоа - уште изутрина забележав како Петар за цело време ме посматра. Не на обичен начин, туку не знам како, просто не можам да го објаснам тоа.

Мислев дека е Петар вљубен во Марга, ама вчера одненадеж осетив дека не е така. Особено се трудам да не гледам во него, затоа што, секогаш кога го чинам тоа, и тој почнува да гледа во мене, и тогаш - да, тогаш - тоа ми дава прекрасно внатрешно чувство, но за кое не се осмелувам да го чувствувам премногу често.

Многу сакам да бидам сама. Тате забележи дека не сум како обично, ама нему навистина не можам да му кажам сè. „Остави ме на мира, остави ме сама“, тоа би сакала постојано да извикнувам. Кој знае, можеби ќе дојде ден кога ќе бидам оставена самата на себе, повеќе одошто и би сакала!

Твоја Ана

ОД НЕДОВРШЕНИОТ ДНЕВНИК НА ЕДЕН УЧЕНИК

Скопје, 5 јуни 1971 год.

Деновите го прочитав Дневникот на Ана Франк и признавам дека под негово влијание го започнувам овој мој дневник. Свесен сум дека она што го доживеала младата Еврејка е премногу богато како живот и дека моите забележувања можат да изгледаат ништожни во споредба со нејзините, извлечени од едно неспокојно несекојдневно секојдневие.

Се викам Стале Поповски; роден сум на 28 јули 1956 година, што значи дека по месец и пол ќе наполним 15 години.

Дедо ми Стале останал сирак без мајка уште на своја деветгодишна возраст. Се родил во некое испуштено село Мелница, во Мариово, каде што - за жал - сè уште не сум бил. Подоцна во мелничката рекичка ловел риба со раце, но како дете бил присилен да ги работи и најтешките полски работи: да плеви, да жнее, да ги тера коњите при вршидба, да го вее житото, да копа, да биде дрварче... Татко му од манастирски слуга станал селски свештеник, самоук во писменоста, но многу не се грижел за успехот на својот син во училиштето. Дедо ми основното училиште го завршил во с. Витолиште (кај некој даскал Бино, како што подоцна го опишал во романот „Крпен живот“), а подоцна „му избегал“ на татка си за да го продолжи школувањето во Битолската богословија („под старост“ и тајно, затоа што бил веќе и оженет, а и татко на две деца!). Во некои читанки има кратки податоци за него и за неговата дејност, но таму не пишува дека и самиот не знаел која година е роден (крштелното свидетелство си го пополнил некогаш подоцна сам, онака „од око“. Таму ја одбележал 1902 г. како година на своето раѓање, а не се сетил да помисли дека помни слики од илинденскиот период во Мариово, т.е од 1903 г. кога, според свидетелството, би имал само една година!

(Интересно е да се прочита новата надворешна, во ракопис оставена автобиографија!). Јас овде би додал само дека дедо ми имаше среден раст, беше малку полничок (а порано бил многу слаб). Не носеше ни мустаќи, ни брада. Немаше ни брчки по челото. И не криеше зошто живее: најмногу заради нас децата. Најмногу нè сакаше нас, затоа и пишуваше за деца и од детскиот живот... Често излегуваше во град, најчесто во кафеанче, нарачуваќи си кафе без шеќер („саде-кафе“ го викаше). Со себе носеше прибор за пишување: таму чинеше остани 2-3 часа, пишувајќи...

Ние децата, собрани во дворит на Боби, се пентаревме често по црешовото дрво. Бевме мали. Најстариот од нас одвај да имаше шест годин. И кога дедо ми ќе се појавеше - неколкумина од нас ќе му се стрчаа во пресрет. За да нè израдува - вадеше секогаш од џебот бонбончиња и малечки моливчиња што ги разделуваше на сите...

Стале Поповски - ЦАЦИ

ЗАДАЧА

Твоите желби, скриени тајни, тажни и весели случки, раскажи му ги на твојот дневник. Се разбира, ако се одлучиш да водиш дневник.

В.А. Серов: Портрет на дете

ДРАМСКИ ТЕКСТ

Драмата е литературен род. Таа го добила името од грчкиот збор *drahme* што означува дејство. Како зачеток на драмата се сметаат обредните игри во чест на богот Дионис, при крајот на шестиот век пред нашата ера. Во празниците на богот на виното и лозарството, во стара Грција, биле исполнувани хорски песни на специјални сцени. Подоцна од тој хор се одделило едно лице, актер, и така се појавил дијалогот.

За основач на грчката драма се смета поетот Теспис, кој од хорот го одделил првиот актер. Најголемото совршенство грчката драма го достигнала со појавата на драмите од драмските автори: Есхил, Софокле и Еврипид.

Драмата е најтежок литературен род. Таа не е пишувана за читање, туку за поставување на театарската сцена. Така драмскиот автор мора да ги познава законитостите и на драмата, како литературен род, нејзините важни карактеристики, и законитостите и барањата на театарската сцена. Драмскиот автор е ограничен во времето, бидејќи драмата не е лирска песна да се изрецитира на сцената, а ниту расказ да се раскаже или роман да се чита со денови туку дело чие драмско дејство како битна карактеристика на секое драмско дело, треба да се одвива пред очите на публиката и тоа најдолго за еден до два часа.

Носители на драмското дејство се драмските ликови кои низ дијалог, гестови, мимика и игра ги откриваат своите карактерни црти.

Драмското дејство го движи драмскиот конфликт меѓу два спротивставени става, кои се стремат да бидат разрешени со победа на едниот од нив.

Драмскиот конфликт може да биде спротивставување на главниот лик со општествената средина, (надворешен конфликт) и судир со сопствените страсти, желби, идеали и можности (внатрешен конфликт). Заеднички надворешниот и внатрешниот конфликт ја сочинуваат драмската борба од која зависи интересот на гледачите.

Драмата е пишувана во дијаложка форма, во проза или во стихови. Драмата има своја композиција. Драмското дејство минува низ неколку развојни фази од почетокот до крајот. Според тоа дали во драмата се прикажува трагичното во животот, комичното, или се среќаваат и трагични и комични елементи, разликуваме три вида драми: трагедија, комедија и современа драма.

Носители на драмското дејство се драмските ликови кои низ дијалог, гестови и мимика и игра ги откриваат своите карактерни црти. Драмското дејство го движи драмскиот конфликт меѓу два спротивставени става, кои се стремат да бидат разрешени со победа на едниот од нив.

ДИЈАЛОГ

Дијалог или разговор е форма на говорна комуникација и начин на искажување на чувствата и мислите на учесниците во разговорот. Како форма на изразување, дијалогот го среќаваме во сите литературни родови (лирика, епика и драма).

Дијалогот има посебна функција во лирската песна, епската песна и народните приказни, а посебна функција во расказите и романите.

Служи за истакнување на говорните способности на ликовите, претставува начин за опишување на карактерот на ликовите, но и како стилски израз, потреба на писателот да ја разбие монотонијата со доведување на директна комуникација меѓу ликовите.

Ако дијалогот во сите други видови се среќава како форма на опишување, драмскиот дијалог е основа на секој драмски текст.

Дијалогот во драмата е жив, непосреден, бидејќи преку него го следиме драмското дејство на сцената. Тој разговор го слушаме, непосредно од актерите кои ги играат ликовите од драмата.

Преку драмскиот дијалог ја следиме и фабулата на драмата, се запознаваме со карактерот на ликовите, времето и местото каде се одвива дејството.

ВЕЖБА

Откриј ја функцијата на драмскиот дијалог во извадоците од драмите Болен Дојчин и Еригон.

ДОЈЧИН И ДЕВОЈКИТЕ

(Влегуваат сенки-девојки, во раскинати дреи. Го оградуваат Дојчина и фатени за раце се вртат во круг.)

Девојката:

Дружба за почин, дружба за почин!...
„Цуцулига-пеитан,
петугора аиван,
арџиман, аиван, арџиман, аиван...

Дијалогот во драмата е жив, непосреден, бидејќи преку него го следиме драмското дејство на сцената. Тој разговор го слушаме, непосредно од актерите кои ги играат ликовите од драмата.

Дојчин:

(Се брани од парталавите сенки девојки.)
Понатаму од мене, збеснети кучки-скитачки!
Зговорна дружина само што в сншпта се среќава!
Лудоста ваша што арно ми веќава
мене, на кутриот, којшто со погледот питачки,
изгорен, папсува така од желба, од грев?!

I Девојка:

Од желба ли, рече?

II Девојка:

Од гревот ли, рече...?

Дојчин:

Потаму од мене, нечисти глодарки!
Голдарки, влечарки, вештерки црни!

II Девојка:

Вечерва двете сме за тебе редарки.

I Девојка:

Првин да кажам што имам јас!

II Девојка:

Прва сум јас!...
Чинам го спомна, Дојчине, гревот?...
Гревоит гревовник гревотно греша...
Кажи го зборот што душа да теши!...

Дојчин:

Не терај ме, велама, жено, на срдина!

I Девојка:

Болен е, болен, гори во треска!..

*Ѕеорѓи Сшталев своето
литературно
творештво го почнал
со објавување на
првите песни во
литературниот
списание
„Разглед“,
„Современост“,
„Сирмеж“, „Млада
литература“ и др.
Ги објавил делата:
„Горломник пред
својот крст“
(збирка песни) за
возрасни, „Зелени
гранчиња лаври“
(роман за деца)
„Болен Дојчин“,
„Ангелина“,
„Расколникот од
Хетиет“ и „Самуил“
(драма во стихови)*

III Девојка:

Па сепак: чинам, само на фреска
сме виделе, сестри, онаква тврдина!

I Девојка:

Чекајте, сега е на мене ред!..
Чинам, ја спомна желбата, Дојчине!
Жегање, жега, желник и жед,
железо, жезло, жеднее, жена...
Кажи го зборот што душа ти свена!

Дојчин:

Доста ми е сево!
За божјата вистина зарем сте слепи
што онака терате мајтап со веков?

IV Девојка:

Болен си, реков!
Само, се чудиме, страдник неокаен,
каков ли тоа трпеж те крепи!

Дојчин:

Не знам. Но не сум јас вашиот ветеник
кому што вие простории ледени
дојдовте да му претскажете вечерва!

III Девојка:

Дојчине - знаеш!..
А дојдовме ние, од зла коб одредени,
царското цару, а божјето богу
да го одделиме
Знаеш на што мислам.

Дојчин:

Ја фрлив под твоите нозе, ќерко неканета!
Со царот се бркавме деветне години луди
од рудина на рудина
од свезда на свезда по сион Млечен пат.
Па кој кому сега, речи, да му суди?!

II Девојка:

Ќе сакаш да речеш
- со бога во сојуз си бил!

Дојчин:

Тој светот гнил
вам ви го остави, чумо прикажана,
а за себе нашол нови соѕвездија
во кои не нема тебе и мене!
На скотнава земја, на која се вгнездија
лишки, самовили, сеништа и луѓе
- желно е бог да се биде!...

IV Девојка:

Болен е, болен, гори во оган!

I Девојка:

Ајде, да викнеме да му се забаве!

II Девојка:

Дај да му најдеме поголем кабает!

(Повторно мешаница околу Дојчина. Две од девојките во средината го фрлаат на колена налбатинот Митре Поморјанче со врзани очи. Девојките се разбегнуваат.)

(Извадок од драмата „Болен Дојчин“)

Георги Сталев

Петре Прличко и Тодорче Николовски во „Чорбаџи Теодос“

СТОМНЕ ВОДА ОД ДРИМ

Шеснаесетта сцена

Исидор го продолжува својот разговор. Сцената во која сонот ќе го води до синорите на смртта.

ТАШЕ:

Дојдовме во Струга во една жолта куќа или дом. Домот се викаше Дом за сирачиња од Егејска Македонија „Гоце Делчев“. Крај Домот течеше реката Дрим. Ги прашував децата зашто се вика Дрим, никој не знаеше да ми каже. Не знаев зашто сум овде и зашто сум сам. Една вечер, беше празник, нè шетаа покрај реката. Кренав два прста и му реков на учителот, може нешто да прашам.

Тој ми рече може. Дали се враќаат мртвите и дали некој ќе се врати да не земе... Сакав со водата да дотечам и да си дојдам дома... На гладно срце сакав да го испијам Дрим во Струга, ти можеби не ја знаеш Струга...

ИСИДОР:

Немој така Таше, јуначе на татко, не се пие Дрим така, ами, тоа време треба, сакав да те прашам таму си сега или кај си во кој месец која година, ами му остави ли на татко од реката едно стомне барем вода испрати ми од Дрим.
(Се губат лицата од сцената)

ЕВДОКИЈА:

Ти ја заборава Евдокија. Знаеш како ми велеше, кога ќе пораснеш ќе учиш за артистка, како Марија Чернодринска ќе бидеш... Која беше таа... Зошто ме заборава тате... Сега јас имам и друг татко и друга мајка. Живееме во еден град што се вика Вроцлав во Полска. Јас ништо нив не им кажувам оти сè за вас чувам. Имам едно црно куче, мало црно куче, со него си зборувам, јас те чекам и тебе и мама и братињата...

ИСИДОР:

Ами, како стигна до таму, во кој град и во која земја, не те разбрав, кој ве водеше убавице моја, ами, како Марија Чернодринска вистина ќе бидеш, ами кај го најде тоа црно куче, ем куче, ем црно, еве јас сега доаѓам, не бегај... немој...

(Останува сам во белите окуви на Лечилиштето за бездомници)

ИСИДОР:

Почекајте, чекајте ме... Вратете се! И откорнати, раселени, разнародени сте ангели мои, како ќе се препознаете, ќе прашате, ќе ви кажат за да знаете од кај бевте и кај сте... Од кај се најдов сега меѓу еребици, цивџогани и ластојчиња, елате ми...

Што се овие камења што паѓаат од небото и оваа моја облека од кожа... Јас веќе нема да зборувам. Се откажувам од сите зборови, јас ќе се збогувам со вас... Не признавам ни време ни театар... Нешто го пара воздухот, кои се овие испружени раце... овие раце кон мене...

(Исидор Солунски очајнички се струполува пред својот кревет во Лечилиштето за бездомници)

(Извадок од драмата „Еригон“)

Јордан Плевнеш

РАЗГОВОР ЗА ДРАМАТА

Еригон е прва драма од современиот македонски драмски писател, Јордан Плевнеш.

Во шеснаесеттата сцена писателот открива дел од семејната драма на Исидор. Тој во бунило или во сон, можеби претсмртен, ги догледува фигурите на своите две деца: Таше и Евдокија.

Што дознаваш од репликата на Таше?

Што побарал Исидор од својот син, да му испрати?

Многу деца од Егејска Македонија во 1948 година биле прогонети од родните огништа. Тие се распрскале по целиот свет.

Каде го минувала детството ќерката Евдокија?

За што сонувала таа?

МОНОЛОГ

Монолог или самоговор е драмски израз кога ликот не се обраќа на друго лице, туку на самиот себе или на гледачите во театарската сала.

Драмскиот монолог се јавува во исклучителни моменти кога ликот се наоѓа во исклучително напната ситуација, кога треба да донесе некоја значајна одлука за сопствената судбина.

Познатиот монолог на Хамлет од истоимента трагедија на Шекспир е инспириран од сознанието дека татко му на Хамлет е убиен од неговиот брат (чичко на Хамлет) и тој е распнат од потребата каква одлука да донесе.

Во монодрамата целиот текст го говори само еден лик.

ВЕЖБА

Прочитај ги внимателно монологите на Хамлет и Дон Родриго и обиди се да ги откриеш мотивите за внатрешниот монолог на ликовите.

ДА БИДЕШ ИЛИ ДА НЕ БИДЕШ ТИ

ХАМЛЕТ

Да бидеш или да не бидеш ти -
Еве во што е прашањето сега.
Без ропот, молкум да го трпиш срамот
И сите стрели на судбата дива,
Или пак да се противставиш гневно.
Да станеш веднаш, да победиш в борба
Или да паднеш? Да умреш. Да спиеш.
Да знаеш дека ќе ја скинеш така
Нишката на безброј лишувања, маки
На ова тело. Тоа ли е целта?
Да умреш. Да сонуваш. Да спиеш.
Да гледаш сништа? Да, тука, е јазолот.
Но што ќе сониш во смртниот сон
Пред ова земно одмотано клопче?
О, еве што го продолжува векот
На сите наши несреќи и беди.
Та кој би трпел подбивања, лаги
Измислени дела и заслуги лажни,
Гадости долни, преправања, хули,

И празни глави и глупи величија,
И тешка болка на презрена љубов,
Кога сè може просто да се реши
Со еден замав и удар на ножот?
Кој би го влечел тој животен товар
Под којшто стенка облеан со пот
Да знае каде по смртта ќе стаса,
Да не е таа непозната земја
Од која никој не се вратил назад?
Тој страв ја гони волјата да молчи
Пред сите земни создаени злини,
Да стои нема пред скриени тајни.
Во таква штурa малодушна мисла
Ко цветје вене решеноста наша
И нема излез бесплодниот ум.
И така гинат замислите смели
Во таа немоќ, одлагања долги.
Но доста веќе. Офелио, нимфо,
Во својот тивок и молитвен шепот
Спомни ги сите гревови на Хамлет.

Вилијам Шекспир
Извадок од драмата „Хамлет“
(Препев Ацо Шопов)

СИД

Шеста појава
Дон Родриго

Дон Родриго

Те проби, срце, меч остар и врел,
Со нечекан удар и со смртна рана,
На праведна кавга ти одмаздник стана,
На сурова строгост ти си клета цел.
Неподвижен стојам, сал ропот се слуша

На смртно ранета душа.
Љубовта - цветенце слатко -
О боже, зар веќе свена?
Навредениот да ми е татко,
Навреденикот - татко на Химена!

Во мојата душа ечат бој и мака!
И над честа моја меч љубовта свила,
Го слушам ли татко, губам жена мила,
Тој срце ми пали, таа ми запира рака.

Дали да го следам верно својот плам
Или да живеам со срам!
О, зло без предел! Без борба гинам.
О, мако за љубена жена!
Крај навредата глуво да мидам
Ил да го казнам татко ѝ на Химена?
О татко, таа љубов и чест - свет
Долг, суров и страшен, и принуда што кине
Сласти да умрат или честа да згине,
Злочест ли да бидам, ненужен и клет.
Свирепа и скапа надежта ми листа

Во душата вљубена, но чиста.
Достоен враг на најсреќни дни.
О мечу, маката те крена:
Дали си ми даден за одмазда ти -
Или да ја изгубам Химена?

Во смрт да одам, смртта ми е склона.
Пред Химена, татко - долг в срце ми класа,
За одмазда - гневот нејзин ќе ме стаса
Без одмазда - мене ќе ме презре таа.
Или својата надеж смртно ќе ја ранам

Или недостоен ќе ѝ станам.
За мојата болка нигде нема лек,
Лекувана расте како тврда карпа.
Па нека сврши сега мојот век
Без да ја навредам Химена.

Но зар да умрам без одмазда јас!
Погубно да сврши славата што пламти!
И Шпанија мене таков да ме памти
Дека сум на родот зол, нечесен глас.
И тоа за љубов што слабо се слуша
Во мојата изгубена душа!

Зар таква мисла може да се гласи!
Зар мојата тага има таква цена!
О рако, честа бар нека се спаси
Штом морам да ја изгубам Химена!

Пјер Корнеј
(Препев Ацо Шопов)

ИСКАЗ НА ЛИКОТ

Сцена 11
БУРЕ БАРУТ
Или
ОРГАНСКА ХЕМИЈА

(Ноќ. Димитрија и Ангеле. Димитрија држи в рака зелено јаболко)

АНГЕЛЕ: Како си чичко Димитрија?

ДИМИТРИЈА: Сполај му на бога.

АНГЕЛЕ: Ме памтиш?

ДИМИТРИЈА: (Се гледаат): Да ти каже нешто чичко Димитрија...

(Пауза)

Ништо не памтам. Сонував сон. Го заборавив кога се разбудив. Се разбудив испотен. Се сеќавам само дека сакав да гризнам јаболко. Се распадна пред да го ставам в уста. Знаев дека е толку. Помина моето. Бидна. А ништо не памтам. Нели пред да умреш цел живот ти поминува низ глава? Мене ништо. Празно. Ништо нема. Сè за џабе. Исто како и на почеток. А, што беше на почеток? Глупост? Крај. Старост?

(Пауза)

А, млади луѓе си одат. Ги зема Господ на свое... Да ти каже нешто чичко Димитрија...

(Пауза)

Сакав нешто да ти кажам ама заборавив што.

(Го зема јаболкото се обидува да гризне. Умира. Ангеле му ги затвора очите. Го зема јаболкото).

Извадок од драмата „Буре барут“ од Дејан Дуковски

РАЗГОВОР ЗА ДРАМАТА

Ако внимателно си го прочитал извадокот од драмата „Буре барут “ од Дејан Дуковски, си забележал дека тоа е всушност и завршната сцена на драмата.

- Што откриваш од исказот на Ангеле во неговото прашање: Како си чичко Димитрија?

Тие се познаваат од порано.

- Што откриваш од исказот на Димитрија?

- Што откриваш во репликата на Димитрија: А што беше на почетокот? Глупост? Крај? Старост?

- Што сакал да му каже Димитрија на Ангеле?

Животот е омеѓен. Прво очите го догледуваат светот, а на крајот некој ќе ги затвори. Некој пријател, роднина, но можеби и оној на кому си му направил зло.

ЛЕКТИРА

Лектира е домашно самостојно читање на дела од домашни и светски автори, кои се определени со програмата за македонски јазик.

Вообичаено е списокот на наслови за лектира да го добиеш од наставничката на крајот или на почетокот на учебната година.

Ако си го добил списокот на делата од задолжителната лектира, добро е да си направиш план за читање, кое не ќе ти биде здодевно туку одмор и задоволство. При сопствениот избор на делото не се раководи од неговата големина, бидејќи и најголемото дело се чита лесно, ако те понесе желбата за да ја дознаеш идејата на авторот.

Според наставната програма се определува и бројот на книгите што треба самостојно да ги прочиташ за време на учебната година.

Кога ќе почнеш со читање потребно е да ги забележиш во посебен дневник следниве податоци:

- авторот на делото; темата; фабулата, ликовите и идејата на авторот.

Ако делото е збирка раскази или роман, убаво е да ги запишеш најубавите страници кадешто посебно те воодушевил авторот со својот стил, јазик и фантазија.

Знај дека јазикот се учи преку читање на прозни, поетски и драмски дела.

Зборовниот фронт можеш да го зголемиш преку читање.

Уметничкото доживување од литературата можеш да го почувствуваш во процесот на читањето и тоа не само на задолжителниот дел на избрани дела, туку и преку сопствениот избор.

Лектирата може да го разбуди во тебе талентот, да се пуштиш во сопственото докажување преку создавање на сопствени дела.

Литературното поле е широко и неомеѓено, но и на небото има место за нови литературни ѕвезди.

Пушти се во мала авантура преку која ќе откриеш нови далечни светови, најразлични ликови, карактери и животни судбини.

Доживеј ја книгата како единствен извор, а ти како жеден патник.

ИЗРАЗУВАЊЕ И ТВОРЕЊЕ

АВТОБИОГРАФИЈА

ЕСЕЈ

МОЛБА

ЖАЛБА

ГОВОР

ЗАПИСНИК

ВЕРНОСТА НА БИЛКИТЕ

Одамна се вратија неколкуте бели кокичиња
во нашиот двор
и веќе ги наведнаа главчињата од чекање и-
од жал

Ете ја дури и единствената жолта качунка
што премолчувала не една, а две - три зими
откако беше пренесена од дабовските
ридишта-

И таа сега - во надеж - весело чека
Колку ли ќе издржи
и кој кого ќе го надвиши
во оваа верност што не можеме
да ја насетиме

та ја изневеруваме небрежно или грдо

Ама најверни

и пред сите и пред сè први

тука се моите пламнати јаглики

- Мојата најскриена болка

и мојата радост

Тие уште од век

и пред век ме болуваат само мене

Тоа се боите што го исполнуваат

мојот астрален сон

и што викаат пред бескрајните патишта

на мојата сенка

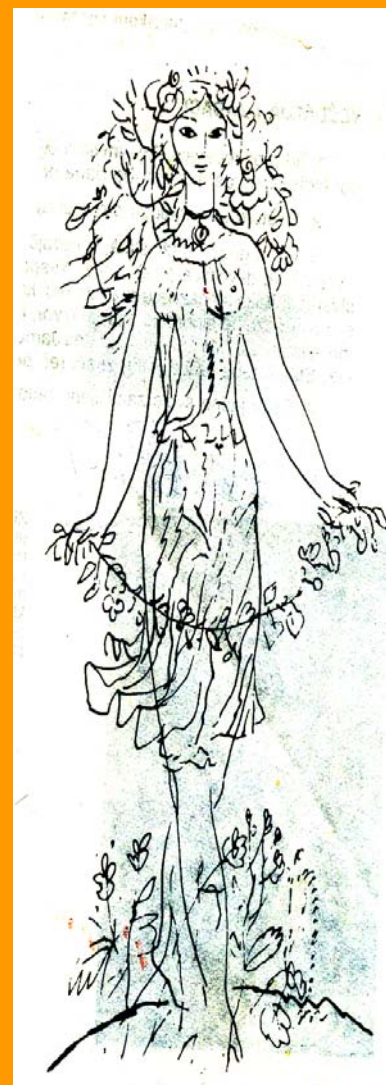
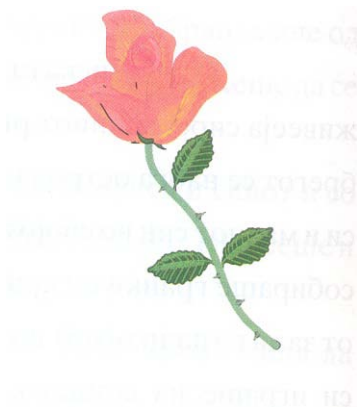
Нивната заумна верност уште пред нас

е таму

бесповратно каде што ќе се најдат

нашите души - а не ние

Науме Радически

СЕМЕЈСТВОТО ОГУЛИНОВЦИ

Проста е приказната за Огулиновци, како и за целиот наш крај.

А имаше нешто во ова семејство што го разликуваше од другите. Секоја пролет се раѓаше по едно Огулиновче. Доаѓаа пролетите, доаѓаа и Огулиновите синови. Еве во што беше работата. А не беа лош сој Огулиновци. Господ да чува, та нив и светецот им попушташе. Се случуваше мајката Огулиница да роди ненадејно, така седната пред врати и дури со работа во рацете.

Еден пролетен ден таа мирно, спокојно и дури многу задоволна, со лице како зрела вишна, седеше спроти сонце. Беше приквечер, најубавите мигови на пролетните денови кога небото ниско паѓа над градините и сè наоколу станува зелено и шепотливо. Тогаш, поправо, се роди и последното Огулиновче за кое знае целата Пасквелија.

Стариот Огулин пресреќен како тоа да му е прва рожба, а не единаесетта, господ да ја почувва, го покани целото село на веселба. Луѓето нежно пристапуваа кон мајката Огулиница и ја бакнуваа в чело како некоја светица. Стариот Огулин се топеше од среќа.

Тој плачејќи прозборе:

-Ова кученце ќе ми донесе голема среќа... Погледнете само, мајката негова ѓаволска.

Малиот Огулин, навистина, беше Огулин и веќе луѓето го гледаа како се кашка по браздите шлапкајќи по своето голо меше, со насмеано тркалесто лице како зрело јабољко, мирно, црвеносомомче со живи и светли очи како таткото Огулин. Тоа беше иста огулинска крв. Онаа блага, добродушна лика што ја имаше стариот Огулин. Во големите зелени очи на Огулиновци имаше нешто топло, чисто и нежно што ги приврзуваше луѓето кон нив. Затоа сите го сакаа Огулиновиот род. И најмалиот Огулин уште мижав ја имаше таа љубов на луѓето.

-Нели е убав, сеедно повторуваше Огулин бришејќи ги солзите.

-Убав како ангелче, повторуваше мајката Огулиница.

Стариот Огулин наеднаш провикна:

-Ама ќе го заколам јас јуничено, добри луѓе, за ова детенце!

-Ќе го заколеме, ами како, одобруваа Огулиновите синови. Ќе го заколеме за нашето батенце.

Во малата Огулинова градина за миг беше толку светло и топло. Луѓето запалија големи огнови и ги поставија ѓумовите со ракија. Толку пријатен мирис ја исполнуваше целата околина. Зацрца младото јунечко месо, кипи и се топи на жарта, слатко ги залажува срцата на луѓето. Пијани се и жените и мажите.

ЖИВКО ЧИНГО
(1926-1987) е роден во селото Велгошти - Охридско. Завршил Филозофски факултет во Скопје. Бил гимназиски професор во Охрид. Неколку театарски сезони бил директор на Македонскиот народен театар. Уште со појавата на неговата прва збирка раскази „Пасквелија“ , во 1963 година, Чинго се потврди како значаен и талентиран раскажувач. Во 1966 година ја објави и втората книга „Нова Пасквелија“. Неговиот роман за деца „Сребрените снегови“ е награден на Литературниот конкурс на „Детска радост“

- Леоне, ѓаволе, - Павлина Настеска поднапиена и раскопчана во градите викаше по младиот свирач, Леоне, врагу ѓаволски, знаеш ли ти да свириш тампатампа...

Жените ги испрчија градите напред и нежно, нежно се лулееја лево-десно.

- Ама италијанската, рече некој. Ах, проклети вештици!

Жените незадоволно ги стискаа во себе своите мажи. Една рече плачејќи:

- Мојот Нено е како коњ.

- А Петре се срами да се стисне, се раскиоти кумата Петраица Занговска. Ќе го напуштам, се разлуту кумата.

- Немој жити иконата, молеше кумот Петре, нишкајќи се како јасика на есенскиот ветер. Тој пееше: тампатампа.

Ха, ха, ха - се превиткува женичката од смеа.

Пролетна ноќ се спушташе над градините. Луѓето го чувствуваа лесниот и благ ветер што доаѓаше од полињата. Тој ја имаше онаа чудна свежина на реките во лето, која огнениот ден набргу го стопува. На небото и на земјата како да остануваше само малата Огулинова градина, луѓето и оној сладок мирис на печеното месо што така силно се ширеше во околината.

-Јуничето, луѓето го побараа печеното месо. Стариот Огулин пијано нишајќи се со полна стомна вино стегната на гради, многу тажно им рече на луѓето:

- Браќа мои, јуничето се стопи.

- Се стопи, се зачудија луѓето.

- Ете, се стопи, мрмореше стариот Огулин.

-Се стопи, потврдија и Огулиновите синови лижејќи ги прстите.

- Ах, проклети ѓаволи, пцуеја луѓето. Гладници! Го изеле а гости прават.

- Го изедовме, потврдија Огулиновите синови благо смешкајќи се.

А стариот Огулин за да ги смири луѓето рече:

- Добро де, нема да оставиме покус... Ќе испечеме некоја кокошка.

- Кокошки, рекоа жените. Кокошки, какви кокошки кај Огулиновци...

Пијаните жени бргу се отрезнија. Почнаа по перјето да си ги распознаваат кокошките. Ах, каква борба направија жените заради ѓаволските кокошки.

Раскраканите женски гради низ кои исплашено кокошките си ги подаваа своите глави ништо не можеше да ги смири.

Момчињата весело изминуваа кон реката. Таму ги пречекаа војниците и Огулиновите синови се најдоа во стапица меѓу пушките и жените.

- Црвенковци проклети, зазбивани и уморни надаваа жените по Огулиновите синови.

- Црвенковци, ѓаволи црвени, колнеа, жените. Војниците прашаа:

- Има ли црвени во вашиот крај?

- Огулиновци, рекоа жените.

- Кој, рече строго војникот.

- Јас, рече стариот Огулин.

- Ти ли си црвен, изненаден запраша војникот.

- Јас, повтори Огулин со глас како да беше навреден што го препрашуваа. Црвен сум како петринско вино. Огулин го подаде своето црвено тркалесто лице кон војникот.

- Тој е црвен, опцу војникот.

- Не си слеп, се замеша и мајката Огулиница намигнувајќи му на својот Огулин.

- Што, праша војникот.

- Црвен е, вела, нека ми е жив.

- И жена ми е црвена, рече стариот Огулин среќно и со некаква гордост во гласот.

- И децата ни се црвени, рече мајката Огулиница покажувајќи на својот личен род што беше наоколу собран.

- Таква ни е крвта, рече Огулин, смешкајќи се задоволно.

- Таква ни е крвта, повторија и Огулиновите синови.

- Таков ни е воздухот и водата, рече мајката Огулиница.

- Тие сите се црвени, процеди војникот. Тие се гадови.

Стариот Огулин не се ни помрдна кога војниците му ги врзаа рацете одзади. Потоа мирно појде кога го поведоа. По него, исто така, мирно, зачекори и мајката Огулиница со најмалиот Огулин в раце. Еден по друг појдоа и другите Огулинови синови.

Жените со треперливи раце им ги подаваа кокошките на Огулиновци.

- Не, рече стариот Огулин. Сити сме до грло.

- Сити сме до грло, рекоа и Огулиновите синови одејќи по него.

- Земете, ѓаволи едни, им довикуваа жените.

Огулиновци тогаш за првпат, зачудено, ништо не зедоа. Можеби и навистина беа сити. Во долга колона, нишкајќи се лево-десно, ја изминаа реката и веќе никогаш не се вратија назад.

Само понекогаш наутро кога над реката ќе се појави големото сонце, како нежен црвен цвет, ги измамува луѓето на помисла дека тоа е можеби насмеаното лице на некое од Огулиновите деца.

Живко Чинго

РАЗГОВОР ЗА РАСКАЗОТ

Расказот "Огулиновци" е првиот расказ од Живко Чинго.

Како го доживуваш семејството Огулиновци?

Како го опишал ликот на последното дете на Огулиновци?

Што се случило со семејството Огулиновци?

Пронајди три компарации што ги употребил писателот Живко Чинго.

Жетва

АВТОБИОГРАФИЈА

Многу истакнати и познати личности сами го опишувале својот живот. Тоа е автобиографија. Позната е автобиографијата на нашиот поет Григор Прличев од која црпиме податоци за општествените односи, настани и податоци за животот. Тоа се уметнички автобиографии кои го сликаат времето во кое живееле нивните автори.

ЗАДАЧА

Ако твоето внимание го привлече следниов фрагмент, побарај ја автобиографијата на Григор Прличев и запознај се со времето во кое живеел поетот, неговото детство, школувањето, студирањето во Атина, и неговото прогласување за втор Хомер за поемата Сердарот.

ОД АВТОБИОГРАФИЈАТА НА ПРЛИЧЕВ

Утрото рано, кога се разлади воздухот, сум заспал. Сите беа тргнале по работа, а јас не ги знав. Дојдоа браќата ми за ручек и ме најдоа во длабок сон.

- Стани, - рече Николај, - ќе ручаме.

Станав... ручавме...

- Брате Николај, реков јас, како ќе се живеј!? Сега ти си ни татко и дедо. Не ми позволяваш ли да идам у Танчевци да ја видам нана?

- Оди, братенце, - рече и ме бакна, - но да не им сакаш леб.

- Не, не! Јас сум сит, многу сит.

- Оди, но е далеку.

- Ако, јас не се уморувам.

Тргнав и за неколку минути ја минав онаа ужасна стрмнина што ја одделува татковата ми куќа од Танчевци.

- Кај е мајка? - прашав јас.

- Сакаш ли леб? - ми рече домаќинката.

- Кај е мајка?

- На езеро... пере.

Се стрчав по стрмната низина како стрела. Пред да го достигнам аголот на Писиновската улица, ги чув мајчините издишки: милата носеше на главата еден, уште воден болјарски килим со грамадна должина и ширина. Килим кого маска со мака би го носела! Ми се раскина срцето! Кога ме виде, таа ги запре офкањата и ми направи една усмивка:

- Зошто си тука, сине?

Но, јас плачев, како некој да беше ја убил мајка.

- Зошто плачеш, сине?

- Еда ли така, мамо ќе робуваме!

- Синко ! Велат оти знаеш многу книга, а ти си мал и не знаеш. Ги знаеш мошне добро небесните работи, а земните не ги знаеш. Тука, на земјава, секој е роб. Блазе си му на оној што со труд се извишува себеси. Ја гледаш ли онаа лепа куќа во која служам? Таа сега брго ќе се продава, а ти ако се трудиш, ќе ја купиш за никаква цена.

Така таа преповедаше и едновременно од четирите страни на килимот крупни капки паѓаа на зејата (древите ѝ беа одамна сосема водени). Потоа со нови сили тргна кон стрмината.

- Мајко! Дај ми го килимот да го поносам.

- Не... не чинит... килимов не е тежок, ти можеш да го носиш, но ученици да носат, греота е.

* * *

Во тоа време се удостоив да направам мајце си бунда. Кога ѝ ја однесов - многупати ме бакна: она никогаш не беше носила таква дреа. Си ја облече и излезе на улица. Постапката ѝ беше ангелски горделива. Рајска усмивка ѝ ги растегаше избрчканите усни. Како што веруваше во бога, исто така веруваше дека и сите сосетки ќе се радуваат наедно со неа. Ниеден ден во својот живот не сум бил толку блажен колку тој ден. Жени и девојки ја обиколија и ја се повлекоа.

Кои беа причините за таа општа почит кон мајка?

Да ви раскажам неколку од нив:

Правило ли пакост дете во некоја куќа - мајка беше повикувана да го вразуми. Се скарале невеста со свекрва, или девер со снаа или јатрва со јатрва - таму мајка беше викана. Како што телото ѝ беше железно, така и викот ѝ беше генералски. Трепераа од неа развратните. Се разболел ли некој - никој не можеше да го окуражи како мајка. Кога хирургот од немарност го оставаше болниот да тлее од треска додека да се појави глава од отокот, мајка со изострена борина ја правеше операцијата и добиваше благослови. Чудесно нешто! Нејзините обиди никогаш не се помрачија со неуспех. Колку Ескулап (богот на медицината) ме мразеше мене, толку ја милуваше неа.

Многупати од неа накажаните деца ја викаа мустаклијата. Вистина, мајка беше мустаклија и не се лутеше за тој епитет. Но горко на оние деца што би сум ги чул јас да ѝ викаат така.

Григор С. Прличев е нашиот најголем талент во 19 век. Роден е во Охрид на 30 јануари 1830 година. Податоци за животој на неговиот црпиме од неговиата „Автобиографија“. Се Школувал во Охрид и Атина. Училиелствувал во селото Долна Белица Прилеп, Охрид, Битола и Солун. Со неговиата Сердарови триумфирал на наградниот конкурс во Атина во 1860 година. Во ракопис ја оставил неговиата Скендербег. Последните свои дни од животој Приличев ги доживува во Охрид. Умира на 6 февруари 1893 година.

Сум ги влекол немилостиво за коси по пространите охридски ридишта. Бев во својата полна сила, опиен од идеи и утопии и не знаев збор од педагогија. Да ви кажам и друго: опишаната од Сердарот, Неда не е друга освен мајка ми, и Нединото сновидение - мајчино ми сновидение. Толку е верно дека мајчината љубов помага и во пишувањето.

(Извадок од Автобиографијата) Григор Прличев

РАЗГОВОР ЗА ТЕКСТОТ

Како Прличев ја изразил љубовта кон мајка си?

Како таа го доживеала неговиот подарок?

Кои се причините што мајка му на Прличев уживала голема почит?

Како ја опишува писателот во својата Автобиографија?

Пронајди ја тајната што Прличев ја открива за ликот на Неда во поемата Сердарот!

Преку ликот на Неда, Прличев го овековечил ликот на мајка си и тоа е најголемиот дар и споменик што синот го дал и изградил за огромната мајчина љубов.

ЕСЕЈ

Есејот по својата форма и содржина се оддалечува од чистата научна форма, а се доближува до уметничката литература.

Во есејот се расправа за некои актуелни научно-литературни проблеми кои авторот ги толкува емотивно блиску со цел да ги осветли од сите страни и да проникне во нивната суштина.

Со својата композициска структура се доближува до делата од уметничката литературе, но сепак и во ваква форма, ја прикажува оригиналната творечка сила на авторот.

Есејот како форма на писмено изразување и творење се појавил во француската литература.

За вистински почеток на есејот се смета појавата на делото „Есеј“ од францускиот писател Монтењ, објавено во 1580 година, подоцна бил прифатен во целата светска литература.

ВЕЖБИ

Проследи ги фрагментите од следниве два есеја и обиди се да ги откриеш проблемите што ги толкуваат нивните автори.

КУКЛА

Современиот театар на куклите покрај продолжувањето на старите форми ги надминува своите традиционални граници. Можеме да цитираме уште безброј писатели, од романтичарите до Јонеско, и да ја пронајдеме во нивните основни идеи за куклата, смислата на човековиот двојник како најстара форма на човековото отуѓување од крапинскиот човек до Ајнштајн, од средбата со неа во првиот месец на животот кога се чудиме на својот сопствен прст, па сè до конечното отуѓување во мигот на смртта. Куклата, како Пиранделовата маска која постојано ни пречи да се интегрираме во индивидуум од миг до миг, од една животна ситуација до друга, воспоставува однос меѓу живото и неживото, меѓу сонот и јавето, меѓу вкочанетоста и оживувањето. Куклата има лице на денот и лик на ноќта, затворен поглед на отворените очи и отворен поглед на затворените очи, таа дејствува и мирува, живее и умира, носи страв и бес, отворен живот и затворена вкочанетост. Куклите и денес го играат својот грандиозен танц во сите организирани системи на постоењето.

Во есејот се расправа за некои актуелни научно-литературни проблеми кои авторот ги толкува емотивно блиску со цел да ги осветли од сите страни и да проникне во нивната суштина.

Тие се присутни и како реклами и како маскоти, како дресирани сверки, како типови во театрите, на концертите, на рацете или како силуети еднакво страшни или еднакво привлечни, како чудовишни танчарки во постојаната преобразба на светот.

Извадок

Катерина Петровска - Кузманова

СВЕЗДАТА НА ПОЕТОТ

Секој човек си има своја ѕвезда, а за поетот и да не зборуваме. Не ја избира тој својата ѕвезда. Таа го избира, а можеби и го создава - него. Го создава неговиот емотивен и енергетски состав, ја пишува неговата судбина.

Некаде во нашите родно крајни предели, во детството, во летните ноќи стоиме загледани кон небесните пространства. Тоа е трагањето по себеси, по сопствената идентификација во некои од светлечките мониста што блескаат во темнината.

Овие лирски реминисценции ни се пресоздаваат под инспиративното влијание на најновата поетска книга од **Јован Котески**, именувана веројатно со едно од најубавите македонски имиња за една ѕвезда - *Ралица*. Ослободувајќи се од овие реминисценции за сопствената ѕвезда, за ѕвездата на поетот, а без да се задржуваме дури и на сликата од истоимената песна, каде во некоја ноќ една од ралиците го сирнува својот поет некаде преку решетки, ќе речеме дека со ова име, поетот, всушност, лирски ја облагородува поезијата на своите премрежја. Меѓу кориците на оваа книга, имено поетот Јован Котески објавува песни во затворот. И во тие и такви моменти поетот не само што не престанува да биде поет, туку се впушта кон нови сфери на поетската потрага. Оваа поезија е дотолку лирски повозбудлива поради тоа што се работи за автентични записи од тие денови и од соодветниот простор - се разбира и тоа што и сега овој поет е еден непоправлив, неизместлив лиричар. Лиричар кој сега ќе се сврти и кон сферите на рефлексивното и кој сознавајќи го дното на нашиов земен живот, ќе сирне и надвор од неговите сфери, кон просторно - временската бесконачност на тие треперливи светли искри од ноќите во детството.

Во исклучително тешки моменти од животот, отргнат од останатиот свет, поетот се дооткрива себе си некаде на релациите од човечката единка кон вселената, кон

универзимот, на релациите на споредувањето со просторновременската бесконечност.

Поезијата на Јован Котески од затворот, односно дваесетипетшестината песни од *Ралица* се рамковно или некрсно одредени од три песни во кои поетот, безусловно, се нашол во состојба на запрашаност на човекот кон небото. Тоа се, имено, првата песна *Жарче*, па завршната песна *Прашања за размисла*, во која поетот и најдиректно си ги поставува тие прашања, како и песната *Ралица*, поместена некаде кон средината на книгата. Тоа *жарче*, пак, Сонцето, видено од мало прозорче со решетки не е само дарител на *снопче виделина*, туку и *јајце со црни дамки „снесено од мала белузлава птица“ што квачи некаде меѓу измаглини*. Така, додека во *Прашања за размисла* поетот е, сепак, реален, па и реално немоќен запрашаник во бескрајот на вселената, тогаш во *Жарче* тој создава бајковидна имагинација, една неповторлива поетска претстава, исконски упростена и во елементарноста демијуршки силна, која во натамошните стихови од песната благо се спушта кон елементарната и сурова обичност, кон просторниот амбиент и кон душевните состојби во чиишто услови и настанала.

Извадок

Науме Радически

МОЛБА

Молбата по својата форма е блиска до писменото барање како службен документ. Со неа се обраќаме писмено до некоја државна институција за задоволување на некоја лична потреба.

Молбата мора да ги содржи следниве елементи: називот на институцијата до која се доставува, персоналните податоци на лицето што ја поднесува, кратка и јасна содржина (цел на барањето), прилог на други задолжителни документи, место и датум на поднесувањето на молбата и личен потпис на поднесувачот.

Молбата по својата форма е блиска до писменото барање како службен документ. Со неа се обраќаме писмено до некоја институција за задоволување на некоја лична потреба.

До
Министерството за образование и наука
на Република Македонија
Скопје

ПРЕДМЕТ: Конкурс
за стипендирање
на ученици и студенти

МОЛБА

Од Катерина Алексова, ученичка во Гимназијата „Орце Николов“, со стан на ул. „Славеј Планина“ бр.3 Скопје.

Го молам наведениот наслов да ги разгледа моите документи и во границите на можностите да ми одобри стипендија, која ми е неопходно потребна за завршување на училиштето.

Во прилог Ви ги доставувам потребните документи објавени во конкурсните услови.

Скопје, 20 септември 2006 год.

Со почит,

(потпис)

ЖАЛБА

Жалбата по својата форма е блиска до молбата, но со спротивна содржина. Со истите елементи кои се среќаваат кај молбата. Содржината е предадена со чист и концизен стил преку која се искажува незадоволството од неисполнување на поднесеното барање. Обично жалбите се поднесуваат од стручни и компетентни лица, по донесена судска одлука до орган повисок од органот што ја донел негативната одлука.

Еден можен начин за пишување жалба е и следниов пример:

До
Управата на Кошаркаршкиот клуб „Кожув“
Богданци

ПРЕДМЕТ:

Жалба на
Решението за исклучување од членство
во К. К „Кожув“

Во врска со Вашето Решение бр. 03-175
од 15. 02. 2007 година, ја поднесувам следнава

ЖАЛБА

Од Миле Стојановски член на К. К „ Кожув“ -
Богданци.

Го добив Вашето решение со број 03-175 од
15.02.2007 год. и бев разочаран од одлуката за моето
исклучување од К. К „Кожув“, а посебно од наведените
причини поради кои е донесено наведеното решение.

Прво за големиот број на отсутствувањето од
тренинзите , причината е поради здравствената состојба.

Второ за непочитувањето на тренерот и на дел од
играчите, мислам дека има малку вистина, бидејќи и тие со
нивниот однос придонесоа за реагирањето , онака како што
би реагирал секој. Дури и минимално да се нагласеше
мојот талент, мирно ќе го прифатев вашето решение.

Се надевам дека жалбата ќе најде на разбирање кај
првите членови на Управниот одбор на Кошаркарскиот
клуб „Кожув“ и Решението ќе биде повлечено.

Богданци, 10. 03. 2007 год.

Со почит,
М. Стојановски

Жалбата по својата форма е блиска до молбата но со спротивна содржина. Со истите елементи кои се среќаваат кај молбата. Содржината е предадена со чист и концизен стил преку која се искажува незадоволството од неисполнување на поднесеното барање.

ГОВОР

Говорот е форма на усменото и писменото изразување и творење. Тоа е обраќање на една личност кон поголема група луѓе собрани по некој повод.

Таков повод е прославата на Светскиот ден на поезијата. Прославата се одржа во Народната и универзитетска библиотека „Свети Климент Охридски“ .

Одбележувањето на овој ден беше проследено со поетско читање, посветено на 80-годишнината на македонските поети: Матеја Матевски, Гане Тодоровски и Србо Ивановски.

Пред присутните се обрати со свој говор поетот Михаил Ренцов.

ВЕЖБА

Прочитај ги внимателно предложените примери: говорот на Михаил Ренцов, кој е објавен во скратена форма со наслов: Поезијата и правото на живеење и пораката „Кога завесата ќе се крене“.

Како ја разбираш улогата на поезијата во културното живеење на еден народ?

По кој повод е испратена пораката насловена „Кога завесата ќе се крене“ од Бингис Финбогадотир и откриј ги тајните на говорот како форма на усното и писменото изразување?

Што претставува театарската уметност за културата на еден народ?

ПОЕЗИЈАТА И ПРАВОТО НА ЖИВЕЕЊЕ

Вистинското право на живеење и вистинскиот живот е поврзан со творештвото, со креацијата, а во тој смисол поезијата има значајно место. Поетот ја создава поезијата. Поезијата, пак, е израз на најсуптилните човекови согледби на животот и над - животот, одраз на крвките трперења на чувството и мисловноста. Таа е синоним на минливоста, но и спротивставување на смртта. Зашто, сè што е ставено во песна - спасено е. Поезијата не е само израз на правото на живот, туку таа е самиот живот. Во неа дише човекот, во неа тагува, се радува, и се надева. Таа е нешто повеќе од дом, повеќе од татковина, повеќе од Земјината топка. Се надевам дека поезијата ќе го надживее секој атак и ќе опстои, зашто без поезијата како и без надежта човекот и животот би ја смениле својата сушност и би се нарекле: темнина, умирање, или конечно смрт, не-пос-то-е-ње.

Извадок

Михаил Ренцов

Говорот е форма на усменото и писменото изразување и творење. Тоа е обраќање на една личност кон поголема група луѓе собрани по некој повод.

По повод 27 март, Светскиот ден на театарот, господинот Бингдис Финбогадотир, ја испрати следнава меѓународна порака:

КОГА ЗАВЕСАТА ЌЕ СЕ КРЕНЕ

Зошто се бориме за жив театар кога денес, во оваа технолошка ера, сè можеме да имаме и дома?

Или: Дали живиот театар е потребен во време на телевизијата, видеото и ЦД-еата?

И покрај тоа што имаме големо богатство од прекрасни класични и современи драми, многу талентирани актери и режисери, постојано велат дека театарот е во криза. Се чини дека оваа криза е двослојна: од една страна, недостиг од пари, а од друга неговата корист. Кога овие две работи одат рака под рака, луѓето се вознемирени и се прашуваат каква е улогата и местото на театарот во модерното општество. Се поставуваат две прашања: прво, кога театарот не бил во криза? Второ, ако од секогаш бил во криза, зошто тогаш уште одамна не сме го запоставиле како уметничка форма? Очигледно е дека финансиските и другите проблеми со векови го мачат театарот. Голем број од најдобрите драматурзи имале среќа да работат во богати театри, но многу други работат без финансиски надомест, а понекогаш и без соодветно признание. Проблем е и луѓето да се привлечат во театарот, така што некои театарски трупи што биле популарни на дворот, морале да го изведуваат она што го сака публиката, а не она што го сакаат тие.

Но и покрај сите овие проблеми, зошто не сме ги напуштиле театрите? Можеби затоа што ние, луѓето, имаме инстинктивна потреба за играње улоги и да гледаме како други играат? Некои работи се учат од искуство, некои се учат од примери, а театарот е онаа прекрасна уметничка форма од која се учи од пример, од гледање како другите минуваат низ нешта кои подобро ни ја кажуваат вистината за нас, како луѓе. Театарот има милиони визии за животот, но сите имаат нешто заедничко - седиме и се внесуваме во нешто што може да се нарече „интимна дистанца“. Малку уметнички форми ни дозволуваат да го мешаме субјективното и објективното, интелектуалното и емотивното на такво ниво. Но, не се работи за формата, туку и за актерите кои ја прават таа форма, актерите со неверојатна енергија. Некои велат дека со театарот се занимаваат заради аплаузот, и секако сите сакаме да го ценат она што добро сме го направиле, но актерите се луѓе кои мораат да играат. Тие имаат вродена потреба и желба - и храброст - да бидат, само за миг, некој друг.

Драмските пистели, режисерите и актерите се уметници кои го интерпретираат светот во којшто живеат преку сложени улоги.

На театарот и на меѓународната арена им се потребни нега и грижа, но и оптимизам. Без оптимизам, ниту еден театар не може да опстане. Театарот, како микрокосмос на нашето општество, го одразува, а понекогаш и пресоздава она што го правиме во надворешниот свет. Таму се опишани сите човечки конфликти и борби, амбиции и сништа. „Сиот свет е сцена“, кажа еден познат англиски драмски писател, и на таа сцена, актерот станува симбол на човекот со сите негови мани и недостатоци, со сите надежи и идеали.

Ако комедијата е форма во која ги гледаме слабостите и грешките на другите и ги прифаќаеме, тогаш трагедијата е форма во која се гледаме себеси и се обидуваме да се измениме. И од двете форми учиме по нешто како да преживееме - од комедијата учиме за компромисот, од трагедијата учиме што се случува кога нема место за компромис.

Се разбира дека театарот мора да се справи и со конкуренцијата. Денес тоа го прват сите. Па, има ли театарот сè уште улога во општеството во кое киното, телевизијата и компјутерот се толку популарни?

Одговорот е: да - и покрај сето она што го нудат овие медиуми, тие не можат да понудат едно нешто. Киното, како што знаат сите, е поголемо од животот. Тоа е дел од неговата функција и привлечност. Од дуга страна телевизијата и компјутерите се обично помали од животот, форми кои еден цел свет на искуства го прикажуваат на мал екран. Но, театарот има иста величина како и животот, ниту е поголем ниту е помал. Затоа да му посакаме на живиот театар долг и просперитетен живот и да бидеме благодарни секогаш кога завесата ќе се крене за нова или обновена театарска претстава каде било во светот.

Бингдис Финбогадотир, режисер и поранешен претседател на Исланд

РАЗГОВОР ЗА ТЕКСТОТ

Секоја година по повод 27 Март до театрите на светот им се обраќа некоја видна личност (актер, режисер и драмски пистел), со своја Меѓународна порака која се чита пред некоја претстава во театрите.

Покрај Меѓународната порака на присутните им се обраќа со свој говор и домаќинот (актер, режисер, драмски писател). Кој ја испратил Меѓународната порака за театарот?

Што носи пораката во себе?

ЗАПИСНИК

Записникот е близок по форма до извештајот, но разликата е во тоа што тој е во писмена форма. Записникот е составен дел од работата на службените лица во државната администрација што вршат инспекциски надзор. По секој инспекциски надзор мора да се напише записник од кој ќе се види работата на државната установа во која се врши надзор. Но и секој одделенски раководител пишува записник од одржаниот одделенски совет и од одржаните родителски средби.

Еве еден можен пример за записник.

ЗАПИСНИК

Од одржаниот состанок на Одделенската заедница на седмо-б одделение,

Состанокот се одржа на 25 март 2008 година, со почеток во 14 часот. Во присуство на 25 члена на Одделенската заедница, 6 члена на родителскиот совет, одделенската наставничка и педагогот на училиштето.

На состанокот се работеше по следниов:

Дневен ред

1. Успехот на одделението
2. Дисциплината во одделението
3. Редовноста на учениците
4. Организирање на еднодневна екскурзија до Охрид
5. Разно

Состанокот го отвори и со него раководеше претседателот на Одделенската заедница, ученикот Илија Јордановски.

По првата точка од дневниот ред се пријавија повеќе дискутанти. Сите ги искажаа своите забелешки во врска со успехот на одделението беа дадени насоки за постигнување на поголем успех по сите наставни предмети.

Учество зе доа ученици, одделенскиот раководител и педагогот на училиштето.

За втората точка на дневниот ред зборуваше претседателот на одделенската заедница, учениците и педагогот на училиштето.

Записникот е составен дел од работата на службените лица во државната администрација што вршат инспекциски надзор.

За третата точка од дневниот ред зборуваа родителите и се заложиле за секој отсутен час или наставен ден, да се приложи медицинска белешка или директно оправдување од родителите на ученикот. Беа нагласени причините за организираното бегство од часовите и други активности.

По четвртата точка сите присутни на состанокот ја поддржаа одлуката за организирање за едnodневната екскурзија до Охрид.

Под точка разго беа известени присутните дека ученичката Надица Пејовска ја освоила првата награда за пијано на натпреварот во Варна.

Состанокот заврши во 16 часот.

Претседател,
Илија Јордановски

Записничар,
Наум Јованов.

ЗАДАЧА

Напиши записник за одржан состанок на секцијата во која учествувааш. Може да биде и за замислен состанок.

Лазар Личеноски „Афиони“

ЦИВИЛИЗАЦИЈА

Види каков си и засрами се!
Ниту знаеш да читаш, ниту да сметаш.
Ниту на себе нешто имаш, ниту во главата,
Ниту во стомакот ниту во душата
Барем дојди да се поучиш.
Научи да бидеш цивилизиран, мечко!
Научи што е трпеза за јадење, што е салфета,
Погледај што е виљушка што е нож!
Не е услов да се облечеш ама
Погледај што е чевел, а што кошула
Што е англиски штоф, што се најлон чорапи.
И ако видиш подврзувач, полезно е
Не вели туку-така чешел
Исчешлај ја косата па види
Како главата ќе почне да ти работи?
Дали воопшто си видел канализација?
Дојди и види канализација
Не е неопходно да јадеш
Види донер кебап, види пита
Леб види, леб братко.
Сè што ќе видиш од полза ти е!

Мелих Џевдет Андај
Превод од турски : Фахри Каја

РАЗГОВОР ЗА ПЕСНАТА

Познато е дека пред нашата денешна цивилизација постоеле и други, но со тек на времето исчезнале. За тие цивилизации зборуваат многубројните археолошки ископини, преданијата и легендите.

- За која цивилизација пее поетот?
- Како ги доживувааш почетните стихови на песната?
- Како ја замислувааш иднината на цивилизацијата во дваесет и вториот век?

БОРБА СО РИБАТА

Рибата ја здогледа кога таа го започна третиот круг околу јажето што ѝ излегуваше од устата.

Најнапред ја виде како темна сенка, на која ѝ требаше толку долго време да помине под чамецот, што просто не можеше да им варува на своите очи.

„Не“, рече. „Толку огромна сепак не може да биде“.

Но, таа беше толку голема и кога опишуваше цел круг се најде само триесетина метри оддалечена од него и човекот ја виде нејзината опашка како се покажува од водата. Беше повисока од острицата на најголема коса и изгледаше бледо-виолетова над темносината вода. Таа пак плесна по морето и додека рибата плуваше под самата површина, старецот можеше да го види нејзиниот огромен труп и пурпурните линии, што го завиткуваа. Перјата на нејзиниот грб беа клапнати, а циновските градни перја широко раширени.

Додека кружеше, старецот можеше да го види нејзиното око и две сиви ремори - риби кои пливаат околу неа. Напати се допираа до неа. Напати брзо одлетуваа. Напати безгрижно пливаа во нејзината сенка. Секоја беше долга триесетина сантиметри и кога пливаа брзо со своите тела се извиваа како јагула.

Старецот сега се потеше не само поради сонцето, туку и поради нешто друго. Секојпат кога рибата мирно и полека ќе свртеше, тој го влечеше јажето кон себе и беше сигурен дека уште по две свртувања ќе може да ја прободe со харпунот.

„Морам да ја привлечам сосема близу“, мислеше. Не смеам да ја погодам во главата. „Морам да ја погодам во срцето“.

„Биди спокоен и силен, старче“, рече

Во идниот круг грбот на рибата беше над водата, но таа беше премногу далеку од чамецот. Во следниот круг беше уште премногу далеку од чамецот. Во следниот круг беше уште премногу далеку, но трупот и излегуваше малку повеќе од водата и старецот беше сигурен дека ќе ја привлече кога ќе го привлече и јажето.

Веќе одамна го приготви харпунот, завивчето од лесно јаже се наоѓаше во тркалезната кошница, а неговиот крај беше прицврстен за дирекот од прамецот. Сега рибата, тивка и убава, приоѓаше кружејќи, движејќи го само своето опашиште. Старецот влечеше колку што можеше посилено, за да ја привлече поблизу. Рибата за момент сврте кон него. Потем се исправи и го почна вториот круг.

„Ја обеспокоив“, рече старецот. „Прерано ја обеспокоив“.

Сега пак почувствува вртоланица, но се напрегнуваше со сета сила да ја совлада големата риба. „Ја обеспокоив“, мислеше. „Можеби овојпат ќе можам да ја совладам“.

„Влечете раце, мислеше. Држете се, нозе! Истрај, главо моја! За мене истрај! Никогаш не си ме предала. Овојпат ќе ја извлечам“. Но кога напна со сета сила и влечеше колку што можеше посилено, мошне порано отколку што се приближуваше кон чамецот, рибата надвлече, а потем се исправи и отплива.

„Рибо“, рече старецот. Рибо, во секој случај ти ќе умреш. Мораш ли и мене да ме убиеш?

Со тоа ништо не е направено, помисли. Устата му беше премногу сува за да може да зборува, но сега не можеше да ја дофати водата. Овојпат морам да ја привлечам кон чамецот, помисли. Не сум во состојба да издржам уште неколку круга. Си рече самиот на себе. Дobar си ти.

Во идниот круг скоро ја совлада. Но рибата пак се исправи и полека отплива.

Ќе ме убиеш, рибог, мислеше старецот. Но имаш и на тоа право. Никогаш не сум видел поголемо, поубаво, помирно и поблагородно суштество од тебе, брате. Дојди и убиј ме. „Сè едно мие е кој кого ќе убие“.

Сега сè ти се збркало во главата, помисли. Мораш да бидеш присебен и умешен како човек. Или како риба, помисли. „Разбистри се, главо“, рече одвај чујно. „Разбистри се“. Уште двапати го фаќаше вртоглавицата при свртувањата. Не сфаќам, мислеше старецот. Секојпат беше на работ на свеста. Не сфаќам. Но ќе се обидам уште еднаш.

Се обиде уште еднаш и почувствува дека се онесвестува во моментот кога успеа да ја сврти рибата. Рибата се исправи и пак полека отплива, мафтајќи во воздухот со големата опашка.

Пак ќе се обидам, вети старецот, иако сега рацете му беа лабави, а видот го служеше само одвреме навреме. Пак се обиде и пак се случи истото. Така, помисли, и почувствува дека се истоштува уште пред да почне; ќе се обидам уште еднаш. Сето свое внимание, сè она што му остана од силата и одамна загубената гордост го спротивстави сега на агонијата на рубата и рибата му пријде и заплива полека, скоро допирајќи ги со клунот штиците на чамецот и почна да поминува крај него, долга, висока, широка сребренкаста, со пурпурни риги и бескрајна во вода.

Старецот го испушти јажето, застапа со нога на него и го крена харпуноот колку што можеше повеќе и со сета своја сила, што во тој момент ја доби, го забодде, и уште еднаш во страната на рибата, таму зад големите градни перја, кои се креваа високо во воздухот до висината на човечките гради. Тој почувствува како железото влагува и се наведна над него и го забодде уште подлабоко, а тогаш се опре на него со целата тежина од своето тело.

Тогаш рибата се појави жива, макар што смртта беше во неа, и се крена високо од водата, покажувајќи ја сета своја огромна должина и ширина, сета своја сила и убавина. Изгледаше како да виси во воздухот над старецот во чамецот. А тогаш падна, плеснувајќи во морето и го покри со вода старецот и целиот чамец.

Старецот почувствува несвестица, му стана лошо и скоро обневиде. Но сепак го исчисти јажето од харпунот и го пушти полека низ ранетите дланки и кога прогледа, пак, виде дека рибата лежи на грбот, покажувајќи го својот сребрен стомак. Држката од харпунот сртчеше косо од телото на рибата, а морето беше обоено со црвена крв од нејзиното срце. Крвта првин беше темна како бездна во сината вода, подлабоко од една милја. А тогаш се расшири како облаг. Рибата беше сребренаста и моирна и се лулаше на брановите.

Извадок од повеста „Старецот и морето“

Ернест Хемингвеј

Превод: Душко Црвенкоски

РАЗГОВОР ЗА ПОВЕСТА

Ернест Хемингвеј спаѓа во редот на најголемите светски писатели. Како новинар пропатувал низ многу земји. Бил сведок на големи настани. Од престојот во Шпанија за време на Граѓанската војна, Хемингвеј ќе ги напише романите „За кого бијат камбаните“ и „Збогум на оружјето“.

За повеста „Старецот и морето“, големиот светски писател, Ернест Хемингвеј ја добил Нобеловата награда, најголемо светско признание за литература.

Преку борбата на стариот рибар и огромната риба ја откриваме неговата порака дека човекот со својата храброст, издржливост и со својот стремеж никогаш да не потклекнува во животот.

Како ја доживуваш борбата на старецот со рибата?

Во кој дел од текстот е предадена решеноста на старецот да издржи во тешката борба со рибата?

Прочитај го гласно тој дел.

ОД ПОВТОРНАТА ПОСЕТА НА СКОПЈЕ

Одново шетам по скопските улици,
Одново гледам како бујно тече Вардар.
Настојувам да се присетам за нешто од минатата посета,
Чувствувам жал за времето што истече неповратно.

Од гранките на дрвјата се лее мирис на вишна во цут,
Крај улиците зумбули лични се смеат.
Зошто само липите сè уште не цветаат?
Затоа што на планините сè уште има снег.

Исто таква земја, како везена свила убава,
Исти домови - со љубов на луѓето.
Под исто такво сонце многузрочно
Република е родена нова.

Крај мене деца, момченца и девојчиња, минуваат,
Од нивната смеа срцето ми се бранува -
Во минативе години, еве, нови животи се родиле!
Ќе застамам и ќе ги гушнам.

А да се гушнат деца,
Тоа значи да се прегрне иднината.

Чен Хаосу - Кина
Препев од кинески: Си Ин Чен

Старо Скопје

Чен Хаосу е современ кинески поет, високо оценуван од литературната критика, популарен кај читателите. Автор е на неколку збирки поезија. Поетот е делегат на асоцијацијата за припадници на кинескиот народ во странство, чија делегација неодамна присуствуваше во Македонија, како гостин на Друштво на македонско-кинеско припадници.

МЕДИУМСКА КУЛТУРА

ФИЛМСКА ИДЕЈА

СИНОПСИС

СЦЕНАРИО

ГОВОРОТ И ГЛУМАТА ВО ИГРАНИОТ ФИЛМ

ГЛАВНИ И СПОРЕДНИ АРТИСТИ

ОД ИДЕЈА ДО ФИЛМ

На прашањето: „Како настанува филмот“ Душан Јоксик го дал следниов одговор:

„Честопати, поминувајќи под некој балкон од некоја зграда сигурно сте помислиле: ама би било смешно сега на главата да ми падне саксија со цвеќе. Генијално, од тоа може да се нацрта добра карикатура, да се напише анегдота, да се снима филм. Е, тоа што за миг го помисливте - дека од таа мисла можете да нацртате карикатура, да напишете анегдота, расказ или да снимате, филм, тоа е **идеја**.

ИДЕЈА

Идеите можат да ви се родат секогаш и секаде: дома, во училиште, во автобус, на улица, со еден збор - секаде, а сепак од нив да се направи добро дело. Идејата е камен-темелник над кој преку **синопис**, **сценарио**, **книга на снимање**, и останатите филмски компоненти, се изградува едно **филмско дело**. Идејата е суштинска замисла на еден филм.

СИНОПСИС

Во **синописот** накратко се искажани предметот, содржината, главната тема и сижето на филмот. Синописот претставува многу практичен начин за искажување на содржината на идниот филм. Ако повторно го земете горенаведениот пример, каде што идејата е: саксија што паѓа некому на глава, синописот би можел да биде ваков:

„Тивко излезе од дома. Надвор врне. Со трчање тргна кај Љупчо, другар на брат му. Застана под еден балкон да се одмори. Одненадеж, од балконот полета надолу саксија со цвеќе. Тивко тргна и, токму во тој момент на главата му падна саксијата.“

Врз основа на една идеја можат да се напишат различни синописи, кои подоцна прераснуваат во сценарио.

*Идејата е камен-темелник над кој преку **синопис**, **сценарио**, **книга за снимање**, и останатите филмски компоненти, се изградува едно **филмско дело**. Идејата е суштинска замисла на еден филм.*

СЦЕНАРИО

Филмот како и секое уметничко дело има цел да предизвика некој впечаток или емоции. Филмската уметност тоа го постигнува со своите сложени изразни средства. Ако во театарот и литературата се користат говорот и зборот, како основно средство во филмот е сликата што се движи.

За основа на секое филмско дело се зема филмското сценарио. Тоа е вид литературно дело, во кое е предадена филмска приказна, со дијалог, описи и сè што може да се слика со филмска камера. Во сценариото се опишува амбиент каде се одвива филмското дејство. Основна движечка сила која го движи филмското дејство е идејата што треба да се прикаже во филмот.

Филмовите се делат според својата тематика, намената и филмската техника. Најмногубројни се играните филмови, со најразлична тематика.

За основа на секое филмско дело се зема филмското сценарио. Тоа е вид литературно дело, во кое е предадена филмска приказна, со дијалог, описи и сè што може да се слика со филмска камера.

ВЕЖБА

Прочитај ги следниве извадоци од сценаријата „Ангели на отпад“ од Томислав Османли и „Македонска крвава свадба“ од Славко Јаневски, пишувана според истоимената драма од Војдан Чернодрински и откриј го местото и времето на одвивањето на дејството.

АНГЕЛИ НА ОТПАД

34. ДЕПОНИЈА

Екстериер-дождлив ден. Камионот-контејнер го истура својот нечист товар во депонијата. Низ ѓубрето чекори Матеј. По неговата излижана работничка ветровка паѓа ситен дожд.

Од далечината бавно се доближува силуетата на поранешниот, сега остарен клоун Ицко, и неговиот стар успорен пес Калвик.

ИЦКО: О, Матејче, ти пак тука на гости, гулапче!

„ГЛОБУС“: (офф) Грешка си, Ицко! Ти си кај нас на гости. Е, па, како ти се допаѓа фирмава?

Ицко се кикоти.

ИЦКО: (го покажува своето „комси-комса“) Еее, како му ја земеш, газда-Дуле, како му ја земеш. Инаку, сите сме ти ние времени стопани на овој голем ѓубралник. Потоа, вака или онака, сите стануваме дел од него. Така ти е тоа: од ѓубре сме направени, во ѓубре одиме...

Зад контејнерот се појавува и „Глобус“. Доаѓа напред и се поздравува со Ицко. Својата крупна рака му ја подава, а со другата го удира по рамото. „ГЛОБУС“: ...А, губриња сме и во меѓувреме! Нема бегање, тука сè почнува и сè завршува.

ИЦКО: (Кон „Глобус“, питомо) А, како му ја земеш Дуле, како му ја земеш! Некој тука ќе види само отпад. А, јас видиш, гледам живот. Бивш живот, траги од луѓе и судбини. Овде се, гулапчиња мои, насобрани цели истории.

„Глобус“ очигледно не го разбира.

На страна од нив Матеј пуши, загледан во далечината.

ИЦКО: Ова се депоа за спомени. Депониите ти се купишта од сеќавања, надежи, љубовчиња, судбинчиња, мали и големи сончиња сè врзани за овие... безбројни предмети.... Море „Глобус“, отпадот ти е... бивша вредност?

„Глобус“ молчи. Ицко погледнува кон замислениот Матеј.

ИЦКО: (Насмевнувајќи се, сега веќе кон Матеј) Ами тебе, пиле, што ми ти е? Изгледаш како сите лаѓи да ми ти потонале! Е, море, будалче. Џабе ми ти е сè. Лаѓи, бре, Матејче, ние немаме. Немаме ни море, душо! Нам ни е пишано по отпад да талкаме!

Матеј погледнува кон него, му возвраќа со полу-насмевка, а потем зачекорува уште неколку чекори понастрана. Пред него се постила хоризонтот на депонискиот бескрај.

„ГЛОБУС“: (во „офф“ тивко) Остави, Ицко, му ја урнаа куќата!

Ицко му се доближува на Матеј.

ИЦКО: Матејче, слушни што ќе ти кажам: Знаеш ли, што обичај имаше да каже Виктор, директорот на мојот циркус? Вели, „луѓето се како циркуски артисти. Не што сите во иста претстава играат и под еден шатор сите се родени, затоа повеќе од шатор никому и не му припаѓа!“ Си имал куќа, сега немаш ништо, голема работа. Не оти некој нешто има! Ете, јас на пример! Некогаш имав некаква куќа... Имав (се смее) дури и жена во куќата! И што ако! Сум имал - а сум немал, разбираш? Сега сум дури позадоволен. Вака ми е најубаво. Слободија! Немам ништо, а имам сè. И циркусот и шаторот, сега сè е мое... А ти, гулапче, не жалости се. Ќе ги засолниш ти децата некаде. Само, ова за циркусот, не заборавај го... Во иста претстава сите ние играме, Матејче!

Ним им пристапува и... „ГЛОБУС“: Е, море Ицко! Јаката филозофија, високо ѝ било грозјето на лисицата, па рекла - кисело е!

Сака пак да го потчукне по рамото.

ИЦКО: Море, Дуле, не удирај. Кршлива роба носам!

Доаѓа напред и полека, гледајќи ги со таинствена насмевка право в очи, брцнува во пазувите и вади една голема, млечна сијалица. Во другата пазува имал уште една. Од едниот џеб, на мантилот вади трета и му ги дава на Матеј да ги придржи, а тој вади сè нови и нови!

(Извадок од сценариото „Ангели на отпад“)
Сценарист Томислав Османли

МАКЕДОНСКА КРВАВА СВАДБА

... Валијата се враќа од прозорецот кон масата и од неа го зема свончето. Го затресува. Од далечината на кадарот влегува секретарот на валијата и покорно останува крај вратата.

СЕКРЕТАРОТ: Повелете, господине валијо.

Валијата вадејќи го џебниот часовник и погледнувајќи во него.

ВАЛИЈАТА: Извести ги конзулите дека девојката ќе даде изјава пред нив, во дванаесет, во судот.

СЕКРЕТАРОТ: Веднаш, господине валија.

Бегот станува од столот. Го вади колтот од џебот и поаѓа кон прозорецот. Ја фаќа тежката завеса готов да ја тргне и се свртува кон валијата. Во една рака го држи колтот.

БЕГОТ: Твојот слуга и одовде ќе можам да го задржам да не оди кај конзулите.

ВАЛИЈАТА: (строго) А потоа сврти го оружјето и кон мене.

Бегот сфаќа дека е беспомошен. Се олабавува. Се свртува, оди и очаен се потпира на ѕидот со челото. И удира со стегната тупаница неколку пати по ѕидот..

СУДИЈАТА: Од кога си во беговиот сарај?

Цвета ја наведна главата. Се мачи-сега е прилика да се спаси. Песната на славејот сè повеќе ја исполнува судската сала. Селаните се вкочанети од ситуацијата.

ДУКО: (кон Спасе) : Зошто молчи?

СПАСЕ: Со нешто ѝ се заканиле.

Славејот престанува да пее. Тишина.

СУДИЈАТА: Уште еднаш те повикувам да кажеш пред сите овде дека сама си отишла во сарајот на Осман-бег.

СУДИЈАТА: Внимавај, тоа еднаш си го кажала пред селаните и ние го знаеме тоа, а го знаат и ефендиите конзули.

Дуко е вознемирен и не издржува.

ДУКО: Цвето... кажи им што се случи вчера на жетвата.

Бегот станува од своето место, кон судиите.

БЕГОТ: Тој не е повикан да зборува, спречете го.
Цвета гледа некаде кон Дуко кој се наоѓа кон крајот од судницата.

ЦВЕТА: Дуко мислев дека си затворен во избите на сарајот!

ДУКО: Ни јас, ни Спасе, еве го...

И рускиот конзул станува од својот стол и му се обраќа на валијата.

РУСКИОТ КОНЗУЛ: Господине, сите овие луѓе биле сведоци што се случило вчера. Меѓу нив има и Турци (покажува кон Орхан и кон неговиот роднина, поранешен коњар, кој останал со селаните).

РУСКИОТ КОНЗУЛ: (на француски): Бидете љубезни, сослушајте ги (кон селаните на руски): Селани вие вчера бевте на жетва. ќе повторите ли и овде дека девојката е грабната?

Сите селани се веќе на нозе.

ПОПОТ: Добročинителот наШ вопрос ни задава-ест ли Цвета земена силум?

ОРХАН: Цвета е грабната, а нас со пушки не задржаа да не ја вратиме.

МОЈСО: Сите сме сведоци. Можеме да се заколнеме.

Неколкумина од дното викаат: -Грабната е... грабната ...

МОЈСО: Цвето, кажи им. Конзулите се со нас...

Неколку пати се слушна свончето од судијата.

Бегот оди зад Цвета. Ула ѝ приоѓа како да сака да ја заштити.

СПАСЕ: Цвето не се враќаме во село без тебе...

ПОПОТ: Кажи им ќерко.

Валијата удира по масата и станува.

ВАЛИЈАТА: Престанете. ќе заповедам да ве истераат од овде. Селаните пак седнуваат на клупите. И бегот, очаен, се враќа и седнува на своето место.

Валијата седнува и ја гледа Цвета. Тишина.

ВАЛИЈАТА: Кажи, ти!

ЦВЕТА: Пуштете ме... Малку ли крв се пролеа за овие три дена?

Нејасна врева. Валијата пак силно удира по масата.

ВАЛИЈАТА: Ничија крв веќе нема да се пролее. Сакашли да останеШкај Осман -бег?

Славејот пак се јавува со својата песна и ја покрива тишината. Исчекување.

Цвета залипува и се свртува. Потрчува кон рускиот конзул.

ЦВЕТА: Спасете ме. Бегот се закануваШе дека ќе го ослепи брат ми. Бев исплашена. Тој уби една своја жена.

Ула ѝ приоѓа на Цвта. Сака да ја придобие.
Цвета се трга од неа. Рускиот конзул се свртува кон
валијата, на француски.
РУСКИОТ КОНЗУЛ: Вие секако слушнавте, господине?

Извадок

Славко Јаневски

Сцена од филмот „Републиката во иламен“

КНИГА НА СНИМАЊЕТО

Книгата на снимање на филмот е дело на режисерот на филмот и претставува прв творечки труд пред снимањето на филмот. Основен елемент на книгата на снимање е филмскиот кадар. Во книгата на снимање може да се видат елементарните описи на сите слики што ќе ги содржи филмот, дијалозите, филмската музика и филмските ефекти.

ВЕЖБА

Прочитај ги внимателно извадоците од книгите на снимање на филмовите „Ангели на отпад“ и „Мост“ од режисерите Димитрие Османли и Коле Манев и откриј ги разликите меѓу сценариото и книгата на снимање.

АНГЕЛИ НА ОТПАД

34. Депонијата

екстериер-дождлив ден

Сосема близок план на камионот-контејнер што го истура својот нечист товар, додека низ ѓубрето чекори Матеј. По неговата излижана работничка ветровка паѓа ситен дожд.

Тотал: наоколу купишта отпад сред којшто Матеј изгледа изгубен како во некој огромен ѓубрав лавиринт. Во истиот тотал камерата бавно се доближува кон цупкавата силуета на поранешниот, сега остарен клоун Ицко, и неговиот стар успорен пес Калвик, како му се доближуваат на Матеј. Близок план на двајцата. Во длабината на истиот кадар контејнерот доистура ѓубре.

ИЦКО: О, Матејче, ти пак тука на гости, гулапче!

„ГЛОБУС“: (офф) Грешка си, Ицко! Ти си кај нас на гости. Е, па, како ти се допаѓа фирмава?

Крупен план : Ицко се кикоти.

ИЦКО: (го покажува своето „комси-комса“) Еее, како му ја земеш, газда-Дуле, како му ја земеш. Инаку, сите сме ти ние времени стопани на овој голем ѓубралник. Потоа, вака или онака, сите стануваме дел од него. Така ти е тоа: од ѓубре сме направени, во ѓубре одиме...

Во книгата на снимање може да се видат елементарните описи на сите слики што ќе ги содржи филмот, дијалозите, филмската музика и филмските ефекти.

Додека говори, Ицко се придвижува, а камерата се повлекува назад сместувајќи го Ицко во американски план и отворајќи ја позадината на кадарот. Зад контејнерот се појавува „Глобус“. Доаѓа напред и се поздравува со Ицко. Својата крупна рака му ја подава, а со другата го удира по рамото. Ицко веднаш се поттргнува. Сега во кадарот се сите тројца.

„ГЛОБУС“... А, ѓубриња сме и во меѓувреме! Нема бегање, тука сè започнува и сè завршува.

ИЦКО: (Кон Матеј, питомо) А, како му ја земеш, Дуле, како му ја земеш! Некој тука ќе види само отпад. А, јас, видиш, гледам живот. Бивш живот, траги од луѓе и судбини. Овде се, голупчиња мои, насобрани цели истории.

Во средно далечен план, го продолжува текстот...

ИЦКО: Ова се депоа за спомени. Депониите ти се купишта од сеќавања, надежи, љубовчиња, судбинчиња, мали и големи сончиња, сè врзани за овие... Безбројни предмети... Море „Глобус“, отпадот ти е... бивка вредност?

Близок план на „Глобус“ кој молчи и недоверливо го гледа Матеј кој влегува во кадарот и движејќи се кон Ицко ја понесува камерата која швенкува од „Глобус“ на Ицко.

ИЦКО: (Насмевнувајќи се, сега веќе кон Матеј) Ама тебе, пиле, што ми ти е? Изгледаш како сите лаѓи да ми ти се потонале! Е, море, будалче. Цабе ми ти е сè. Лаѓи, бре, Матејче, ние немаме. Немаме ни море, душо! Нам ни е пишано по отпад да талкаме!

При последната реченица, од групата се издвојува Матеј кој зачекорува настрана, додека камерата, со него, панорамира кон широчината на депонискиот бескрај. Длабински кадар: преку крупниот план на „Глобус“ и Ицко во длабочината ја гледаме фигурата на замислениот Матеј.

„ГЛОБУС“: (во офф, тивко) Остави, Ицко, му ја урнаа куќата!

Камерата со фар го следи Ицко кој исчекорува и се доближува кон Матеј.

ИЦКО: Матејче, слушни што ќе ти кажам: знаеш ли, што обичај имаше да каже Виктор, директорот на мојот циркус? Вели. „луѓето се како циркуски артисти. Не што сите во иста претстава играат, под еден шатор сите се родени, затоа повеќе од шатор никој и не му припаѓа!“ Си имал куќа, сега немаш ништо, голема работа. Не оти некој нешто има! Ете, јас на пример! Некогаш имав некаква куќа... Имам (се смее) дури и жена во куќата! И што ако! Сум имал - а сум немал, разбираш? Сега сум дури позадоволен. Вака ми е најубаво.

Слободија! Немам ништо, а имам сè. И циркусот и шаторот, сега сè е мое... А ти, гулапче, не жалости се. Ќе ги засолниш ти децата некаде. Само, ова за циркусот, не заборавај го... Во иста претстава сите ние играме, Матејче!

Во својот среден план, следен од швенкот на камерата им пристапува и ... „ГЛОБУС“: Е, море Ицко! Јаката филозофија, високо ѝ било грозјето на лисицата , па рекла - кисело е!

Сака пак да го потчукне по рамото.

ИЦКО: Море, Дуле, не удирај. Кршлива роба носам!

Доаѓа напред кон камерата и во преден план на длабинскиот кадар брцнува во пазувите и вади една голема, млечна сијалица. Во другата пазува имал уште една. Од едниот џеб на мантилот вади трета и му ги дава на Матеј да ги поддржи, а тој ваде сè нови и нови!

(Извадок од книгата за снимање на филмот „Ангели на отпад“)

Режисер Димитрие Османли

РАЗГОВОР ЗА ТЕКСТОТ

Ако внимателно си го прочитал извадокот од сценариото „Ангели на отпад“, ќе забележиш дека со овој извадок од книгата за снимање на истиот филм, постои некоја разлика во нови термини што се среќаваат во текстот.

Книгата на снимање е дело на режисерот на филмот. Тој врз основа на сценариото ги објаснува позициите на филмската камера која ќе ги слика објектите, и ќе го следат филмското дејствие. Па така во овој извадок ги среќавате термините: сосема близок план, тотал, во длабината, крупен план, камерата швенкува, влегува во кадарот... Термини коишто се почитуваат од камерманот на филмот. Кои се разликите меѓу филмското сценарио и книгата на снимање? Кој го пишува сценариото, а кој книгата за снимање?

МОСТ

СЕКВЕНЦА 6.

ДВОРОТ ОД КУЌАТА НА МАНОЈЛЕ . ЕКСТЕРИЕР, ДЕН

Кадар 136.

Близок план. Црвена јамболија закачена на жица за сушење алишта, од која врз земјата паѓаат капки од вода. (кадарот почнува со краток травелинг назад), Се открива голем бел чаршав кој се ниша на ветерот. (Кадарот продолжува со полу -кружен травелинг кон лево). Се откриват Темјана како прицврстува испрани алишта на жица. Покрај неа, во левиот дел од кадарот, Пројко со четка го чисти телото на Сивец. Додека трае кадарот.

Пројко - (оф) Тетка Темјано! Досега не се осмелував да те прашам ниту тебе ниту татко... кога и како почина мајка ми?

Темјана (оф) Мајка ти почина многу млада... почина од голема настинка. Тој ден работеше на нивата, почна да врне силен дожд измешан со снег... дома се врати со јака кашлица. За неколку недели жената си отиде. Темјана се наведнува од дрвена копанка зема прани алишта, ги реди на жицата.

Пројко - Татко не беше со неа на нивата?

Темјана -Не! Во тоа време тој работеше на изградбата на Градскиот мост... тој затоа не го сака Комнен!

Кадар 137.

Крупен план. Темјана си ја поднаместува шамијата.

Темјана - Утрово, додека ти спиеше дојде Кирил! Слушал дека си се вратил, многу сака да те види...! (швенк кон лево = многу близок план). Се центрираат Пројко и Сивец.

Пројко - Кирил! Па, нели и тој беше војник?

Темјана - (оф) Да, но се врати дома предвреме... беше лесно ранет во ногата и потоа ослободен од аскерлук...!

Режисер Коле Манев

ВИДОВИ ГОВОР ВО ФИЛМОТ

Филмот е визуелна уметност. Од филмското платно преку слика и говор го следиме режисерското раскажување на приказната од сценариото.

Во секој филм доминантна е сликата, но најчесто неа ја придружува и говорот на ликовите.

Дијалогот меѓу ликовите во сцената најчесто е краток, отстапувајќи ѝ место на сликата преку која се раскажува дејството.

Филмскиот монолог е говор, најчесто на главниот лик кој го следиме и преку слика и преку тон.

Оф, оф - тон е наративниот глас на спикерот што го слушаме, но не го гледаме неговиот лик.

Снимање на кадар од серијата „Илинден“

ГЛАВНИ И СПОРЕДНИ АРТИСТИ

Носители на главната улога (актер, актерка) во секој игран филм е секогаш режисерска определба, за ликови со кои ќе ја режира својата замислена филмска идеја.

Според значењето и големината, филмската улога може да биде главна или споредна.

Главниот лик е носител на главното дејство, и најчесто е присутен во најголем број кадри во филмот.

Улогата на главниот лик е сложена и тешка.

Споредниот лик се појавува во мал број кадри и сцени.

Филмот е колективно остварување. Во неговата реализација учествуваат голем број на стручни луѓе кои се школувале за разни области од филмската дејност.

Покрај сценаристот, режисерот и носителите на главните и епизодните улоги, во создавањето на филмот учествуваат сценографи, костимографи, пиротехничари, мајстори на светло, каскадери, акробати и други.

Преку окото на филмската камера, филмскиот снимател ја следи играта на актерите, раскажувајќи ја приказната преку секој филмски кадар.

Во сцените на филмот се јавуваат и ликови кои ги заменуваат главните личности во опасните и тешки сцени како што се скокови од висина, сообраќајни незгоди, пожари, и други.

За да биде секоја сцена што пореална и повистинита, главните актери не се во состојба да ги извршат стручно и уверливо и затоа ги заменуваат специјални лица познати како **каскадери**.

Каскадерите ги изведуваат најкомплицираните и возбудливи сцени, најчесто доведувајќи го и својот живот во опасност.

Во акробатските сцени во секој игран филм секогаш играат стручни и специјализирани лица, познати како акробати, кои најчесто ги среќаваме како членови на некое циркуско друштво.

Впечатокот кај публиката е дека и каскадерските и акробатските изведби се извршуваат од самите актерки и актери.

Во завршната фаза на филмот, покрај монтирањето на филмската музика која го следи филмското дејство, филмскиот монтажер и режисерот, кадар по кадар, го создаваат новиот филм.

Според значењето и големината, филмската улога може да биде главна или споредна.

Главниот лик е носител на главното дејство, и најчесто е присутен во најголем број кадри во филмот.

Споредниот лик се појавува во мал број кадри и сцени. во мал број кадри или сцени.

НЕВОЛЈА

Две момчиња често пати оделе со татка си по дрва во гората. Еднаш татко им рекол:

- Денес сами ќе одите по дрва во гората!

- Добро, тате, - рекле момчињата, - ама, ако ни се скрши колата кој ќе ни ја поправи?

- Ако ви се скрши колата, деца, викајте ја неволјата. Таа ќе ви ја поправи.

Двете момчиња го послушале татка си. Ги впрегнале воловите и отишле во гората. Насекле дрва и добро ја товариле колата. Си тргнале. За несреќа, на половина пат им се скршила колата. Момчињата застанале и почнале да викаат: „Неволјо, неволјо! Ела да ни ја поправиш колата!“.

Викале, викале, но никој не им дошол на помош. Почнало да се стемнува, а од неволјата немало ни трага. Најпосле помалечкото момче рекло:

- Бате, таа проклета неволја нема да дојде. Веќе се стемни. Ајде да се зафатиме сами, па колку што можеме да си ја поправиме колата!

Двете момчиња ја зеле секирата и теслата, па се наведнале под колата. Чукни оттука, чукни оттаму - ја поправиле колата.

Кога се вратиле дома, татко им ги прашал:

- Е, како си поминавте деца?

- Не прашувај тате, - рекле тие. - На половина пат ни се скрши колата. Ја викнавме проклетата неволја, грлата си ги искинавме, но таа не се одзва. Видовме дека нема да дојде, па ја зедевме секирата и теслата и, колку што можевме, си ја поправивме колата.

- Ете, деца, тоа е неволјата! - рекол татко им. - Вие сте ја викале, а таа била со вас. Кога немало кој да ви ја поправи колата, сте ја поправиле самите.

Народна приказна

РАЗГОВОР ЗА ПРИКАЗНАТА

Што им се случило на двете момчиња во гората?

Кој требало да им ја поправи колата?

Зошто не успеале да ја довикаат неволјата?

Што им останувало да сторат кога веќе ја изгубиле надежта дека неволјата ќе дојде и ќе им ја поправи колата?

Во кој дел од приказната е изразена народната досетка и мудроста?

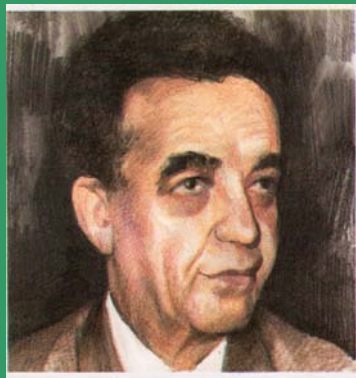
ТРАГАЧ

Исплашен од ветеното, реков: - О, Самоиле,
протекуваш кон дното ко разлеан матен порој...
Непоколебливоста на душата ти останува
во еден неминовен круг од сознанија.
Народот мрази, мачителите не попуштаат
признанието за вината е неугледно и грдо,
круната ти е распарчана со врисок меѓу облаците...

И треба ли сега јас, место царот да зборувам?
- Зберете се млади мажишта од по ораници,
фрлете ја коцката на судбината по кланици.
Вие калливи немтури од по камена клека
кај што прч мека,
кај што камењарка се вие во обрач студен
бидете на штрек во часот суден.
Селани пред олтарот на црквата со вашите моленици,
дојдете, кавгалии, со издраскани коленици,
кашкала од луѓе од ковчко и козарско племе
посејте го, на Беласица, за идната челада вашето семе.
Зафатете ја работата од крај стамено
со сериозност на луѓе што кршат кремен
или на очајници што посегаат по ремен...
Ќе сретнете непреодни патје, недостапни дрзги,
но и кога ќе ви ги ископаат очите, ако падне,
кренете го знамето окрвавено...
Не се секогаш правило Божјо
дека бежана мајка бело носела,
дојдете од кај Беласица, од кај Габрак,
од кај Вражја Чука
Соберете се пред кулата во Клуч
(потиснете ги исконските бесови),
плукнете им в лице на Византијците, на вадичите,
„Змиина мајка да ве клука!“

На аголот од сидот висулец виси,
меѓу божурика и свезда кулата дреме
опашана од вични легионери што се сноваат
со остри мечеви, со потегнати стрели,
со исконски бес, о цару, часот се приближува
- воините се во напнати движења -
пламен со пламен се проголтнува,
часовникот песочен
покажува сал едно исто време.

(Макриево, 29 јули 1014 година)
Над Беласица, од ведрина, во румени облесоци

Јован Котески е познат
македонски поет.
Потекнува од селото
Пресовјани Струшко.
Ги објавил следниве
збирки поезија: Насмевка
пред зората, Земја и
страст, Пеплосија,
Злодоба и други.
Неговата поезија е
преведена на англиски,
француски, руски и други
светски јазици.

врне оган,
а смртта ги мете постелите на планината
и црвен кукурек цвета. Можеби ти шепна
ангелот на душата: Еве ти родина,
еве ти го името од лелек поган -
нека ти се стижари! Бре, што тикје ќе беа
тие што вадеа очи? - Што милет ги окоти
пред крвта што како вино клокоти?

Извадок

Јован Котески

*„Човекот трага по сè,
често барајќи го
невозможното, често
барајќи сè и самиот
себе“.*

Георѓи Сталев

РАЗГОВОР ЗА ПОЕМАТА

На анонимниот конкурс за поема, 1995 година,
единствената награда ја добива поемата „Трагач“ од
македонскиот поет, Јован Котески.

Трагач е израз на човековото љубопитство во
потрага по невозможното, најчесто трагајќи во самиот
себе.

Трагајќи по црвеното и црното ткаење на
македонското ткиво, поетот го открива чинот на
злосторството што се случило во битката на Беласица.

И по еден милениум, тоа опоменува, никогаш да не
се повтори. Но тоа, и не може да се заборави. За него
зборуваат и новите имиња: Водоча, Костурино, Слепче...

Кога се одиграла битката на Беласица?

Како ги доживуваш стиховите од поемата?

Која поетска слика најмногу те возбудува?

Уметноста на Требеништа: Шлем

НА ЕЗЕРОТО

Костадин ги беше отпуштил веслата и чунот, оставен само на тихата струја, несетно се движеше, завртен со едната страна спрема градот. Лицето на младичот беше се набрало во тажна мисла, се прелеала таа преку како нејасна копрена.

„Колку е убаво што дојде, Тина“, рече тој, седнувајќи крај нејзините нозе. „Денес ми е така некако, и весело и тажно на душата. Така некако сè ми се прелева. Убаво што дојде. Се радуваш ли и ти?“

Девојката му одговори со насмевка и климна со главата, гледајќи го мило.

Не сетија кога се крена сонцето сосема, езерото одеднаш, како да го поклопи сенка, потемне и застуде. Таму каде што потона светлата лента на небо, зад планината на запад, градот исплови како од вода, белите куќи остро се оцртаа на хоризонтот, пред да почнат да тонат во сињакот на приквечерината.

„Ене ја нашата куќа“, викна девојката и покажа со раката кон градот.

Костадин го напнуваше видот да ја побара низ трските малечката бела куќа крај езерото. Не се гледаше, беше завиткана во зелен шал и само едно парче од покривот, како немирна кадра се провираше зеленилото.

„А нашата не се гледа“, рече Костадин. „Ни еден прозорец“. Потем нагло се сврте кон Тина. „Тинке, да те прашам нешто“.

„Кажи“.

„Ме сакаш ли ти мене?“

„Знаеш, зошто прашуваш?“

„Ама така, многу, тоа сакам да знам“.

Тина пак, како пред тоа, само му климна со глава и го гледаше мило и насмеано.

„Ете, сега знаеш“.

„Ако ме сакаш како јас тебе што те сакам, ќе ти речам нешто“.

„Што тоа?“

„Да се земеме“.

Девојката молчеше, но очите и се радуваа.

„Ќе се земеме напролет, штом сврши риболовот. Дотогаш и татко ми ќе ... дојде на себе. Ќе си живееме во нашата куќа, и ќе ни биде убаво. Нели?“

Девојката климнуваше со глава, гледајќи во темносивата далечина на езерото.

„Да се вратиме, Динчо“. рече таа. „Ќе се стемни. Доцна е. А и фати да пристудува“.

„Еве веднаш“, рече Костадин и го зеде веслото.

Веслаше брзо, исправен спроти прохладниот ветер, што му ја развиваше косата и ја мрешкаше мирната згорнина од

езерото, како преку неа да поминува гребло.

Во далечината, на езерото се палеа фенери на чуновите со развеселените луѓе, што пееја и се разнесуваа нивните гласови, како да се носи спротивната грмотевица преку езерото.

Костадин веслаше и со тага мислеше на татка си.

Извадок од повеста „Луѓе и птици“
Јован Бошковски

РАЗГОВОР ЗА ПОВЕСТА

Писателот Јован Бошковски во повеста „Луѓе и птици“ го проследува животот на сиромашните рибари, во еден подолг временски период.

- Каде се одвива дејството?

- Кои ликови се носители на главното дејство?

- Што откриваш од разговорот на Тина и Костадин?

Местото е идилично, но животот сурив.

Тина ќе го испрати Костадина на печалба.

Мотив од Дојран

ТЕЛЕФОН

Свони,
упорно свони
телефонот
додека капнато спиеш;
о, колку малку му треба
в дупка да са скрие!

Не почитува
ни ред, ни мир,
на инаети секакви збир.

А кога посакуваш да се јавиш,
да распрашаш живи ли се, здрави,
или, пак, стрелушано чекаш
близок некој
да ти се јави, -
телефонот молчи,
тврдоглаво молчи,
(во сув аван вода толчи!)
нем е -
линијата е во прекин!

Свони кога сака,
мерак има таков;
молчи кога сака,
да пукнеш од мака!

Александар Поповски

РАЗГОВОР ЗА ПЕСНАТА

Телефонот е придобивка на нашата цивилизација.
Со него ги скратуваме далечините.
Како го користиш телефонот?
Како постапуваш кога телефонот е во прекин?
Имаш потреба некаде да се јавиш, но телефонот „молчи“,
како што пее поетот Александар Поповски.
Прочитај ја гласно последната строфа од песнава и размисли
што изразил поетот преку тие стихови.

ТЕЛЕФОНСКИ РАЗГОВОР

Утредента се јави Лена, по телефон.

- Панче, што правиш ?

-Играм оро, - реков.

Не сакав, се разбира да признам дека цел ден бев трештен загледан во тревник, прозорци и завеси, воопшто, дека бев начисто шашардисан од тоа што го гледав и од тоа што го замислував. Лена беше далеку одовде, што и да ѝ речев, ќе изгледаше како да ѝ го велам од уште подалеку.

- Те боли ли ногата Панче?

Реков дека тоа не е важно и дека таа не мисли на тоа што ме прашува. Гледа што побргу да ја спушти слушалката за да му се јави на оној другиот, со парите предвидени за телефонскиот разговор со мене.

- Ти улав ли си, - свика Лена, - веќе не можам да се разберам со тебе. Добро... можеби е така како што велиш, можеби сакам да му се јавам и на Петар, но... нели со тебе разговарам. И тате и мама се многу загрижени за твојата нога.

- Шипинки, - реков јас.

- Што?

Шипинки, - повторив. - Тате си ја има мама, мама си го има тате, а ти си го имаш твојот вошлив Петар. Многу ви е грижа вам за мојата нога.

- И ти си ја имаш Лидија, - рече Лена и се насмеа во слушалката.

- Што?

- Некаква Лидија беше кај нас. Имаш ли некаква Лидија за пријателка!?

- Што?! - навистина бев вџашен. - Каква Лидија?

- Заправо, не, Лидија прашуваше за твојата нога, и како си ја скршил, и сè.

Бараше поединости тоа мало прчле, да знаеш. Но кога ја стегнавме, рече дека е испратена од некаква Лиле. Некаква Лиле се интересирала за тебе. Имаш ли ти некаква Лиле за пријателка?.. Панче, ме слушаш ли? Ало! Ало!

Грлово ме стегна, по ѓаволите, Лена се смееше, таа кучка, Лена се правеше голема, голема која сè разбира и сè простува.

- Лено, - реков, - зошто ме зезаш?

- Ти сам се зезаш, - одговори Лена. - Многу ми е грижа мене за некаква Лидија или за некаква Лиле. Додека да пораснеш ќе запознаеш барем десет Лидии и десет Лилиња. Но дека ти си сам, се зезаш, е вистина. Јас многу пати ти подавам рака, но ти не прифаќаш, послатко ти е сам да се зезаш...

-Ти ми подаваш рака?

Оливера Николова е современа македонска писателка. Детството и поминало во Струга и во Велес каде Што завршила гимназија. Дипломирала на Филозофскиот факултет. Многу години ги уредуваше радио и ТВ емисиите на Македонската телевизија. Многу генерации израснале со приказните од нејзината книга „Зоки Поки“ Што се прведени на повеќе јазици. Од перото на Оливера Николова излегле романите „Земјата во која никогаш не се стигнува“, „Пријателите Бон и Бона“, „Тајната на жолтото куферче“, „Мојот звук“, расказите „Зимски детектив“, бајката: „Тажниот весел Владимир“ и други.

-Ама што. Уште и не признаваш?

- Признавам, - реков, - па да. Добро, ти ми подаваш рака, и?

Можеби таа навистина сакала да ми помогне некогаш, но нашите разговори со Лена беа секогаш празни и никогаш не ме задоволуваа сосема. Изгледаше како јас и Лена да се сакаме само поради тоа што сме живееле заедно пред таа да си замине на студии и пред да го најде тој вошлив Петар.

- Еве, - рече Лена, - еве, и сакам да ти подадам рака.

Какви се твоите односи со тетка?

- Таа е зелена, - реков јас во слушалката, и таа се зеза самата со себе повеќе и од мене, Лено, знаеш?

Лена почна да се смее толку силно што ме заболеше увото.

-Еј, герло, - свикав, пополека. Не сум јас на Антарктик.

Заправо, да, сум, - реков.

Лена не престануваше да се смее.

- Зошто па сега на...Антарктик?

- Затоа што ти си на Арктик, - реков. Затоа што си ти Арктик, а јас на Антарктик. Гледаш колку сме далеку јас и ти, Лено?

Нејзиното смеење наеднаш секна.

Ех, Панче... зошто си таков? Сакаш да ме натажиш, а?

Добро, брате... добро. А јас сакав само да ти речам да бидеш на штрек со тетка...тате изгледа... има намера да те остави кај неа за да ги поправиш единиците... Ако те чепне сега, ќе те меси до крајот на годината, Панче... а јас мислам... можеш и сам сè да поправиш во Гевгелија...

Аааа, - реков, - тоа било, значи! Како јас да сум теле, нели? Ако останам во Скопје, ти фуфка сестричке... тоа да речеш! Ќе те шпиунирам! Не што ми подаваш ти мене рака, туку ти фуфка, признавај!

Ах, - рече Лена, - ах! Колку повеќе зборуваме, толку повеќе ме натаживаш! Зборувавме многу, а ништо. Сега не ќе можам ни на Петар да му се јавам, а со тебе не се разбрав. Кога ќе пораснеш Панче, ах, па убаво да разговарам со тебе?

Мене ми дојде да пукнам.

- Мисирко, - вреснав, - зар не сфаќаш, јас сум пораснат, и тоа одамна, мисирко.

- Ах, - рече Лена, - само така ти се чини. На сите така им се чини. Другарите треба да кажат за тоа, Панче мој.

И таа ја спушти слушалката.

Извадок од романот „Мојот звук“

Оливера Николова

РАЗГОВОР ЗА РОМАНОТ

Македонската писателка Оливера Никилова во извадокот од романот „Мојот звук“, проследува еден необично долг телефонски разговор меѓу Панче и неговата сестра.

Што откриваш во овој необичен дијалог?

Кога го употребуваш телефонот?

Колку често разговараш преку телефон со своите соученици?

ЗАДАЧА

Обиди се да го драматизираш овој телефонски разговор.

Петре Гарката: Архиепископски трон

ПРВОТО ПИСМО

Тогаш од кај влезот се појави една група заостанати девојчиња. Сите беа облечени во сини работни облека. Но, нешто друго го прикова кон нив вниманието на Борче. Во средината чекореше едно високо девојче со плетенки.

И раскажуваше нешто на другарката до себе; обете свонливо се смееја. Смеата допре до Борче и го обзема сиот. Иако беа мошне далеку, тој ги распознаваше цртите од лицето на девојчето во средината: тркалезно, со црвени образи и симпатична насмевка. Борче се сети дека до него стои новиот познаник Димитар и в миг ги поврза - Димитар и групата девојчиња. Доверливо шепна:

- Слушај Димитар! Со тебе убаво се запознавме... А ти сега ќе ми раскажеш за она девојче!

- Кое?

- Оноа, што оди во средината...

Онаа, што носи зелена чанта, и пластично кесе во другата рака. Сигурно внатре и се патиките за физкултура...

Димитар не брзаше со одговорот:

- Се вика Виолетка.

- Убаво именце! - Блесна Борче и појде да ги пресретне девојчињата. Но Димитар држеше чекор со него, и му рече:

- Немој да ја задеваш неа!

Во неговиот глас имаше и молба, и наредба, и предупредување. Борче се сепна:

- Еј, а зошто? Да не е забрането?!!

- Таа... Многу е вообразена. Не разговара со машки!

Борче сакаше на некој начин да го привлече вниманието на девојчињата. Направи остро движење напред, се дочека на рацете, го крена телото и почна да оди, движејќи се со помош на дланките. Девојчињата го одминаа.

Само Виолетка презриво рече:

- Циркузант!

Борче се врати до Димитар. Беше вцрвенет во лицето, од напор или од возбуда. Ги истресе рацете од правот:

- Со тебе учи, нели?

- Да. -Тивко рече - машките ја нервираат...

- Ќе смекне! Еден е Борче во целото училиште.

Кратко размислуваше. Лицето му се разведри од ненадејната мисла:

- Димитар, ти ќе ѝ однесеш писменце на Виолетка! Од мене - за неа. Но Димитар тврдоглаво одби:

- Не!

Борче стрпливо му објаснуваше:

- Ќе однесеш... Па нели сме другари? А јас нема да те заборавам.

Деновие ќе примиме нови членови во подмладокот на ракометниот клуб... Јави се! Во гласот на Димитар имаше призив на колебање:

- А писмото... какво ќе биде?

- Ама си наивен!... Па љубовно, будалче!? Дај едно моливче и парче хартија. Ајде, скубни еден лист од тетратката... Што ме гледаш така, јас денес дојдов без чанта, како на гости?!

Димитар полека и неволно ја откопча чантата. Размислуваше дали да избега или да го послуша Борче. Сепак, му подаде молив и една стара тетратка:

- На! Пишувај на последниот лист...

Борче го завлече кон паркчето. Седна на клупата. Тој ја стави тетратката на коленици, премногу долго го преместуваше моливот меѓу прстите. Настапи чудна тишина. Борче беше вслушан во околотото дишење на природата: црцореа врапчиња, шумолеа белите цветови на багремите, плисокот на водата од фонтаната личеше на мајски дожд. Подмижуваше, размислувајќи што да напише врз белиот лист хартија. Со крајот на окото забележа ситно бумбарче како со плашливи стапки ја преминува песочната патека. Нежно го следеше сè додека не се загуби во тревките со отворено зелена боја. Го сепна гласот на Димитар:

- Побрзај, треба да си одам дома!

Пишувајќи, Борче возбудено зборуваше:

- Сега батко Борче ќе навезе неколку реченици...

Така-а-а... Едно нежно писменце од кое убавата Виолетка ќе поцрвене како булка!... А-ха, само уште збор-два... Готово! Сега ќе го свиткаме листот на четири, ЦМОК! - и поштарот може да побрза!

Димитар го позема свитканото писменце и го скри во учебникот по географија.

- Кога да ѝ го предадам?

- Уште утре.

- Ако ми се налути?

- Нема! Утре на големиот одмор предај ѝ го лично.

Ако праша од кого е, јас ќе стојам под прозорците на вашата училница... Нема да го загубиш?

- Нема.

- Гледај писмото да стигне навреме и во вистинските раце.

Го гледаше в очи без да трепне; рече:

- Добро, Борче.

Се поделија. Димитар се упати кон дворишната врата. Одеше полека и неколкупати се сврте. Чантата наеднаш му стана претешка. Што му требаше да се плетка

со вакви работи? ПИСМО! А ако го каже на класниот раководител, па тој го повика татко му, ете ти котек...

Борче ја прескокна бетонската ограда на училиштето и се загуби по некое патче меѓу бавчите. Не го загрижуваше судбината на писмото. Беше сигурен дека тоа ќе стигне до Виолетка. Размислуваше за Димитар и тајната што тој ја носеше со себе: „ЌЕ ИЗДРЖИ ЛИ ДА НЕ ГО ПРОЧИТА?“

Извадок од романот „Збунети години“.
Велко Неделковски

РАЗГОВОР ЗА РОМАНОТ

Современиот македонски писател, Велко Неделковски за својот роман „Збунети години“, пишува: „Во него раскажувам за првите трепетни погледнувања и дошепнувања меѓу училишните клупи, за топлата историја на една тукушто родена ученичка љубов, за радостите и тагите што таа ги носи со себе“.

Што откриваш во средбата меѓу Димитар и Борче? Кое девојче најмногу му го привлекува вниманието на Борче? Како Борче сака да го привлече вниманието на девојчињата? Како поминува таа негова „финта“ кај Виолетка? На кој начин Борче ѝ ја открива својата љубов на Виолетка? Какво писмо ќе ѝ напише? Што го измачува Борче, откако ќе му го предаде писменцето на Димитар?

Сцена од ТВ серијата „Првите цутови“

РЕЧНИК
на помалку познати зборови

а

аскерлук - војска

атак - напад

агонија - (грчки - борба) претсмртна борба, очај.

б

болјарски - господарски

в

вопрос - прашање

д

дембел - мрзливец

дикли - алатка за копање

дреа - облека

дистанце- оддалеченост

е

екстериер - надворешен изглед

з

зеера - отров

к

кабает - вина

клинска - побегна

копанка - корито

колт - вид пиштол

компромис - спогодба

л

лафот - зборот

лизинка - знак за распознавање

М

мајтап - шега
метаморфоза - преобразба
монахиња - свештеничка

П

панцир - заштитна облека
паства - верници
пентаревме - качувавме
поскок - вид змија
повид - вид растение
пурпурни - портокалово - црвени

Р

руба - невестински чеиз

С

сит - најаден
синори - предели
синоним - збор различен по форма, но близок по своето значење
сорче - алатка за сечење

Т

тотал - филмски план

У

узнав - дознав

Ф

фах - определба, специјалност

Х

харпоон - (англиски - харпоон) 1,20 м. до 1,50 м. долго копје со железен врв за ловење китови.

Ч

чемер - горчина

ц

цабе - напразно

ш

швенкува - движење на камера

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Бачанов Петар, Андонова Здравка, Филмот во наставата по македонски јазик, Детска радост, Скопје, 1992
2. Бојковска Стојка, Минова-Ѓуркова Лилјана, Пандев Димитар, Цветковски Живко (под редакција на Минова-Ѓуркова Лилјана), Македонски јазик на средното образование, V дополнето издание, Просветно дело, Скопје 2001
3. Видоевски Биждар, Димитровски Тодор, Конески Кирил, Угринова-Скаловска Радмила (под редакција на Димитровски Тодор), Правопис на македонскиот литературен јазик, Просветно дело, Скопје 1998
4. Димова Виолета, Литературното дело и реципиентот, Македонска реч, Скопје, 2007
5. Конески Блаже, Граматика на македонскиот литературен јазик, Култура, Скопје 1982
6. Конески Кирил, Правописен речник на македонскиот литературен јазик, Просветно дело, Скопје 1999
7. Паноска Ружа, Современ македонски јазик, Универзитет Свети Кирил и Методиј - Скопје 1994
8. Андреев Љубен, Литература за I клас на средните училишта „Просветно дело“ - Скопје, 1973
9. Речник на македонскиот јазик т. I-III, Институт за македонски јазик, Скопје, 1961-1966
10. Живковиќ Драгиша, Теорија книжевности са теоријом писменост, Научна книга, Београд, 1967

СОДРЖИНА

ЈАЗИК

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО 19 ВЕК.....	4
ЈАЗИКОТ НА ПРВИТЕ МАКЕДОНСКИ ПИСАТЕЛИ.....	4
ЈАЗИКОТ НА АВТОРИТЕ ОД ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА 19 ВЕК.....	5
РАЗЛИЧНА ПОУЧИТЕЛНА НАСТАВЛЕНИЈА-Јоаким Крчовски.....	7
ЕПИТАФ НА КИРИЛОВИОТ ГРОБ-Кирил Пејчиновиќ.....	8
БИСЕРА-Костантин Миладинов.....	8
АКЦЕНТ.....	9
АКЦЕНТСКИ ЦЕЛОСТИ.....	10
БЕЗЛИЧНИ ГЛАГОЛИ.....	12
НЕЛИЧНИ ГЛАГОЛСКИ ФОРМИ.....	13
ПРОСТИ ГЛАГОЛСКИ ФОРМИ.....	17
ЗАПОВЕДЕН НАЧИН.....	20
ПРИЛОЗИ.....	21
ПРЕДЛОЗИ.....	22
СВРЗНИЦИ.....	23
ПРЕДМЕТ.....	24
АПОЗИЦИЈА.....	27
СТРУКТУРА НА СЛОЖЕНАТА РЕЧЕНИЦА.....	28
ПОДЕЛБА НА СЛОЖЕНАТА РЕЧЕНИЦА.....	28
НЕЗАВИСНОСЛОЖЕНИ РЕЧЕНИЦИ.....	29
СВРЗНИЧКИ И БЕСВРЗНИЧКИ СЛОЖЕНИ РЕЧЕНИЦИ.....	32
РЕЧНИЧКИ СОСТАВ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК СПОРЕД ПОТЕКЛОТО НА ЗБОРОВИТЕ.....	33
ПРАВОПИС НА СОГЛАСКАТА Ј.....	36
ПРАВОПИС НА СОГЛАСКИТЕ Љ,Њ.....	37
ПРАВОПИС НА СОГЛАСКИТЕ: Ќ,Ѓ,Џ.....	38
ПРАВОПИС НА СОГЛАСКИТЕ: В,Ф,Х.....	39

ЛИТЕРАТУРА И ЛЕКТИРА

ВЕТЕРОТ НОСИ УБАВО ВРЕМЕ -Ацо Шопов.....	41
СОЦИЈАЛНИ ПЕСНИ.....	42
СКИТНИК-Коле Неделковски.....	42
МОМЧЕ СЕ СПРЕМА НА ГУРБЕТ Д' ОДИ-Народна песна.....	43
ДЕТЕТО НА УЛИЦАТА-Ацо Караманов.....	43
ЕЛЕГИЈА.....	44
ЕЛЕГИЈА ЗА ТЕБЕ-Кочо Рацин.....	44
ЖАЛИ МОМЕ ДА ЖАЛИМЕ-Народна песна.....	45
ПОСЛЕДЕН ТЕЛЕФОНСКИ ПОВИК-Славко Јаневски.....	46
БАЛАДА.....	47
БАЛАДА ЗА ВРЕМЕТО-Матеја Матевски.....	47
ЗАЉУБИЛЕ СЕ-Народна балада.....	48

БАЛАДА ЗА НЕПОЗНАТИОТ-Кочо Рацин.....	49
РОМАНСА.....	50
ПРАЗНИЧНА РОМАНСА-Матеја Матевски.....	50
НЕПОЗНАТАТА-Хајнрих Хајне.....	51
ЗБОРОВИТЕ- Гого ивановски.....	52
РЕФРЕН.....	53
ГРАДАЦИЈА.....	54
АПОСТРОФА.....	55
ХИПЕРБОЛА.....	56
ПРОБЛЕСНУВА-Јовица Тасевски - Етернијан	57
РОМАН.....	58
ЈОН-Петре М Андреевски.....	59
СТАРИОТ АЛБУМ-Горјан Петрески.....	60
ИМЕР-Зоран Ковачевски.....	62
ФИЛО И ХИЛДА-Видое Видичевски.....	64
ИЗЛОЖБА-Блаже Конески.....	66
ОГАН СПРОТИ ВЕЛИГДЕН-Анте Поповски.....	68
ДНЕВНИК.....	70
ОД НЕДОВРШЕНИОТ ДНЕВНИК НА ЕДЕН УЧЕНИК.....	71
ДРАМСКИ ТЕКСТ.....	73
ДИЈАЛОГ.....	74
ДОЈЧИН И ДЕВОЈКИТЕ-Горѓи Сталев.....	75
СТОМНЕ ВОДА ОД ДРИМ-Јордан Плевнеш.....	78
МОНОЛОГ.....	80
СИД-Пјер Корнеј.....	81
ИСКАЗ НА ЛИКОТ.....	83
ЛЕКТИРА.....	84

ИЗРАЗУВАЊЕ И ТВОРЕЊЕ

ВЕРНОСТА НА БИЛКИТЕ-Науме Радически.....	86
СЕМЕЈСТВОТО ОГУЛИНОВЦИ-Живко Чинго.....	87
АВТОБИОГРАФИЈА.....	91
ОД АВТОБИОГРАФИЈАТА НА ПРЛИЧЕВ.....	91
ЕСЕЈ.....	94
КУКЛА-Катерина Петровска-Кузманова.....	94
СВЕЗДТА НА ПОЕТОТ-Науме Радичевски.....	95
МОЛБА.....	97
ЖАЛБА.....	98
ГОВОР.....	99
ПОЕЗИЈАТА И ПРАВОТО НА ЖИВЕЕЊЕ-Михаил Ренцов.....	99
КОГА ЗАВЕСАТА КЕ СЕ КРЕНЕ-Бингдис Финбогадотир.....	100
ЗАПИСНИК.....	102
ЦИВИЛИЗАЦИЈА-Мелих Цевдет Андај.....	104
БОРБА СО РИБАТА-Ернест Хемингвеј.....	105

ОД ПОВТОРНАТА ПОСЕТА НА СКОПЈЕ-Чен Хаосу - Кина.....	108
--	-----

МЕДИУМСКА КУЛТУРА

ОД ИДЕЈА ДО ФИЛМ.....	110
СЦЕНАРИО.....	111
АНГЕЛИ НА ОТПАД -Димитрие Османли.....	111
МАКЕДОНСКА КРВАВА СВАДБА-Славко Јаневски.....	113
КНИГА НА СНИМАЊЕ.....	116
АНГЕЛИ НА ОТПАД-Димитрие Османли.....	116
МОСТ-Коле Манев.....	119
ВИДОВИ ГОВОР ВО ФИЛМОТ.....	120
ГЛАВНИ И СПОРЕДНИ АРТИСТИ.....	121
НЕВОЛЈА-Народна приказна.....	122
ТРАГАЧ-Јован Котески.....	123
НА ЕЗЕРОТО-Јован Бишковски.....	125
ТЕЛЕФОН-Александар Поповски.....	127
ТЕЛЕФОНСКИ РАЗГОВОР-Оливера Николива.....	128
ПРВОТО ПИСМО -Велко Неделковски.....	131
РЕЧНИК.....	134
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	137
СОДРЖИНА.....	138